

Duurzaam inkopen

Op weg naar 2010

Een onderzoek van de Algemene Rekenkamer naar de processen van duurzaam inkopen bij het Rijk

Publieke Versie

Kirsten Arends

S0003816

Public Administration: Environment, Spatial Quality & Sustainability

Juni 2009

Begeleiders Universiteit Twente:

Dr. Hans Bressers

Dr. Peter Hofman

Begeleider Algemene Rekenkamer:

Drs. Rogier Zelle

Universiteit Twente
de ondernemende universiteit

Algemene Rekenkamer

Inhoudsopgave

1 Inleiding	4
1.1 Onderwerp	4
1.2 Achtergrond	4
1.3 Aanleiding en relevantie van dit onderzoek	5
1.4 Opdrachtgevende organisatie	6
1.5 Doelstelling en onderzoeksvragen	7
1.6 Onderzoeksmethode	7
1.7 Opbouw van dit rapport.....	10
2 Theoretisch kader	11
2.1 Duurzame ontwikkeling en de overheid	11
2.2 Contextuele Interactietheorie	13
2.2.1 Kernvariabelen: motivatie, cognities en macht	14
2.2.2 Dimensies van de Contextuele Interactietheorie	17
2.2.3 Toepassing en voorspellingen voor dit onderzoek.....	20
3 Het beleid voor duurzaam inkopen	21
3.1 Wat is duurzaam inkopen?	21
3.1.1 Duurzaam inkopen in de Europese Unie	23
3.2 SMART+C Analyse beleidsdoel	24
3.3 Partijen duurzaam inkopen	31
3.3.1 Ministerie van VROM, Programmadirectie Duurzaam Inkopen	31
3.3.2 SenterNovem	32
3.3.3 Ministerie van BZK, Directoraat-Generaal Organisatie en Bedrijfsvoering Rijk	32
3.3.4 Beleidsadviesgroep (BAG).....	33
3.3.5 Inkoopende departementen	33
3.4 De duurzaamheidscriteria	34
3.4.1 Criteriaontwikkeling: het proces en de praktijk.....	39
3.4.2 Juridische toetsing	40
3.5 Categoriemanagement bij het Rijk.....	41
3.6 Monitor DBO.....	42
3.7 Motivatie en communicatie.....	42
3.8 Conclusies.....	43

4 De organisatie van duurzaam inkopen	48
4.1 Processen en procedures	48
4.1.1 <i>Het inkoopproces</i>	48
4.1.2 <i>Procedures</i>	51
4.1.3 <i>Duurzaam inkopen en Europese aanbestedingen</i>	52
4.2 Productgroepen.....	54
4.2.1 <i>Catering</i>	54
4.2.2 <i>Drukwerk</i>	56
4.2.3 <i>Hardware</i>	58
4.2.4 <i>Reproductieapparatuur</i>	59
4.3 Conclusies.....	60
5 Duurzaam inkopen in de praktijk	63
5.1 Algemene bevindingen	64
5.2 Bevindingen per organisatie	65
5.3 Conclusies.....	65
6 Conclusie en discussie	69
6.1 Duurzaam inkopen: beleid en praktijk.....	69
6.2 Duurzaam inkopen en de Contextuele Interactietheorie.....	73
Bronnen	76
Bijlagen	81

1 Inleiding

Ik ga ervan uit dat de oproep “Duurzaam Inkopen: Gewoon Doen!” binnenkort gewijzigd kan worden in de constatering: “Duurzaam Inkopen: dat doen we gewoon!” (Minister Cramer in: Tweede Kamer, 2008c).

1.1 Onderwerp

Duurzame ontwikkeling is een onderwerp dat steeds vaker op de politieke agenda staat. In dat kader wil het Rijk samen met de medeoverheden de markt voor duurzame producten stimuleren. Jaarlijks besteden de gezamenlijke overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) meer dan 40 miljard euro aan de inkoop van goederen, werken en diensten (SenterNovem, 2008a). Bij het Rijk alleen gaat het om een jaarlijks bedrag van 10 tot 12 miljard euro. Door als overheid het goede voorbeeld te geven en zelf duurzame producten in te kopen, wordt de markt voor duurzame producten gestimuleerd en de innovatiekracht van bedrijven versterkt (Kellerman, 2007, p. 12, SenterNovem, 2008a).

Duurzame ontwikkeling wordt vaak onderverdeeld in de drie p's: people (sociaal), planet (milieu) en profit (economisch). Het gaat bij duurzaam inkopen om de toepassing van people- en planet- aspecten in alle fasen van het inkoopproces (SenterNovem, 2005, p. 6). Dit betekent dat de inkopen voldoen aan de duurzaamheidscriteria die voor de desbetreffende productgroepen door SenterNovem zijn vastgesteld (Ministerie van VROM, 2008a). De overheden hebben zichzelf hiertoe ambitieuze doelen gesteld: het Rijk wil in 2010 voor 100 procent duurzaam inkopen. De gemeenten streven naar 75 procent in 2010 en 100 procent in 2015. Provincies en waterschappen hebben minimaal 50 procent in 2010 als doel gesteld en zijn in gesprek over verhoging (SenterNovem, 2008a). Dit onderzoek gaat alleen in op duurzaam inkopen door het Rijk.

1.2 Achtergrond

Vanaf 1987 is duurzame ontwikkeling al uitgangspunt voor Nederlands beleid (Aarts en Grin, 2007, p. 10). Sinds in 1997 duurzame ontwikkeling is opgenomen in het Verdrag van Europa, wordt het gebruikt als een overkoepelend doel van de Europese Unie en haar lidstaten (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2004a, p. 7). Vanaf het vierde Nationaal Milieubeleidsplan uit 2001 is duurzame ontwikkeling een vast onderdeel van het Nederlandse milieubeleid (Ministerie van VROM, 2006a, p. 3). In 2003 is het Actieprogramma Duurzame Ontwikkeling in het

leven geroepen. Het is de Nederlandse uitwerking van de afspraken die in 2002 op de World Summit on Sustainable Development (WSSD) in Johannesburg zijn gemaakt. De rode draad in het Nederlandse actieprogramma is dat uiteindelijk bij al het handelen van de (Rijks)overheid duurzame ontwikkeling een vanzelfsprekend uitgangspunt wordt (Ministerie van VROM, 2006a, p. 3). Door de vrijblijvendheid van de ambities in het actieprogramma ontstond de behoefte aan concrete doelstellingen. In 2005 is bij motie vastgesteld in de Tweede Kamer dat het Rijk in uiterlijk in 2010 bij 100% van de rijksaankopen en rijksinvesteringen duurzaamheid als zwaarwegend criterium mee moet nemen (Tweede Kamer, 2005b). In het beleidsprogramma van Kabinet Balkenende IV heeft het Rijk een belangrijke taak op het gebied van duurzame ontwikkeling toebedeeld gekregen. Duurzaam inkopen is hierbij een belangrijke pijler. Het Kabinet heeft een tweetal doelstellingen geformuleerd om de ontwikkeling van markten voor duurzame producten te stimuleren:

- *De overheid wil uiterlijk in 2010 duurzaamheid als zwaarwegend criterium meenemen in al haar aankopen; en*
- *Het stimuleren van duurzame consumptie en productie*
(Ministerie van Algemene Zaken, 2007, p. 35)

Dit onderzoek gaat alleen in op het eerste doel.

1.3 Aanleiding en relevantie van dit onderzoek

In 2006 heeft onderzoeksbureau Significant in opdracht van SenterNovem een nulmeting gehouden onder alle departementen, agentschappen, provincies, waterschappen en een steekproef uit de gemeenten, de zogeheten Monitor Duurzame Bedrijfsvoering Overheden (DBO) 2006 (Significant 2007). De Monitor DBO 2006 laat zien hoe ver de overheden op dat moment waren met duurzaam inkopen. Uit deze nulmeting is af te leiden dat het Rijk in 2006 gemiddeld voor 50% duurzaam inkocht, waarbij een aantal ministeries voorop liep, terwijl enkele andere ministeries achterbleven (Tweede Kamer, 2007, p. 11). Kanttekening hierbij is dat de monitor betrekking heeft op ongeveer 10%-15% van het totale inkoopvolume, en dat het duurzaam ingekocht volume van de kerndepartementen 4% van het totale inkoopvolume bedraagt. In paragraaf 3.7 ga ik verder in op de Monitor DBO 2006.

In 2008 heeft weer een Monitor DBO plaatsgevonden om de voortgang van duurzame bedrijfsvoering binnen de overheid te meten. Deze is uitgevoerd door adviesbureau PriceWaterhouseCoopers (PWC), in opdracht van VROM. De monitor heeft nu meer het karakter van beleidsonderzoek (wordt het beleid toegepast?) dan van effectonderzoek (werkt het beleid?). Daarom ligt de ontwikkeling en de uitvoering van de monitor nu bij het ministerie van VROM en PWC in plaats van bij SenterNovem. SenterNovem is wel betrokken bij de monitor 2008; zij levert de input voor de vragenlijst.

Mijn onderzoek is een aanvulling op de monitor DBO 2008, omdat het niet alleen kijkt of de duurzaamheidscriteria zijn toegepast, maar ook naar het proces dat daaraan vooraf is gegaan, en waarin het beleid van duurzaam inkopen geborgd moet zijn.

1.4 Opdrachtgevende organisatie

De Algemene Rekenkamer

De Algemene Rekenkamer is een Hoog College van Staat. Kenmerk van deze colleges is dat ze een (grond)wettelijk verankerde zelfstandige en onafhankelijke positie hebben. De Algemene Rekenkamer heeft als doel het rechtmatig, doelmatig, doeltreffend en integer functioneren van het Rijk en de daarmee verbonden organen te toetsen en te verbeteren. Daarbij toetst zij ook de nakoming van verplichtingen die Nederland in internationaal verband is aangegaan. Zij voorziet daartoe de regering, de Staten-Generaal en degenen die verantwoordelijk zijn voor de gecontroleerde organen van op onderzoek en onderzoekservaring gebaseerde informatie. Deze informatie bestaat uit onderzoeksbevindingen, oordelen en aanbevelingen over organisatie, beheer en beleid en is in beginsel publiek toegankelijk.

Daarnaast is het haar verantwoordelijkheid om een bijdrage te leveren aan goed openbaar bestuur door kennisuitwisseling en samenwerking in binnen- en buitenland. Kwaliteit, betrouwbaarheid en bruikbaarheid zijn de Algemene Rekenkamer als belangrijkste kenmerken van haar producten. Onafhankelijkheid, doelmatigheid en doeltreffendheid zijn de belangrijkste kenmerken van haar werkwijze. De Algemene Rekenkamer beoogt een transparante organisatie te zijn die voortdurend in de kwaliteit van haar medewerkers en methoden investeert (Algemene Rekenkamer, 2008a).

1.5 Doelstelling en onderzoeksvragen

Dit onderzoek richt zich op de eerste doelstelling die het Kabinet ten aanzien van duurzaam inkopen heeft opgesteld: *De overheid wil uiterlijk in 2010 duurzaamheid als zwaarwegend criterium meenemen in al haar aankopen*. Om deze doelstelling te realiseren moet aan twee belangrijke voorwaarden worden voldaan:

1. duurzaamheidscriteria voor alle productgroepen vaststellen; en
2. de implementatie en borging van duurzaam inkopen in de organisatie.

Drie nadere vereisten zijn dat de duurzaamheidscriteria bruikbaar moeten zijn voor de inkopers, juridisch zijn getoetst en voldoende ambitieniveau en stimulans tot innovatie bevatten.

Doelstelling

Het monitoren van de voortgang van duurzaam inkopen door het Rijk op weg naar 2010.

Hoofdvraag

Welk beleid heeft het Rijk ontwikkeld om het beleidsdoel duurzaam inkopen in 2010 te halen en hoe verloopt de uitvoering van dit beleid in de inkooppraktijk?

Onderzoeksvragen

1. In hoeverre voldoet het door het Kabinet geformuleerde beleidsdoel duurzaam inkopen aan de SMART+C criteria?
2. Hoe zorgt het Rijk ervoor dat het zelf het beleidsdoel duurzaam inkopen haalt?
3. Hoe verloopt duurzaam inkopen door het Rijk in de praktijk?
 - 3.1. Hoe ziet een inkooptraject bij het Rijk eruit?
 - 3.2. Hoe worden de duurzaamheidscriteria in de inkooppraktijk gehanteerd?
 - 3.3. Hoe effectief zijn de duurzaamheidscriteria in de praktijk?

1.6 Onderzoeksmethode

Stap 1: Voorbereiding

Ter voorbereiding op het onderzoek heb ik relevante Tweede Kamerstukken en beleidsnotities bestudeerd. Daarnaast heb ik oriënterende gesprekken gevoerd met medewerkers van de programmadirectie Duurzaam Inkopen van het ministerie VROM en met de coördinatoren van het programma Duurzaam Inkopen van SenterNovem.

Bovendien heb ik in de voorbereiding het theoretisch kader geformuleerd. Allereerst heb ik in het kader de rol van de overheid op het gebied van duurzame ontwikkeling uitgewerkt. Wat kan en wat moet de overheid doen? Waarom moet de overheid vooroplopen? Daarna ben ik ingegaan op de Contextuele Interactietheorie. Binnen deze theorie wordt voorspeld in hoeverre een beleidsinstrument adequaat toegepast zal worden. Voor duurzaam inkopen door het Rijk heb ik op basis van deze theorie voorspellingen geformuleerd voor de toepassing van het beleid.

Stap 2: Formulering van de doelstelling

Hoe SMART+C is het geformuleerde beleidsdoel voor duurzaam inkopen? Met behulp van bureauonderzoek (analyse van beleidsdocumenten e.d.) is een antwoord gezocht op deze onderzoeksvraag. SMART+C is een methodiek die de Algemene Rekenkamer hanteert bij de beoordeling van doelformuleringen en staat voor:

- Specifiek
- Meetbaar
- Afgestemd
- Realistisch
- Tijdgebonden
- Consistent

> Onderzoeksvraag 1

Stap 3: Opzet Duurzaam Inkopen

Een belangrijke vraag in dit onderzoek is hoe het beleid voor duurzaam inkopen is opgezet en welke prestaties moeten worden geleverd, opdat het beleidsdoel kan worden gerealiseerd. Voor het beantwoorden van deze vraag heb ik allereerst bureauonderzoek uitgevoerd (bestuderen van onder andere beleidsnotities en kamerstukken). Daarnaast zijn er gesprekken gevoerd met vier partijen die betrokken zijn bij het rijksbreed opzetten van duurzaam inkopen. Met de volgende organisaties ben ik in gesprek geweest over het beleid voor duurzaam inkopen:

- Ministerie van VROM, *Programmadirectie Duurzaam Inkopen*. Het programma Duurzaam Inkopen is een initiatief van de overheden onder leiding van het ministerie van VROM.
- *SenterNovem*. Deze organisatie is verantwoordelijk voor het opstellen van de duurzaamheidscriteria (in opdracht van VROM).

- Ministerie van BZK, *Directoraat-Generaal Organisatie en Bedrijfsvoering Rijksoverheid (DG OBR)*. In het kader van het actieplan Vernieuwing Rijksdienst gaat dit DG, in samenwerking met VROM, invulling aan duurzame bedrijfsvoering geven.
- *Beleidsadviesgroep (BAG)*. Dit is een werkgroep van overheidsjuristen die de door SenterNovem opgestelde duurzaamheidscriteria juridisch toetst.

Daarbij ben ik tijdens de gesprekken met DG OBR en de Programmadirectie Duurzaam Inkopen ingegaan op categoriemanagement. Categoriemanagement (CM) is een rijksbrede strategie voor een langere periode. Het is een overkoepelende inkoopstrategie, die erop gericht is om de rijksinkoopfunctie te professionaliseren. De departementen hoeven met behulp van categoriemanagement niet alles meer zelf in te kopen. In 2008 is begonnen met de invoering hiervan bij het Rijk.

> *Onderzoeksvraag 2 en 3.1*

Stap 4: Afdelingen Inkoop

In stap 4 ben ik in gesprek gegaan met de afdeling inkoop van drie organisaties binnen het Rijk. Tijdens de gesprekken zijn de organisatie en de procedures van de inkoop, de kwaliteit van de ontwikkelde duurzaamheidscriteria en overige uitvoeringsaspecten van duurzaam inkopen, zoals de persoonlijke motivaties van de inkopers, aan bod gekomen.

> *Onderzoeksvraag 2 en 3.1*

Stap 5: Inkoopdossiers

Bij deze stap heb ik bij de drie organisaties en voor productgroepen catering, drukwerk, reproductieapparatuur en hardware de meest recente aanbesteding geanalyseerd. De productgroepen die aan bod komen in dit onderzoek zijn geselecteerd op hun bruikbaarheid: ze moeten door zoveel mogelijk organisaties kunnen worden ingekocht. Daarom zijn productgroepen op het gebied van grond-, weg- en waterbouw bijvoorbeeld buiten beschouwing gebleven. Ook productgroepen waarvoor op dit moment nog geen criteria zijn ontwikkeld, blijven buiten beschouwing. Ik ben in dit onderzoek immers geïnteresseerd in de toepassing en bruikbaarheid van de duurzaamheidscriteria.

> *Onderzoeksvraag 3.2 en 3.3*

1.7 Opbouw van dit rapport

In hoofdstuk 2 werk ik het theoretisch kader voor dit onderzoek uit en doe ik voorspellingen over de toepassing van het beleid voor duurzaam inkopen. In hoofdstuk 3 ga ik in op het beleid voor duurzaam inkopen en analyseer ik het beleidsdoel aan de hand van de SMART+C criteria. In dit hoofdstuk worden onderzoeksvraag 1 en 2 beantwoord. Hoofdstuk 4 gaat in op de inkoopprocessen en de inkooppraktijk bij het Rijk. Hiermee beantwoord ik onderzoeksvraag 3.1. Aan de hand van de analyse van inkoopdossiers en inkooptrajecten wordt in hoofdstuk 5 een antwoord geformuleerd op onderzoeksvragen 3.2 en 3.3. In hoofdstuk 6 ten slotte formuleer ik de conclusies en aanbevelingen van dit onderzoek.

2 Theoretisch kader

Bij duurzaamheid gaat het om een visie op de wereld van vandaag en morgen. Binnen die totaalvisie zullen overheden, bedrijven, maatschappelijke organisaties en burgers zich kunnen richten op (kern)activiteiten binnen hun eigen invloedssfeer. (Kellerman, 2007, p. 11)

Duurzaam inkopen is een belangrijke pijler van de verduurzaming van het rijksbeleid. Op Prinsjesdag 2008 heeft minister Cramer van VROM aangegeven dat duurzaam inkopen haar tweede prioriteit is, na het onderwerp "Klimaat en Energie" (Ministerie van VROM, 2008d). De Nederlandse overheid stelt zich bovendien actief op in (internationale) discussies over duurzame ontwikkeling (Ministerie van VROM, 2008c). Maar wat is duurzame ontwikkeling en wat is de rol van de overheid daarbij? Welke taken en bevoegdheden moet de overheid op zich nemen om duurzame ontwikkeling in het algemeen, en duurzaam inkopen in het bijzonder, te stimuleren in de maatschappij? Deze vragen hebben te maken met de relevantie van mijn onderzoek en scheppen de achtergrond waartegen mijn onderzoek moet worden gezien. In paragraaf 2.1 ga ik hierop in.

In paragraaf 2.2 ga ik in op de Contextuele Interactietheorie. De Contextuele Interactietheorie voorspelt wat de kans op toepassing van een beleidsinstrument is en in hoeverre dit beleidsinstrument adequaat zal worden toegepast, op basis van de kernvariabelen motivatie, cognities en macht (Bressers, 2004, p. 292). Aan de hand van deze theorie heb ik voorspellingen geformuleerd voor de toepassing van het beleid voor duurzaam inkopen en de mate van adequate toepassing. Hiermee wordt de volgende onderzoeksvraag uitgewerkt:

- 3.3 *Hoe effectief zijn de duurzaamheidscriteria in de praktijk?*

2.1 Duurzame ontwikkeling en de overheid

Onder duurzame ontwikkeling wordt sinds het Brundtlandrapport (WCED, 1987, p. 43) verstaan:

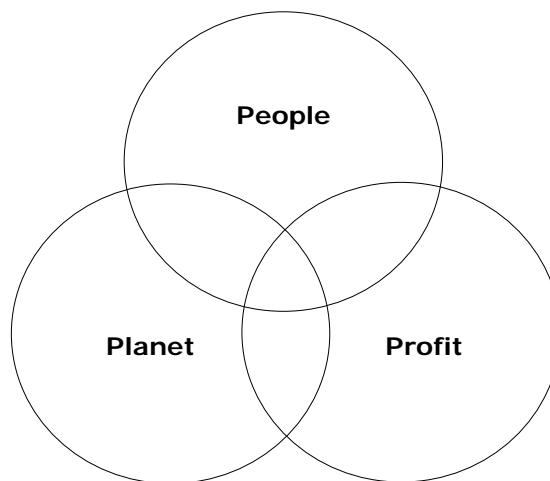
"Duurzame ontwikkeling is de ontwikkeling die voorziet in de behoefte van zowel de huidige als de toekomstige generaties. Het bestaat uit twee begrippen:

- *Behoeften*, en dan vooral de essentiële levensbehoeften van de arme bevolking van de wereld, waaraan prioriteit zou moeten worden gegeven;
- *Beperkingen*, opgelegd door de huidige staat van de technologie en de maatschappij, op het vermogen van het milieu om te kunnen voorzien in de huidige en toekomstige behoeften.”

Duurzame ontwikkeling wordt vaak onderverdeeld in de drie p's: people, planet en profit:

- *People*: gevolgen van handelen voor mensen, binnen en buiten de onderneming.
- *Planet*: effecten op natuurlijke leefmilieus.
- *Profit*: de voortbrenging van goederen en diensten, met winst en continuïteit als maatstaf voor maatschappelijke waardering.

(Noordegraaf en Van Lierop, 2007, p. 10)

Afbeelding 1: People, Planet en Profit

Om een duurzame ontwikkeling tot stand te brengen moeten deze drie elementen met elkaar in evenwicht zijn. Duurzame ontwikkeling is geen vastliggend doel, het voltrekt zich niet spontaan en ongestuurd. Vanuit het paternalistisch motief moet de overheid beleid ontwikkelen en maatregelen nemen op gebieden waar zij dat wenselijk vindt voor de maatschappij, maar waar de maatschappij dat niet uit zichzelf oppakt (Schram e.a., 2000, p. 31). De overheid speelt dus een belangrijke rol als het gaat om het borgen van duurzame ontwikkeling in de maatschappij. Zij treedt op als vertegenwoordiger van het algemeen belang en kan door het geven van het goede voorbeeld en door het implementeren van duurzaam beleid burgers

en bedrijven stimuleren om zich bezig te houden met duurzame ontwikkeling (Kellerman, 2007, p. 12) en zo duurzame ontwikkeling een vaste waarde in de maatschappij maken. Duurzame ontwikkeling vraagt om bestuur dat niet alleen in het "hier en nu" opereert maar ook en vooral in het "daar en later" (Noordegraaf en Van Lierop, 2007, p. 5). De overheid moet hiertoe een integrale beleidsvisie ontwikkelen die duurzaamheid langdurig op de maatschappelijke agenda zet en in de maatschappij verankert.

Duurzame ontwikkeling vraagt om samenwerking door verschillende partijen. Op de maatschappelijke en wereldwijde speelvelden draait het om een gezamenlijke inspanning waarbij zowel staat, als markt, als maatschappelijk middenveld actief is (Aarts en Grin, p. 14). Van belang is dat er een gedeeld urgentiebesef bij deze drie partijen bestaat, om de bereidheid om duurzame ontwikkelingen te borgen in de eigen werkzaamheden te creëren. De overheid moet vervolgens doelstellingen en ambities formuleren, die alle drie de partijen stimuleren om duurzame ontwikkeling te vertalen in concreet handelen.

In de publieke sector vraagt duurzaamheid om een dubbele inspanning van overheden. De overheid zal enerzijds beleid moeten maken om duurzame ontwikkeling te stimuleren in de maatschappij, waarbij de initiatieven van andere partijen aangemoedigd en versterkt worden. Anderzijds moet de overheid zelf duurzaam optreden: de overheid moet "bestendig besturen" en streven naar een duurzame bedrijfsvoering (Noordegraaf en Van Lierop, 2007, p. 24). Duurzaam inkopen is één van de stappen die de overheid neemt om haar bedrijfsvoering te verduurzamen.

2.2 Contextuele Interactietheorie

Bij het ontwikkelen en implementeren van beleid is het van belang dat je van tevoren een inschatting kunt maken van de mate waarin een beleidsinstrument zal worden toegepast. De Contextuele Interactietheorie voorspelt wat de kans op toepassing van een beleidsinstrument is en in hoeverre dit beleidsinstrument adequaat zal worden toegepast (Bressers, 2004, p. 292). Deze theorie bezit beleidsuitvoering als een complex proces van sociale interactie tussen verschillende actoren. Bij de beleidsuitvoering zijn vaak veel actoren betrokken, en het verloop van het proces wordt beïnvloed door een groot aantal interne en externe factoren.

Om met deze complexiteit om te kunnen gaan, beperkt de Contextuele Interactietheorie het aantal factoren dat het beleidsuitvoeringsproces kan beïnvloeden tot drie kernvariabelen (Bressers, 2004, p. 290-1). De kernvariabelen zijn de factoren die direct van invloed zijn op de beleidsuitvoering. Externe factoren worden hierin meegewogen. De drie kernvariabelen in de beleidsuitvoering zijn: motivatie, cognities en macht. Het zijn eigenschappen van de betrokken actoren. De kernvariabelen vormen de *onafhankelijke variabelen* van de theorie.

Aan de hand van de kernvariabelen kunnen twee dimensies van de beleidsimplementatie worden onderscheiden. De kernvariabelen voorspellen ten eerste of een beleidsinstrument wordt toegepast, en ten tweede in hoeverre dit adequaat gebeurt. Deze twee dimensies zijn de *afhankelijke variabelen* van de theorie. Hierbij zijn twee modellen ontwikkeld waarin alle mogelijke waarden van de drie kernvariabelen zijn verwerkt, en waarbij de afhankelijke variabele kan worden voorspeld aan de hand van de verschillende waarden van de kernvariabelen. Deze modellen worden uitgewerkt in paragraaf 2.2.2.

Het aantal actoren is in de theorie teruggebracht tot twee groepen: de beleidsuitvoerders en de doelgroep van het beleid. Alle actoren die bij de beleidsuitvoering betrokken zijn, zijn onder te brengen in een van deze twee groepen.

In de volgende paragraaf worden de kernvariabelen nader toegelicht. Vervolgens zal ik in paragraaf 2.2.2 ingaan op de twee dimensies van de theorie en de bijbehorende modellen. Ten slotte wordt in paragraaf 2.2.3 de theorie toegepast op het beleid voor duurzaam inkopen door het Rijk.

2.2.1 Kernvariabelen: motivatie, cognities en macht

De implementatie van beleid is een proces van sociale interactie. Een sociaal interactieproces is "een geheel van min of meer op elkaar betrokken handelingen van verschillende actoren" (Klok, 1991, p. 117). De uitkomsten van het proces van beleidsimplementatie hangen hierdoor niet alleen af van de gebruikte beleidsinstrumenten, maar ook en vooral van de eigenschappen van de betrokken actoren. De belangrijkste eigenschappen hierbij zijn motivatie, cognities en macht (Bressers, 2004, p. 290), de kernvariabelen. Deze drie kernvariabelen kunnen

processen van sociale interactie het best verklaren (Bressers, 2004, p. 291-2, Bressers, 1983, p. 325-8).

Motivatie

Deze variabele omvat de motivatie van zowel de beleidsuitvoerder als de doelgroep om een beleidsinstrument toe te passen. Hierbij gaat het niet alleen om de motivatie voor dit instrument. Ook andere interesses en waarden zijn van invloed op het gedrag van de betrokken actoren ten opzichte van het beleidsinstrument. De centrale vraag hierbij is in hoeverre de implementatie van een beleidsinstrument bijdraagt aan de doelen en interesses van de betrokken actoren (Bressers, 2004, p. 293). De motivatie kan verschillen per dimensie. Een actor kan gemotiveerd zijn om een beleidsinstrument toe te passen (dimensie 1), maar op het moment dat adequate toepassing (dimensie 2) van de actor vergt dat hij wordt beperkt in zijn vrijheid van handelen kan de motivatie afnemen.

De waarden die motivatie aan kan nemen in het model zijn positief, neutraal en negatief.

Cognities

Bij de cognities van de actoren gaat het om de informatie die zij voor waar aannemen, de mate waarin zij in staat zijn om informatie te verwerken, hun interpretaties en interpretatiekaders. Succesvolle toepassing van een beleidsinstrument staat of valt met de hoeveelheid informatie waarover de betrokkenen kunnen beschikken. Het gaat bij cognities echter niet alleen om de beschikbaarheid van informatie. Ook de interpretatie ervan is van belang. De eerste vraag die hierbij gesteld moet worden is of de beleidsuitvoerder voldoende informatie heeft over de doelgroep. De tweede vraag is of de doelgroep voldoende geïnformeerd is over de mogelijke voordelen die zij uit het beleid kan halen. In tegenstelling tot motivatie gaat het bij cognities alleen om die informatie die relevant is voor de toepassing van het beleid (Bressers, 2004, p. 293-4). Ook de kernvariabele cognities kan verschillen per dimensie. Een actor kan beschikken over voldoende informatie om beleid toe te passen (dimensie 1), maar voor adequate toepassing (dimensie 2) is wellicht meer of andere informatie nodig waarover de actor niet noodzakelijkerwijs kan beschikken.

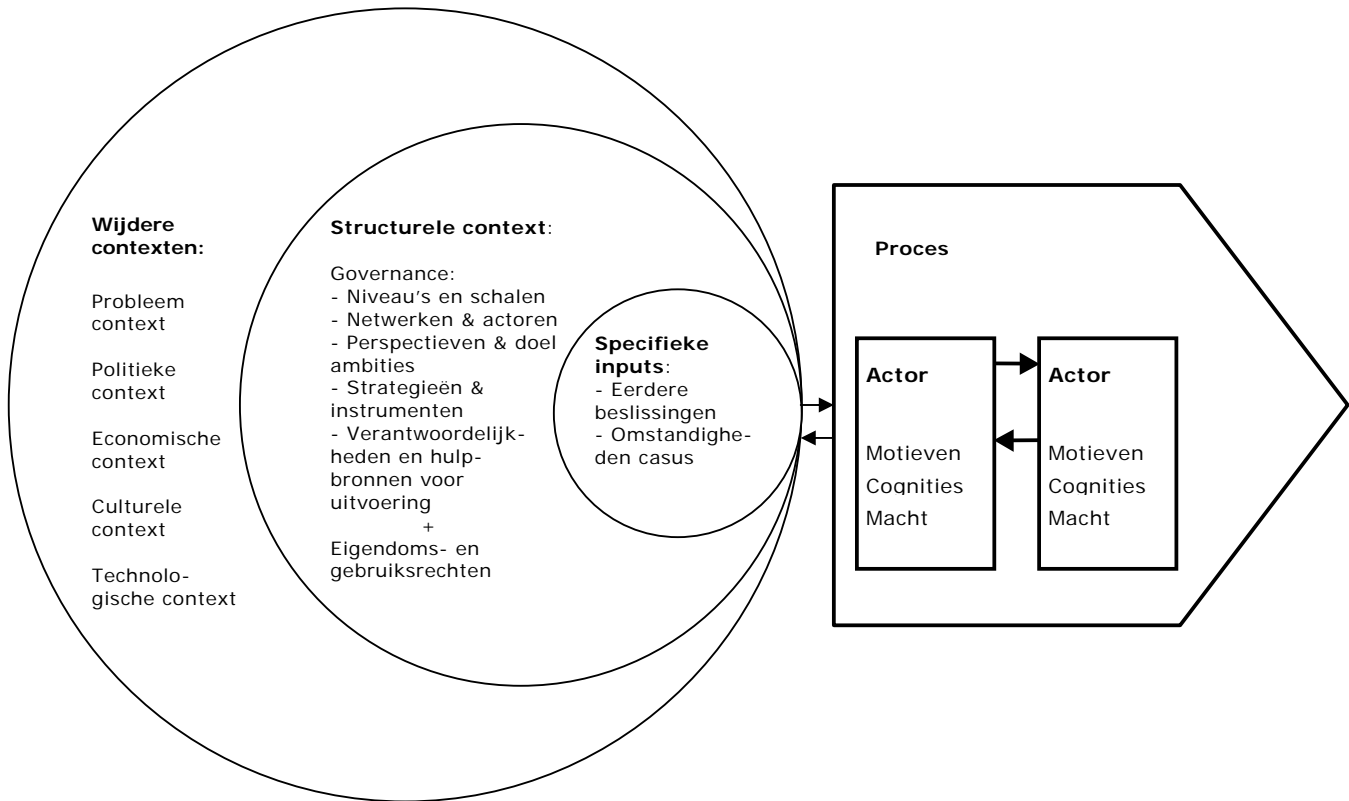
De waarden die de cognities aan kan nemen in het model zijn voldoende en onvoldoende. Hierbij gaat het om de cognities van de actor die positief gemotiveerd is ten opzichte van het beleidsinstrument.

Macht

Bij de variabele macht gaat het om de machtsbalans tussen beleidsuitvoerder en doelgroep. Macht wordt gedefinieerd als "de mogelijkheid van een actor om door een verandering van de beschikbaarheid of de eigenschappen of consequenties van gedragalternatieven voor andere actoren het gedrag van deze actoren te beïnvloeden in overeenstemming met de eigen doeleinden" (Klok, 1991, p. 124). Wie is er bevoegd om het instrument toe te passen en hoever reikt deze bevoegdheid? Behalve de formele machtsrelatie bestaan er ook informele machtsrelaties. Deze kunnen ook sterk van invloed zijn op het proces van de beleidsuitvoering (Bressers, 2004, p. 294). Degene bij wie het zwaartepunt van de macht ligt kan de doorslag geven. Als er sprake is van gelijke motivatie, is de machtsbalans niet van belang. De kernvariabele macht kan verschillende waarden aannemen op de twee dimensies. Een positieve waarde op de ene dimensie leidt niet per definitie tot een positieve waarde op de andere dimensie.

De machtsbalans wordt in het model benaderd vanuit het standpunt van de beleidsuitvoerder, en kan de waarden positief, neutraal en negatief aannemen.

Motivatie, cognities en macht kunnen elkaar onderling beïnvloeden. Zo kan bijvoorbeeld de motivatie van de doelgroep de cognities kleuren. Ook kan de mate van beschikbare informatie de machtspositie van een actor versterken of juist verzwakken. Bovendien worden de actoren en dus de kernvariabelen beïnvloed door de verschillende contexten waarin zij zich bevinden. Ten eerste is er de invloed van de institutionele context van de actor. Deze vloeit voort uit de rol die de actor speelt binnen de organisatie waarin hij werkzaam is en rol die hij speelt bij de beleidsimplementatie. Daarbuiten bestaan wijdere contexten zoals de politieke, economische en culturele context, die ook van invloed zijn op hoe de actor het beleidsinstrument uiteindelijk toepast (zie afbeelding 2).

Afbeelding 2: Schematische weergave van de Contextuele Interactie

2.2.2 Dimensies van de Contextuele Interactietheorie

De twee dimensies van de Contextuele Interactietheorie behelzen ten eerste de kans op toepassing van een beleidsinstrument, en ten tweede in hoeverre de toepassing adequaat gebeurt. Bij elke dimensie hoort een bepaalde set interactietypen. Deze interactietypen geven weer hoe het proces verloopt en worden bepaald door de waarden van de drie kernvariabelen.

De eerste dimensie: De kans op toepassing van het beleidsinstrument

De eerste dimensie van de contextuele interactietheorie is de kans die het beleidsinstrument heeft om te worden toegepast. De interactietypen die bij deze dimensie horen zijn medewerking, tegenwerking en leerproces (Bressers, 2004, p. 294). Er is sprake van actieve medewerking, als beide partijen dezelfde doelen hebben. Passieve medewerking vindt plaats als een van de partijen een passieve houding aanneemt jegens het beleidsinstrument, en de toepassing van het

instrument zal stimuleren noch verhinderen. Gedwongen medewerking is een vorm van passieve medewerking die wordt opgelegd door de dominante actor in het proces. Van tegenwerking of obstructie is sprake als één van de actoren de toepassing van het instrument door de andere actor probeert te verhinderen. Een leerproces ontstaat wanneer een tekort aan informatie in de weg staat van toepassing van het beleidsinstrument. Ten slotte is er de mogelijkheid dat er geen interactie plaatsvindt tussen beide actoren, omdat zij allebei niet gemotiveerd zijn om het instrument te implementeren. In de volgende tabel wordt een overzicht gegeven van alle mogelijke uitkomsten van het verloop van de eerste dimensie.

Tabel 1a: Kans op toepassing van het beleidsinstrument						
Mu	Md	C+	Mb	Uitkomst	Interactie	Situatie
+	+/0	+		++	Medewerking (actief)	1
+	+/0	-		-	Leerproces, leidt tot 1	2
+	-	+	+	++	Medewerking (gedwongen)	3
+	-	+	0	+/-	Tegenwerking	4
+	-	+	-	--	Obstructie	5
+	-	-		-	Geen/Leerproces, leidt tot 3	6
0	+	+		++	Medewerking	7
0	+	-		-	Leerproces, leidt tot 7	8
0	0/-	-		-	Geen	9
-	+	+	+	-	Obstructie	10
-	+	+	0	=/-	Tegenwerking	11
-	+	+	-	++	Medewerking (gedwongen)	12
-	+	-		-	Geen/Leerproces, leidt tot 12	13
-	0/-			-	Geen	14

Mu = Motivatie uitvoerders

Md = Motivatie doelgroep

C+ = Cognities positief gemotiveerde actor

Mb = Machtsbalans van de beleidsuitvoerder t.o.v. de doelgroep
(Bressers, 2004, p. 295)

De tweede dimensie: De mate van adequate toepassing van het instrument

Nadat er is gekeken naar de kans op toepassing van een instrument, is het van belang om te kijken of het instrument wel adequaat wordt toegepast. Adequate toepassing betekent dat een instrument gedurende het implementatieproces het vermogen behoudt om het gedrag van de betrokken actoren te beïnvloeden zoals het beleid beoogt (Bressers, 2004, p. 296).

De interactietypen die bij deze dimensie horen zijn samenwerking, tegenwerking en symbolische toepassing. Samenwerking vindt plaats als beide partijen hetzelfde gemotiveerd zijn, ongeacht of dat positief of negatief is. Bij positieve motivatie vindt er constructieve samenwerking plaats en bij negatieve motivatie is er sprake van belemmerende samenwerking. Tegenwerking als interactietype kan onderverdeeld worden in onderhandeling en conflict. Bij onderhandeling zullen de actoren zoveel mogelijk hun eigen doelen nastreven. Uiteindelijk zal er dan aangestuurd worden op een compromis. Bij conflict worden de communicatielijnen door de doelgroep verbroken en probeert de doelgroep de macht naar zich toe te trekken en zo te voorkomen dat de doelen van de andere actor bereikt worden. Van symbolische toepassing is sprake wanneer beide actoren niet voldoende gemotiveerd zijn om het instrument adequaat toe te passen, of wanneer er te weinig informatie beschikbaar is. Symbolische toepassing houdt in dat het instrument weliswaar officieel is toegepast, maar op zo'n manier dat het gedrag van de doelgroep zal niet veranderen. Symbolische toepassing kan tijdelijk zijn en gepaard gaan met een leerproces. In de volgende tabel staat een overzicht van de mate van adequate toepassing van het beleidsinstrument.

Tabel 1b: Mate van adequate toepassing van het beleidsinstrument						
Mu	Md	C+	Mb	Uitkomst	Interactie	Situatie
+	+/0	+		++	Constructieve Samenwerking	1
+	+/0	-		-?	Leerproces, leidt tot 1	2
+	-	+	+	++	Constructieve Samenwerking	3
+	-	+	0	+ / ++	Onderhandeling/Conflict	4
+	-	+	-	+/-	Onderhandeling	5
+	-	-		-?	Symbolisch/Leerproces leidt tot 3 of 4	6
0	+	+		++	Constructieve Samenwerking	7
0	+	-		-?	Symbolisch/ Leerproces leidt tot 7	8
0	0			-	Symbolisch	9
0	-				Belemmerende Samenwerking	10
-	+	+	+	-	Onderhandeling	11
-	+	+	0	+/-	Onderhandeling/Conflict	12
-	+	+	-	+ / ++	Constructieve Samenwerking	13
-	+	-		++	Symbolisch/Leerproces, leidt tot 12 of 13	14
-	0/-			-?	Belemmerende Samenwerking	15

Mu = Motivatie uitvoerders

Md = Motivatie doelgroep

C+ = Cognities positief gemotiveerde actor

Mb = Machtsbalans van de beleidsuitvoerder t.o.v. de doelgroep

(Bressers, 2004, p. 298)

2.2.3 Toepassing en voorspellingen voor dit onderzoek

In verband met de vertrouwelijkheid van dit onderzoek is deze paragraaf niet opgenomen in de publieke versie van mijn scriptie.

3 Het beleid voor duurzaam inkopen

Een duurzamer gebruik van natuurlijke hulpbronnen en grondstoffen kan zowel het milieu als de economie ten goede komen en kansen scheppen voor opkomende "groene" economische sectoren. (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2008, p. 3)

In dit hoofdstuk ga ik in op het beleid en de achtergrond van duurzaam inkopen. Hiermee hoop ik de volgende onderzoeksvragen te beantwoorden:

1. In hoeverre voldoet het door het Kabinet geformuleerde beleidsdoel duurzaam inkopen aan de SMART+C criteria?
2. Hoe zorgt het Rijk ervoor dat het zelf het beleidsdoel duurzaam inkopen haalt?

Paragraaf 3.1 gaat in op de doelstellingen en de definities van duurzaam inkopen. In paragraaf 3.2 wordt het beleidsdoel voor duurzaam inkopen geanalyseerd aan de hand van de SMART+C criteria. Deze criteria zijn nader omschreven in paragraaf 1.5. Paragraaf 3.3 geeft een overzicht van alle organisaties die betrokken zijn bij duurzaam inkopen door het rijk met hun taken, bevoegdheden en onderlinge relaties. Om duurzaamheid in het inkoopbeleid te borgen worden er duurzaamheidscriteria ontwikkeld voor vrijwel alle producten en diensten die het Rijk inkoopt. In paragraaf 3.4 wordt uitgelegd hoe deze criteria worden ontwikkeld en getoetst. De kosten van duurzaam inkopen worden uitgewerkt in paragraaf 3.5. Paragraaf 3.6 gaat in op de ontwikkelingen op het gebied van categoriemanagement. Dit is een inkoopstrategie waar het Rijk geleidelijk op overgaat en die consequenties kan hebben voor duurzaam inkopen. In paragraaf 3.7 komt de Monitor Duurzame Bedrijfsvoering Overheid 2006 aan de orde. Deze monitor meet de voortgang van onder andere duurzaam inkopen en geeft weer hoe het Rijk er in 2006 voorstond wat duurzaam inkopen betreft. In paragraaf 3.8 ten slotte ga ik in op de personele aspecten van duurzaam inkopen. Duurzaam inkopen vraagt om een gedragsverandering van alle mensen in de organisatie (SenterNovem, 2008d).

3.1 Wat is duurzaam inkopen?

Duurzaam inkopen houdt in, dat in alle fasen van het inkoopproces aandacht wordt besteed aan *people* en *planet* aspecten. Bij iedere aankoop moeten milieu-

en sociale aspecten worden toegepast, zodat dit uiteindelijk leidt tot de daadwerkelijke levering van producten, diensten of werken die aan deze milieu- en sociale aspecten voldoen (SenterNovem, 2005, p. 6). Het derde aspect van duurzame ontwikkeling, *profit*, blijft bij de beoordeling van de mate van duurzaam inkopen buiten beschouwing.

Jaarlijks besteden de gezamenlijke overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) meer dan 40 miljard euro aan de inkoop van goederen, werken en diensten (SenterNovem, 2008a). Dit is een kleine 10% van het BNP van Nederland. De inkoop van het Rijk bedroeg in 2008 10 tot 12 miljard euro. Volgens het Nationaal Hervormingsprogramma 2005-2008 kocht de Nederlandse overheid in 2003 voor 20% duurzaam in (p. 25). In 2005 heeft de Tweede Kamer bij motie van de leden Koopmans en De Krom vastgesteld dat in 2010 bij 100% van de rijksaankopen en rijksinvesteringen duurzaamheid als zwaarwegend criterium moet worden meegenomen (Tweede Kamer, 2005b). Het Kabinet Balkenende IV heeft deze doelstelling in zijn beleidsprogramma overgenomen (Ministerie van Algemene Zaken, 2007, p. 35). Duurzaam inkopen is een verplichting: wanneer op het moment van aanbesteden milieu- en sociale criteria beschikbaar zijn, moeten deze worden gehanteerd (Tweede Kamer, 2007, SenterNovem, 2007, p. 7). Voor de decentrale overheden gelden andere doelstellingen. De gemeenten streven naar 75% duurzaam inkopen in 2010 en 100% in 2015. Provincies en waterschappen hebben minimaal 50% in 2010 als doel gesteld (SenterNovem, 2008a). Als het gaat om veiligheid, hoge kosten of operationele eisen kan er van de duurzaamheidseisen worden afgeweken. Het departement wordt dan echter wel geacht dit te onderbouwen (Tweede Kamer, 2008c). In tabel 3 staat een overzicht van de verschillende doelstellingen voor duurzaam inkopen.

Tabel 3: Doelstellingen Duurzaam Inkopen	
Rijk	100% in 2010
Gemeenten	75% in 2010, 100% in 2015
Provincies en waterschappen	50% in 2010
Universiteiten en Hogescholen	50% in 2012

Duurzaam inkopen is geen doel op zich. Ten eerste wil de overheid met duurzaam inkopen het goede voorbeeld geven aan de samenleving. Deze aanjagende functie strekt verder dan alleen duurzame productie. Ook duurzaam gebruik van producten speelt hierbij een rol (Tweede Kamer, 2008b). Het tweede effectdoel

dat achter de doelstelling van duurzaam inkopen ligt, is het stimuleren van de markt voor duurzame producten en het bevorderen van innovatie. Dit sluit aan bij het actieplan *Launching Customer* van het ministerie van Economische Zaken (Tweede Kamer, 2006b). Dit plan beoogt dat de overheid door op te treden als *launching customer* via inkoop en aanbesteding vernieuwingen van de markt kan uitlokken en de verspreiding van nieuwe producten en diensten kan versnellen. De overheid kan zo een impuls geven aan de innovatiekracht van het bedrijfsleven. De overheid kan via haar inkoopbeleid innovaties bevorderen door bepaalde functionele eisen te stellen aan de producten en diensten die zij van private partijen afneemt. De overheid formuleert dan niet tot in detail allerlei technische specificaties, maar laat ruimte voor creativiteit. Hierdoor wordt het bedrijfsleven gestimuleerd om nieuwe producten en diensten te ontwikkelen. (Tweede Kamer, 2006b, p. 3).

3.1.1 Duurzaam inkopen in de Europese Unie

Op dit moment is er nog geen Europese regelgeving op het gebied van duurzaam inkopen. Duurzaam inkopen heeft wel de aandacht van de Europese Commissie. De Europese Commissie stelt in een mededeling dat het draagvlak voor duurzaam inkopen, in EU-verband Green Public Procurement (GPP) genoemd, steeds groter is geworden, zowel op nationaal als communautair en internationaal niveau (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2008, p. 3). De visie van de Europese Commissie op duurzaam inkopen betreft alleen milieuvriendelijk, "groen" inkopen. De mededeling gaat niet in op sociale criteria.

Binnen de EU is duurzaam inkopen onderdeel van het actieplan van de Europese Commissie voor duurzame consumptie en productie en duurzaam industriebeleid. Hierin wordt een kader vastgesteld voor verschillende instrumenten die de energie- en milieuprestaties van producten moeten verbeteren. De doelstelling van het actieplan is om de gevolgen voor het milieu van de consumptie van de overheidssector te reduceren en de innovatie in milieutechnologie, producten en diensten door middel van duurzaam inkopen te bevorderen. De Europese Commissie stelt dat "tegen 2010 50% van alle aanbestedingen groen moeten zijn" (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2008, p. 10).

Het basisconcept voor duurzaam inkopen in de EU vertoont grote overeenkomsten met duurzaam inkopen in Nederland. In enkele lidstaten bestaan al duurzaamheidscriteria. Nationale criteria kunnen ertoe leiden dat de markt niet

toegankelijk is voor bedrijven buiten de betreffende lidstaat. De Europese Commissie heeft zich nu tot taak gesteld, om te zorgen dat de verschillende nationale criteria op elkaar aansluiten, zodat de interne markt niet wordt verstoord (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2008, p. 4). Grensoverschrijdende criteria zijn bovendien praktisch voor ondernemingen die in meer dan één lidstaat actief zijn. Uiteindelijk wil de EU zelf een pakket met duurzaamheidscriteria kunnen aanbieden aan alle lidstaten. De totstandkoming van de criteria is vergelijkbaar met deze processen in Nederland. Ook wil de EU een monitor ontwikkelen, om in 2010 de stand van zaken op het gebied van duurzaam inkopen in alle lidstaten te meten. Het beleid en de instrumenten voor duurzaam inkopen in de EU zijn echter nog volop in ontwikkeling en er is op dit moment nog geen regelgeving vastgesteld. Ook lijkt het er op dat de Europese Commissie geen *people* aspecten wil betrekken bij duurzaam inkopen. Daarmee verschilt het duidelijk van de Nederlandse definitie van duurzaam inkopen.

3.2 SMART+C Analyse beleidsdoel

Het beleidsdoel voor duurzaam inkopen is in 2007 als volgt geformuleerd:
De overheid wil uiterlijk in 2010 duurzaamheid als zwaarwegend criterium meenemen in al haar aankopen (Tweede Kamer, 2007, p. 34).

In deze paragraaf wordt dit beleidsdoel geanalyseerd aan de hand van de criteria specifiek, meetbaar, afgestemd, realistisch, tijdgebonden en consistent (SMART+C). Dit is een methodiek die bij de Algemene Rekenkamer vaker gehanteerd wordt om doelstellingen te beoordelen. Als eerste maak ik per criterium opmerkingen over de formulering van het beleidsdoel zelf. Waar van toepassing worden deze constatering aangevuld op basis van aanvullende bronnen. Tabel 4 geeft een overzicht van de SMART+C criteria.

Tabel 4: Smart+C criteria		
Hoofdnorm	Specificatie van deelnormen	Toelichting
Specifiek: a. prestaties en effecten (eventueel processen) b. doelgroep	a. Prestaties en effecten <ul style="list-style-type: none"> doelen moeten bij voorkeur geformuleerd worden in termen van prestaties en in termen van te bereiken maatschappelijke effecten; wanneer dat niet mogelijk is, kunnen procesdoelen geformuleerd worden. b. Indien het beleid niet op de hele bevolking gericht is, moet: <ul style="list-style-type: none"> de doelgroep van het beleid zijn omschreven en zo duidelijk mogelijk afgebakend; de keuze van de doelgroep zijn gemotiveerd. 	Een prestatiedoelstelling heeft betrekking op een beleidsprestatie die door de gecontroleerde kan worden gerealiseerd, zonder dat deze daarbij afhankelijk is van anderen of van maatschappelijke ontwikkelingen die buiten de invloed van het beleid liggen. Bij een maatschappelijk effectdoelstelling is het beleid meestal een van de factoren die van invloed zijn op het bereiken ervan. Wanneer het niet mogelijk is een prestatie of maatschappelijk effectdoelstelling te formuleren kan worden teruggevallen op een procesdoelstelling.
Meetbaar	<ul style="list-style-type: none"> de doelen moeten in toetsbare termen zijn geformuleerd (de beoogde situatie bij doelrealisatie moet eenduidig zijn omschreven, evenals de gehanteerde begrippen); bij doelen ten opzichte van een referentiepunt moet de situatie van het referentiepunt bekend zijn (nulmeting). 	Om te weten waarop de minister aanspreekbaar is, moet worden gelet op definities van begrippen en de praktische meetbaarheid van genoemde grootheden. Een nulmeting is niet altijd noodzakelijk.
Afgestemd (expliciet)	<ul style="list-style-type: none"> beleidsdoelen moeten in ieder geval zijn afgestemd met de relevante actoren (Tweede Kamer, uitvoerders). tussentijdse bijstellingen /wijzigingen van de doelstelling moeten worden afgestemd met de Tweede Kamer en uitvoerders. 	Beleidsdoelen moeten zijn afgestemd met de Tweede Kamer en met de uitvoerders van het beleid. Met deze norm wordt aandacht besteed aan de aansluiting tussen beleid en uitvoering; beleidsmakers moeten van tevoren afstemmen welk beleid uitgevoerd kan worden.
Realistisch (haalbaar)	<ul style="list-style-type: none"> de doelen moeten zodanig zijn gekozen dat ze bereikt kunnen worden bij plausibele scenario's voor de exogene variabelen. 	Het realiteitsgehalte van de doelen valt uiteen in twee elementen: <ul style="list-style-type: none"> de ambities moeten op een haalbaar niveau zijn geformuleerd; er moet bij de doelstelling rekening zijn gehouden met eventuele beperkte mogelijkheden om de doelen te behalen.
Tijdgebonden (tijdig)	<ul style="list-style-type: none"> er is aangegeven op welk tijdstip / binnen welke periode het doel moet zijn bereikt; bij doelen ver weg moet een tijdspad met gespecificeerde mijlpalen zijn aangegeven 	Zonder vooraf gestelde temporele restricties (einddatum en/of mijlpalen) is het moeilijk om te bepalen of de doelen binnen de gestelde voorwaarden bereikt zijn.
Consistent	1. Consistentie tussen doelen: <ul style="list-style-type: none"> de doelen van het beleid moeten met elkaar te verenigen zijn; de doelen voor onderdelen van het beleid moeten aansluiten bij de algemene doelen voor het gehele beleidsterrein (hiërarchische ordening); tussendoelen moeten aansluiten bij het einddoel; bij decentraal uitgevoerd beleid moeten de doelen van de rijksoverheid en de uitvoerende instanties (bijvoorbeeld gemeenten, uitvoerende instellingen) consistent zijn; de formulering van de doelstelling moet in de tijd consistent zijn. Wijzigingen in de doelstelling moeten expliciet vermeld en gemotiveerd zijn. 2. Consistentie tussen doelen en basisgegevens: <ul style="list-style-type: none"> de doelstelling moet consistent zijn met de basisgegevens waarop deze is gebaseerd. Als deze gegevens wijzigen moet de doelstelling worden aangepast. 	Ad 1: Vaak zijn aan het beleid verscheidene doelen verbonden. Van belang is dat deze doelen consistent met elkaar zijn. Het bereiken van het ene doel moet niet op gespannen voet staan met of belemmerend zijn voor het bereiken van het andere doel.

(Algemene Rekenkamer, 2005, p. 146 - 147)

Specifiek

Opmerkingen over de formulering van het beleidsdoel

Het beleidsdoel heeft betrekking op het totale inkoopvolume van de overheid ("al haar aankopen"), hetgeen helder is geformuleerd.

Uit de formulering van het beleidsdoel blijkt niet wat onder duurzaamheid verstaan moet worden. Het begrip 'zwaarwegend criterium' is niet uitgewerkt. Zwaarwegendheid kan per departement en per aankoop verschillen, afhankelijk van de interpretatie en motivatie van de inkoopende partij. Ook de formulering 'meenemen' is weinig specifiek.

Het beleidsdoel voor duurzaam inkopen is een prestatiedoel. In de formulering komen de achterliggende effectdoelen niet tot uitdrukking.

Opmerkingen op basis van aanvullende bronnen

De motie waarop het beleidsdoel is gebaseerd spreekt van 100% duurzaam inkopen (Tweede Kamer, 2005b). Ook in latere beleidsstukken en in het dossier Duurzaam Inkopen op de website van VROM spreekt de minister van 100% duurzaam inkopen (Tweede Kamer, 2008c en 2008e, Ministerie van VROM, 2008a, SenterNovem, 2008a). '100% duurzaam inkopen' is echter iets anders dan 'duurzaamheid in 100% van de gevallen als zwaarwegend criterium meenemen'.

De 100% ambitie geldt alleen voor het Rijk. Zoals eerder aangegeven gelden voor de provincies, gemeenten en waterschappen andere streefwaarden. Deze komen in de formulering van het beleidsdoel niet naar voren.

Een aantal productgroepen neemt een bijzondere positie in (Tweede Kamer, 2006a, p. 3). Militair materieel moet wereldwijd onder sterk wisselende omstandigheden op een voor het personeel veilige wijze inzetbaar zijn. Dit uitgangspunt maakt dat voor dit materieel niet op voorhand kan worden vastgehouden aan de 100% doelstelling, aldus toenmalig staatssecretaris Van Geel. Ditzelfde geldt volgens de staatssecretaris voor de inrichtingen en het beheer van penitentiaire inrichtingen van Justitie (dienst Justitiële Inrichtingen), waar in de eerste plaats aan eisen van detentie en behandeling moet worden voldaan. Veiligheid en functionele eisen zijn, evenals substantiële meerkosten, omstandigheden waarbij van duurzaam inkopen mag worden afgezien.

Duurzaamheid wordt uitgewerkt in duurzaamheidscriteria voor 84 verschillende productgroepen. Bij duurzaam inkopen gaat het om zowel milieu- als sociale aspecten (Ministerie van VROM, 2008e), maar ik constateer dat de ontwikkelde criteria voor duurzaam inkopen vooralsnog uitsluitend uit milieucriteria bestaan. SenterNovem heeft nog geen sociale criteria ontwikkeld.

Hoewel het begrip 'zwaarwegend' niet nader is uitgewerkt, is het wel de bedoeling dat het departement dat besluit in een specifiek geval de duurzaamheidscriteria niet toe te passen, zich daarover moet verantwoorden (Tweede Kamer, 2006a). Deze verantwoording moet dan wel zo uitgebreid zijn, dat het ook voor buitenstaanders (Kamerleden bijvoorbeeld) mogelijk is zich een oordeel te vormen over de gemaakte afweging, en over de argumenten die zwaarder hebben meegewogen dan de duurzaamheidscriteria. Dit kan volgens mij beschouwd worden als een vorm van 'comply or explain'. De onderbouwing ('explain') van de keuze om niet duurzaam in te kopen moet het departement vermelden in een voortgangsrapportage (Tweede Kamer, 2006a).

Uit de brief aan de Tweede Kamer van 29 februari 2008 (Tweede Kamer, 2008b), maar ook uit het Beleidsprogramma Samen Werken, Samen Leven (Ministerie van Algemene Zaken, 2007, p. 35) blijkt dat duurzaam inkopen geen doel op zich is. Het achterliggende effectdoel van het Kabinet is het stimuleren van de innovatie en van de markt voor duurzame producten en diensten. Ook wil de overheid het goede voorbeeld geven aan de maatschappij door zelf duurzaam in te kopen.

Samenvattend

De formulering van het beleidsdoel is weinig specifiek. Dat kan leiden tot onduidelijkheden bij de uitvoering van het beleid en heeft consequenties voor de meetbaarheid van het beleidsdoel. Rekening houdend met de aanvullende informatie rond het beleidsdoel, dan geldt deze bevinding vooral voor het begrip 'zwaarwegend criterium'. Ik heb geconstateerd dat in de praktijk twee formuleringen van het beleidsdoel worden gehanteerd: 'duurzaamheid als zwaarwegend criterium meenemen in alle inkopen' en '100% duurzaam inkopen' (Tweede Kamer, 2005b, 2008c en 2008e, Ministerie van VROM, 2008a). Dit geeft een vertekend beeld van het eigenlijke beleidsdoel.

Meetbaar

Opmerkingen over de formulering van het beleidsdoel

De meetbaarheid (of toetsbaarheid) van de doelstelling wordt bevorderd door de duidelijke tijdgebondenheid van het beleidsdoel. Echter, doordat de meetbaarheid ook sterk wordt bepaald van de specificiteit van de doelstelling, scoort dit beleidsdoel toch slecht op meetbaarheid. Het is nu met name moeilijk vast te stellen of duurzaamheid zwaar genoeg heeft meegewogen, wanneer de uiteindelijke aankoop niet duurzaam is.

Het begrip 'duurzaamheid' is op zichzelf ook moeilijk meetbaar. Duurzaamheid bestaat volgens het ministerie van VROM (2008e) uit milieu- en sociale criteria, maar de laatste zijn nog niet opgesteld. Duurzaam inkopen is nu dus milieubewust inkopen.

Samenvattend

Doordat het "zwaarwegend criterium" niet is uitgewerkt, is de doelstelling als geheel slecht meetbaar. Ook de op dit moment nog beperkte invulling van het begrip duurzaamheid komt de meetbaarheid niet ten goede.

Afgestemd

Opmerkingen over de formulering van het beleidsdoel

Geen.

Opmerkingen op basis van aanvullende bronnen

De formulering van het beleidsdoel is terug te voeren op de motie van de Kamerleden Koopmans en De Krom uit 2005. Letterlijk werd daarin gesteld: "... verzoekt de regering om uiterlijk in 2010 bij 100% van de rijksaankopen en rijksinvesteringen duurzaamheid als zwaarwegend criterium mee te nemen," (Tweede Kamer, 2005b).

Het Kabinet heeft op basis van deze motie het beleidsdoel geformuleerd. De specifieke doelstelling voor het Rijk is door het Kabinet-Balkenende IV tot beleidsprioriteit verheven (Ministerie van Algemene Zaken, 2007, p. 35). Dit onderzoek richt zich alleen op het Rijk. Hoe de afwijkende doelen voor gemeenten en provincies tot stand zijn gekomen, heb ik niet onderzocht. De afstemming met deze partijen blijft hier buiten beschouwing.

Voor zover ik kon nagaan heeft er vooraf geen afstemming plaatsgevonden met de beleidsuitvoerders (met name de medewerkers Inkoop) over de uitvoerbaarheid van het beleid.

Samenvattend

Het beleidsdoel is expliciet afgestemd met de Tweede Kamer en het Kabinet Balkenende III en IV. Op dit deel van het criterium scoort het beleidsdoel goed. Er is echter geen duidelijkheid over de afstemming met de beleidsuitvoerders.

Realistisch

Opmerkingen over de formulering van het beleidsdoel

Uit de formulering van het beleidsdoel komt niet naar voren of het doel haalbaar is.

Opmerkingen op basis van aanvullende bronnen

Begin 2007 verschenen twee rapportages die enig zicht gaven op de mate waarin duurzaam inkopen al door het Rijk werd toegepast. In het Voortgangsonderzoek Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (Ministerie van EZ, 2007) werd geconcludeerd dat duurzaam inkopen tot op dat moment slechts in beperkte mate van de grond was gekomen. In de Monitor Duurzame Bedrijfsvoering Overheden 2006 (Tweede Kamer, 2007) werden aanzienlijk hogere aandelen voor duurzaam inkopen gerapporteerd. Na het verschijnen van deze twee rapportages heeft het Kabinet de doelstelling voor duurzaam inkopen niet aangepast. De Minister van VROM stelde dat de conclusie van het Voortgangsonderzoek MVO over duurzaam inkopen gebaseerd was op gegevens uit 2004 en leidde uit de nieuwe cijfers in de Monitor DBO af dat de overheden inmiddels op de goede weg waren (Tweede Kamer 2007). Paragraaf 3.7 gaat in op de betrouwbaarheid van de uitkomsten van de Monitor DBO 2006.

Het 'comply or explain' principe dat als verantwoordingsmechanisme bij duurzaam inkopen wordt gebruikt, is een bedreiging voor de haalbaarheid van het beleidsdoel. Gezien het grote aantal inkopen door het Rijk (voor € 10 tot € 12 miljard), is het de vraag in hoeverre dit principe toepasbaar is. Er is geen zicht op over hoeveel inkopen de departementen zich moeten verantwoorden omdat ze geen gebruik van duurzaamheidscriteria hebben gemaakt. Het kan een tijdrovende taak worden als de duurzaamheidscriteria in een groot aantal gevallen niet zijn toegepast.

Samenvattend

Het beleidsdoel is vastgesteld op basis van tegenstrijdige informatie. Het Voortgangsonderzoek van het ministerie van EZ geeft aan dat duurzaam inkopen slechts op beperkte schaal plaatsvindt, terwijl de Monitor DBO 2006 duurzaam inkopen een veel groter aandeel toekent. Het mechanisme van 'comply or explain' is niet zonder meer een probaat middel voor de verantwoording van de departementen.

Tijdgebonden

Opmerkingen over de formulering van het beleidsdoel

Door de deadline van 2010 die in het beleidsdoel is genoemd, is het beleidsdoel tijdgebonden.

Opmerkingen op basis van aanvullende bronnen

Ook voor de ontwikkeling van de duurzaamheidscriteria is een planning opgesteld. Volgens de actuele planning (zie bijlage 1) moeten alle duurzaamheidscriteria eind maart 2009 klaar zijn.

Samenvattend

Het beleidsdoel is duidelijk tijdgebonden: in 2010 moet een prestatie worden geleverd. Ook de planning voor de ontwikkeling van de duurzaamheidscriteria is duidelijk.

Consistent

Opmerkingen over de formulering van het beleidsdoel

Doordat duurzaamheid binnen het onderhavige beleidsdoel als zwaarwegend criterium mee moet worden genomen, is impliciet benoemd dat andere criteria boven duurzaamheid kunnen prevaleren. De vraag is evenwel of je mag blijven spreken van duurzaam inkopen, indien duurzaamheid weliswaar in de afweging is betrokken maar niet tot een duurzame aankoop heeft geleid.

Opmerkingen op basis van aanvullende bronnen

Een belangrijk gunningscriterium bij inkoop, naast inhoudelijke criteria voor functionaliteit en duurzaamheid, is de prijs van een product of dienst. Aan duurzaam inkopen wordt de eis gesteld dat het geen substantiële meerkosten met zich mee mag brengen (Ministerie van VROM, 2008e). Andere uitzonderingen waarbij mag worden afgeweken van de duurzaamheidscriteria zijn veiligheid en functionele eisen (Tweede Kamer, 2008c). Aangezien 'zwaarwegend criterium' niet

is geoperationaliseerd, zijn aanvullende afspraken nodig om te voorkomen dat er te veel ruimte ontstaat voor ad hoc afweging en besluitvorming.

Samenvattend

De vraag is of je mag blijven spreken van duurzaam inkopen, indien duurzaamheid weliswaar in de afweging is betrokken maar niet tot een duurzame aankoop heeft geleid. Dit is een inconsistentie van het beleidsdoel zelf. Uiteindelijk lijkt het mij niet consistent, hoezeer duurzaamheid ook zwaarwegend heeft meegewogen.

Voor zover ik kan nagaan, is er geen inconsistentie met andere beleidsdoelen.

Eindoordeel

Tabel 5: Uitkomst SMART+C analyse					
Specifiek	Meetbaar	Afgestemd	Realistisch	Tijdgebonden	Consistent
-	-	+/-	-	+	-

Tabel 5 geeft weer hoe ik het beleidsdoel beoordeel. Het beleidsdoel voor duurzaam inkopen is op een belangrijk onderdeel niet specifiek en niet meetbaar geformuleerd. Hierop scoort het doel dan ook onvoldoende. Ook wat de consistentie betreft kan de doelformulering niet op zich staan, maar zijn aanvullende uitspraken nodig. Deze ontbreken in de aanvullende bronnen. Het realisme van de doelstelling vind ik eveneens onvoldoende. De doelstelling is gebaseerd op tegenstrijdige informatie. De haalbaarheid van het doel lijkt mij niet heel grondig verkend. Daarom scoort het beleidsdoel ook op dit criterium onvoldoende. Op de criteria tijdgebonden en afgestemd scoort het doel redelijk tot goed. Al met al beoordeel ik het beleidsdoel als matig SMART+C.

3.3 Partijen duurzaam inkopen

3.3.1 Ministerie van VROM, Programmadirectie Duurzaam Inkopen

Op 1 oktober 2007 is de programmadirectie Duurzaam Inkopen bij het ministerie van VROM gestart. De programmadirectie draagt het belang van duurzaam inkopen uit onder de andere overheidsorganisaties en is als opdrachtgever van SenterNovem verantwoordelijk voor de ontwikkeling van duurzaamheidscriteria. Ze bevordert de toepassing van de criteria door overheden (SenterNovem, 2008e, p. 12). Daarnaast is de programmadirectie de opdrachtgever voor de Monitor DBO

2008 en houdt zij zich bezig met de coördinatie hiervan. De Monitor DBO 2008 wordt uitgevoerd door PriceWaterhouseCoopers.

3.3.2 SenterNovem

SenterNovem is een agentschap van het ministerie van Economische Zaken. Deze organisatie heeft tot taak het opstellen van de criteria voor duurzaam inkopen (SenterNovem, 2008e). SenterNovem onderscheidt 84 productgroepen waarvoor criteria worden ontwikkeld. Het ontwikkelen van de criteria gebeurt in opdracht van het ministerie van VROM en in samenwerking met overheden en stakeholders. Het proces van criteriaontwikkeling is nader uitgewerkt in paragraaf 3.4. Naast de criteriaontwikkeling heeft SenterNovem zich beziggehouden met het ontwikkelen en uitvoeren van de Monitor DBO 2006. Bij de Monitor DBO 2008 is SenterNovem minder betrokken. De uitvoering van de monitor is nu een taak van het ministerie van VROM. SenterNovem heeft hierbij een adviserende rol. Bovendien organiseert SenterNovem bijeenkomsten, instrumenten, workshops en cursussen voor de verschillende deelnemers aan duurzaam inkopen. Hierbij richt zij zich vooral op lagere overheden (SenterNovem, 2007, p. 14). Ten slotte ondersteunt SenterNovem de programmadirectie Duurzaam Inkopen van het ministerie van VROM bij haar activiteiten (SenterNovem, 2008e, p. 10).

3.3.3 Ministerie van BZK, Directoraat-Generaal Organisatie en Bedrijfsvoering Rijk

Parallel aan de invoering van het beleid voor duurzaam inkopen vindt een aantal ontwikkelingen plaats die van invloed zijn op duurzaam inkopen bij het Rijk. In het kader van het actieplan Vernieuwing Rijksdienst geeft het Directoraat-Generaal Organisatie en Bedrijfsvoering Rijk (DG OBR), in samenwerking met de programmadirectie Duurzaam Inkopen van VROM, invulling aan de verduurzaming van de bedrijfsvoering binnen het Rijk. DG OBR is daarnaast verantwoordelijk voor de invoering en coördinatie van categoriemanagement bij het Rijk (zie paragraaf 3.6). Op het gebied van duurzaam inkopen ondersteunt en stimuleert DG OBR de budgethouders om duurzaamheidscriteria te formuleren in hun inkoopaanvragen. Bovendien organiseert het DG OBR samen met SenterNovem activiteiten om budgethouders en inkopers bewust te maken van de duurzaamheid van hun aankopen. Concreet betekent dit dat er regelmatig evenementen op de departementen worden georganiseerd. De insteek van DG OBR is om door middel

van communicatie een gedragsverandering te laten plaatsvinden ten gunste van duurzaam inkopen.

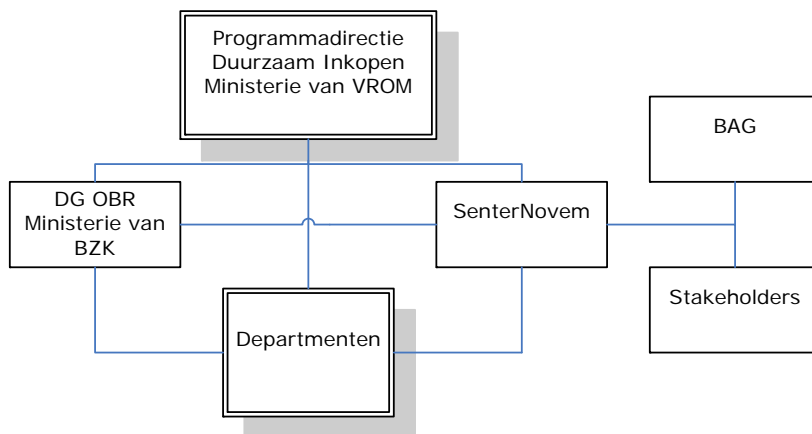
3.3.4 Beleidsadviesgroep (BAG)

De Beleidsadviesgroep is een werkgroep van overheidsjuristen die de door SenterNovem opgestelde duurzaamheidscriteria juridisch toetst. De juristen in dit team komen onder andere van LNV, OCW, Justitie, VenW, het voormalig Regiebureau Inkoop Rijksoverheid (nu onderdeel van DG OBR), PIANO (Professioneel en Innovatief Aanbesteden, Netwerk voor Overheidsopdrachtgevers) en de RGD (Rijksgebouwendienst). Voor duurzaam inkopen is de opdracht van de Chief Procurement Officer Rijk (directeur Inkoopbeleid bij DG OBR) aan de BAG om de door SenterNovem ontwikkelde duurzaamheidscriteria juridisch te toetsen. In de loop der tijd heeft de BAG voor de juridische toetsing een toetsingskader ontwikkeld, zodat SenterNovem nu vanaf het begin weet met welke juridische criteria rekening moet worden gehouden. De juridische toetsing door de BAG is strikt, om te voorkomen dat de overheid bij het inkopen juridische problemen ondervindt en door leveranciers voor de rechter wordt gedaagd. Het juridisch kader van de BAG is te vinden in paragraaf 3.4.2.

3.3.5 Inkoopende departementen

De inkoopende departementen en hun agentschappen hebben de verplichting om in 2010 in 100% van de gevallen duurzaamheid als zwaarwegend criterium mee te nemen. Hiertoe dienen zij de duurzaamheidscriteria van SenterNovem op te nemen in de programma's van eisen bij iedere aankoop die zij doen. Dit gebeurt meestal bij het inkoopcentrum van het departement. Voor uitgebreide informatie over inkoopprocedures, zie hoofdstuk 4. Naast het toepassen van de duurzaamheidscriteria moeten de departementen voortgangsrapportages publiceren over hun duurzaam inkoopbeleid (Tweede Kamer, 2006a). Hierin komt naar voren wanneer er wel en, onderbouwd, wanneer er niet duurzaam is ingekocht. Duurzaam inkopen moet geborgd worden in de bedrijfsvoering van de departementen. Hiervoor is het niet alleen noodzakelijk dat de duurzaamheidscriteria van SenterNovem worden gebruikt. Duurzaam inkopen vraagt ook een cultuurverandering binnen de organisatie (SenterNovem, 2008d). Er moet draagvlak gecreëerd worden en het personeel (met name de inkopers en de budgethouders) moet gemotiveerd zijn om met duurzaam inkopen aan de slag te gaan.

Afbeelding 3 geeft de belangrijkste actoren van duurzaam inkopen schematisch weer:

Afbeelding 3: Partijen betrokken bij duurzaam inkopen

3.4 De duurzaamheidscriteria

Om duurzaam inkopen in de praktijk tot uitvoering te kunnen brengen, moet er bepaald kunnen worden wanneer een product, een goed of een dienst duurzaam is. In opdracht van het ministerie van VROM stelt SenterNovem hiertoe in samenwerking met de gezamenlijke overheden duurzaamheidscriteria vast voor 84 onderscheiden productgroepen (zie bijlage 1). De productgroepen variëren van catering en kantoorartikelen tot start- en landingsbanen en externe adviesdiensten en vertegenwoordigen een groot deel van de inkoop van de overheden.

De vaststelling van de criteria gebeurt in samenspraak met 'stakeholders'. Stakeholders zijn externe belanghebbenden, zoals producenten, leveranciers, brancheorganisaties, het maatschappelijk middenveld, wetenschappers en adviseurs. De stakeholders leveren input voor de uiteindelijke criteria; zij mogen niet meebeslissen over de criteria. De Stuurgroep Duurzaam Inkopen, bestaande uit SenterNovem en de overheden, stelt de uiteindelijke criteria vast.

De duurzaamheidscriteria van SenterNovem zullen uiteindelijk zowel milieu- als sociale aspecten, oftewel *planet*- en *people*-aspecten, bevatten. Op dit moment zijn er nog geen sociale criteria vastgesteld. Het zwaartepunt van duurzaam inkopen ligt nu dus bij *planet*. Het economische aspect van duurzaamheid, *profit*, wordt niet in de criteria van SenterNovem uitgewerkt. *Profit* is altijd al een

belangrijk aspect van inkopen geweest. Het is aan de inkopers zelf om *profit*criteria vast te stellen.

Voor productgroepen waarvoor (nog) geen milieucriteria zijn opgesteld, zijn aandachtspuntdocumenten opgesteld. Deze aandachtspunten zijn niet verplicht, maar geven inzicht in de duurzaamheidsaspecten van de productgroep waarmee rekening gehouden kan worden. De sociale criteria zullen ook worden opgenomen in de aandachtspuntdocumenten (SenterNovem, 2009a, p. 3).

Algemene uitgangspunten van de duurzaamheidscriteria

Minister Cramer van VROM heeft de algemene uitgangspunten voor de criteria vastgesteld. Deze uitgangspunten gelden voor de criteria van alle productgroepen:

- De criteria moeten ambitieus zijn en innovatie stimuleren;
- Er moet voldoende marktaanbod zijn om aan de vraag van alle overheden te voldoen;
- De criteria dienen juridisch handhaafbaar te zijn;
- De criteria mogen niet contrair zijn aan het beleid en wet- en regelgeving;
- Het aantal criteria dient beperkt te zijn en alleen de meest relevante duurzaamheidsaspecten te betreffen;
- De criteria dienen zo concreet mogelijk te worden geformuleerd;
- De criteria dienen in beginsel overall geen substantiële meerkosten met zich mee te brengen.

(Tweede Kamer, 2008a)

Verder heeft de minister kwalificaties geformuleerd waaraan de leverancier moet voldoen, bijvoorbeeld een EMAS-registratie (milieubeheer- en milieu auditsysteem) of een ISO-14001 certificering (milieumanagementsysteem). Op deze manier kan worden gecontroleerd of de leverancier daadwerkelijk duurzame producten levert en een duurzame bedrijfsvoering heeft. Deze kwalificaties kunnen als eis of als wens worden meegenomen.

De duurzaamheidscriteria staan niet voor eens en altijd vast, maar vormen een dynamisch geheel dat aangepast moet worden naarmate de techniek voortschrijdt (Tweede Kamer, 2008b). Met het oog op nieuwe technologische ontwikkelingen en inzichten, veranderingen in de markt en gewijzigde maatschappelijke opvattingen is het de bedoeling van de Programmadirectie Duurzaam Inkopen en SenterNovem dat reeds vastgestelde criteria regelmatig worden herzien. Per productgroep bepaalt SenterNovem wanneer deze herzien wordt. Voor de meeste

productgroepen geldt een herzieningsfrequentie van 2 à 3 jaar (zie bijlage 1). Voor een aantal productgroepen, waaronder de door mij onderzochte productgroepen catering, hardware en reproductieapparatuur betekent dat, dat ze in 2009 al moeten worden herzien. Op dit moment zijn hiervoor echter nog geen plannen ontwikkeld door SenterNovem. Het is dan ook nog onduidelijk hoe de herziening gestalte gaat krijgen.

Eisen en wensen

Bij de criteria worden eisen en wensen onderscheiden. Eisen fungeren als een knock-out mechanisme: voldoet een offerte niet aan de eisen dan komt deze niet in aanmerking om de inkoopopdracht uit te voeren. Er zijn drie soorten eisen: knock-out eisen (je voldoet er wel of niet aan), minimumeisen (je voldoet minimaal aan de eis, maar je mag er ook boven zitten) en wegingseisen (de eis krijgt een bepaalde score of gewicht). Wensen zijn vrijblijvender. De inkoopende organisatie mag zelf kiezen of ze aanvullende wensen opstelt. De wensen krijgen een vooraf vastgesteld gewicht mee, op basis waarvan uiteindelijk een inkoopbeslissing kan worden genomen. Op wensen kunnen leveranciers zich onderscheiden doordat ze op duurzaamheidsgebied een stap verder gaan dan andere leveranciers. Bij de eisen en wensen wordt ook nog onderscheid gemaakt tussen de eisen en wensen aan de leverancier en de eisen en wensen aan het product of de dienst (Tweede Kamer, 2008d). Een overzicht van de verschillende eisen en wensen staat in tabel 6. Dit onderscheid wordt nader uitgewerkt in paragraaf 4.1.

Tabel 6: Overzicht eisen en wensen	
Selectiefase	Gunningsfase
Eisen aan de leverancier <ul style="list-style-type: none"> • Knock-out eisen • Minimumeisen • Wegingseisen 	Eisen aan product/dienst <ul style="list-style-type: none"> • Knock-out eisen • Minimumeisen • Wegingseisen
Wensen voor de leverancier	Wensen voor product/dienst

Sociale criteria

Op dit moment zijn er nog geen sociale criteria. Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is samen met de ministeries van VROM en BuZa/OS, SenterNovem en de BAG aan het onderzoeken welke vorm en inhoud de *people* criteria moeten krijgen. Het zwaartepunt van duurzaam inkopen ligt nu dus bij *planet* criteria.

De intentie van minister Cramer van VROM is om bij de ontwikkeling van sociale criteria vier van de fundamentele arbeidsnormen van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) als uitgangspunt te nemen (Tweede Kamer, 2008a):

- Afschaffing van dwangarbeid en slavernij;
- Afschaffing van discriminatie op het werk in beroep;
- Afschaffing van kinderarbeid en
- Vrijheid van vakvereniging en recht op collectieve onderhandelingen.

(ILO, 1998)

Het zwaartepunt van de sociale criteria ligt bij deze vier normen omdat deze volgens de minister verhoudingsgewijs het best te verifiëren zijn (Tweede Kamer, 2008a).

De sociale criteria krijgen een plaats in de contractvoorwaarden van alle aankopen boven de aanbestedingsdrempel (€ 133.000,- voor leveringen en diensten en € 5.150.000 voor werken) en zijn voor alle productgroepen gelijk.

Productgroepspecifieke sociale criteria kunnen namelijk in conflict raken met het proportionaliteitsbeginsel (Tweede Kamer, 2008d). Het proportionaliteitsbeginsel komt aan bod in paragraaf 3.4.2. Voor een klein aantal productgroepen worden "waar dit relevant is" echter wel aanvullende, productgroepspecifieke sociale criteria opgesteld. Deze criteria richten zich op eerlijke handel, redelijke werktijden en een veilige werkomgeving en zullen gelden voor de productgroepen koffie, thee, cacao, hout, textiel, bloemen en natuursteen (SenterNovem, 2009a, p. 3-4). De sociale criteria gelden niet voor het arbeidsmarktbeleid in Nederland (SenterNovem, 2009b, p. 1).

De uitvoering van de sociale criteria is een inspanningsverplichting. Van overheid en leveranciers wordt een 'redelijke inspanning' verwacht om de sociale criteria te gebruiken (SenterNovem, 2009b, p. 3-4). De overheid als opdrachtgever moet de sociale criteria opnemen in het contract dat zij afsluit met leveranciers.

Leveranciers dienen op hun beurt de fundamentele arbeidsnormen van de ILO als nastrevenswaardig te onderschrijven en deze uit te dragen in de productieketen. De leverancier mag zelf bepalen wat hiervoor een 'redelijke inspanning' is. Deze zogeheten ketenverantwoordelijkheid kan voor leveranciers lastige situaties opleveren. Als een leverancier met veel toeleveranciers in het buitenland werkt, kan er dan van hem verwacht worden dat hij deze allemaal controleert? Hoe ver moet een leverancier in de productieketen teruggaan? Tot waar geldt zijn

verantwoordelijkheid? Dit maakt het gebruik van de sociale criteria moeilijk meetbaar.

Leveranciers dienen jaarlijks te rapporteren over het gebruik van de sociale criteria. Hierbij moeten zij vijf vragen beantwoorden:

- Zijn de sociale criteria onderdeel van de handelsvoorwaarden voor de toeleveranciers?
 - Zijn schendingen van de sociale criteria in de keten geconstateerd en zo ja welke?
 - Zijn verbeteringen afgesproken met de toeleveranciers en welke verbeteringen zijn gerealiseerd?
 - Hoe vindt monitoring plaats?
 - Zijn signalen uit de samenleving ontvangen en hoe is daarop gereageerd?
- (SenterNovem, 2009b, p. 6)

Voor een aantal productgroepen bestaan keteninitiatieven die gericht zijn op duurzaamheid, zoals bijvoorbeeld FSC voor hout en EICC en GESI voor elektronica (SenterNovem, 2009b, p. 5). Leveranciers die bij een dergelijk initiatief zijn aangesloten hoeven niet meer te rapporteren over de naleving van de sociale criteria omdat hun lidmaatschap dit reeds borgt. Zij hoeven slechts aan te tonen dat zij lid zijn van het keteninitiatief.

Ambitieniveau criteria

De minister van VROM heeft herhaaldelijk aangegeven hoge ambities na te streven als het gaat om duurzaam inkopen (Ministerie van Algemene Zaken, 2007, p. 35, Tweede Kamer, 2008a, Tweede Kamer, 2008c). De praktijk blijkt weerbarstiger. Vanuit de Tweede Kamer komen er signalen dat het ambitieniveau van de criteria niet hoog genoeg zou zijn. Tegelijkertijd stellen de media dat er onmogelijke dingen van leveranciers worden gevraagd (Algemene Rekenkamer, 2008f). Uit de offerte van SenterNovem voor 2009 blijkt dat het halen van de deadline voor de afronding van de criteria prioriteit heeft boven het ontwikkelen van ambitieuze criteria (SenterNovem, 2008e). Ten slotte heeft ook de juridische toetsing van de criteria zijn weerslag op het ambitieniveau. Uit gesprekken met de Programmadirectie Duurzaam Inkopen (PDI) blijkt dat tijdens de juridische toetsing veel potentiële duurzaamheidscriteria zijn gesneuveld omdat zij volgens de BAG in strijd waren met het proportionaliteitsbeginsel. Ook de eerste generatie criteria die SenterNovem had ontwikkeld voordat het beleidsdoel voor duurzaam

inkopen was vastgesteld gaan verder en bestrijken meer duurzaamheidsaspecten dan de huidige criteria (zie bijlage 5).

Om het ambitieniveau te verhogen is PDI, in samenwerking met het Inkoopcentrum van VROM, aan het kijken hoe wensen kunnen worden omgezet in eisen.

3.4.1 Criteriaontwikkeling: het proces en de praktijk

Het proces

Criteriaontwikkeling vindt plaats in zes fasen:

1. Fase 1 Voorbereiding
 - a. Planningsoverzicht en status van alle productgroepen.
 - b. Afbakening en omschrijving van de betreffende productgroep.
 - c. Definitieve datum en uitnodiging voor de stakeholderbijeenkomst.
 - d. Bespreeknotitie voor de stakeholderbijeenkomst met daarbij een lijst van de geraadpleegde literatuur en een overzicht van instanties waarmee t.b.v. het opstellen van de notitie is gesproken.
2. Fase 2 Ontwikkeling conceptcriteria
 - a. Stakeholderbijeenkomst(en)
 - b. Afweging en verwerking van de geleverde input.
3. Fase 3 Consultatieronde
 - a. Bekendmaking conceptcriteria en bijbehorende afwegingen (inclusief juridische toets) met daarbij een lijst van stakeholders die input hebben geleverd.
 - b. Ontvangstbevestiging op de geleverde input.
4. Fase 4 Vaststelling
 - a. SenterNovem verwerkt het commentaar en stelt een definitief concept vast.
 - b. Beoordeling criteria door de programmagroep waarin vertegenwoordigers van de verschillende overheden zitting hebben.
 - c. Finale juridische toetsing door interdepartementale beleidsadviesgroep op basis van gezamenlijk vastgesteld juridisch kader.
 - d. Vaststelling van criteria door de stuurgroep bestaande uit vertegenwoordigers op bestuurlijk niveau van de inkopende overheid en van "people, planet en profit".

5. Fase 5 Publicatie definitief criteria document
6. Fase 6 Beheer indicatief herzieningsmoment
(Ministerie van VROM, 2008a)

De praktijk

In verband met de vertrouwelijkheid van dit onderzoek is deze paragraaf niet opgenomen in de publieke versie van mijn scriptie.

3.4.2 Juridische toetsing

De duurzaamheidscriteria die SenterNovem opstelt worden juridisch getoetst door de Beleidsadviesgroep (BAG). De juridische toets geeft SenterNovem houvast bij het formuleren van de criteria en zorgt ervoor dat overheden kunnen vertrouwen op de juridische juistheid van de criteria en deze direct kunnen overnemen in hun inkoopproces. Het juridisch kader bestaat uit de volgende vragen:

1. Is het criterium proportioneel? Dus:
 - a. Houdt het criterium direct verband met het voorwerp van de opdracht, met datgene wat aanbesteed wordt? Er kan bijvoorbeeld niet geëist worden dat een adviesbureau biologische catering aanbiedt aan zijn medewerkers als het voorwerp van de opdracht 'het inhuren van adviseurs' is.
 - b. Is het criterium gerelateerd aan de eigenschappen, waaronder aard en omvang van de opdracht.

2. Is het criterium transparant? Dit betekent dat:
 - a. De inhoud van het criterium duidelijk moet zijn. Voorbeelden van termen die niet duidelijk zijn: milieuvriendelijk, innovatief.
 - b. Het is duidelijk waar de lat ligt en hoe het criterium toegepast wordt.

3. Is het criterium non-discriminatoire? Dat wil zeggen:
 - a. Er vindt geen discriminatie naar nationaliteit plaats. Bijvoorbeeld: niet vragen naar energie opgewekt uit windenergie, want dit bevoordeelt Denemarken boven Frankrijk, maar naar energie opgewekt uit duurzame bronnen.
 - b. Alle aanbieders worden gelijk behandeld en hebben dezelfde startpositie. Bijvoorbeeld niet vragen om bepaalde merken.

4. Is het criterium te verifiëren? Dit betekent dat er bewijsmiddelen zijn waarmee een inschrijver aan kan tonen dat aan een criterium voldaan wordt, maar ook dat

de bewijsmiddelen geverifieerd kunnen worden (bijvoorbeeld via keurmerken, certificaten, bedrijfsbezoek).

5. Heeft het criterium de juiste vorm gekregen? Duurzaamheidscriteria kunnen op verschillende plekken in een aanbesteding geïntegreerd worden, als geschiktheidseis, selectiecriteria, minimumeis, gunningscriterium of contractbepaling.

6. Is rekening gehouden met andere zaken die specifiek voor selectiecriteria, minimumeisen, gunningscriteria of contractbepalingen uit de regelgeving volgen? Zo kan bijvoorbeeld niet in elke aanbesteding om een milieumanagementsysteem gevraagd worden en is dit in geval van een levering nooit toegestaan. (SenterNovem, 2008b)

3.5 Categoriemanagement bij het Rijk

Categoriemanagement (CM) is een rijksbrede inkoopstrategie voor een langere periode. Het is een overkoepelende strategie, die de inkoopfunctie van de overheid moet professionaliseren en transparanter moet maken. De departementen hoeven met behulp van categoriemanagement niet alles meer zelf in te kopen. Het Directoraat-Generaal Organisatie en Bedrijfsvoering Rijk (DG OBR) van het ministerie van BZK houdt zich bezig met de invoering en coördinatie van CM.

De belangrijkste aspecten van CM zijn:

- CM heeft een organisatiebreed werkingsbereik;
- CM is een gestandaardiseerd bedrijfsproces, met overeengekomen standaardprocedures;
- CM is uitgelijnd met de organisatiestrategie, resulterend in duidelijke doelstellingen;
- CM verlangt een volledig inzicht in alle inkoopuitgaven en volledige betrokkenheid van de belanghebbenden.

(Van der Knaap, 2007, p. 1)

Alle producten, diensten en werken die het Rijk inkoop, worden onderverdeeld in logische categorieën met een eigen categoriemanager. Ieder departement is verantwoordelijk voor een of enkele categorieën. De categoriemanager moet voor zijn of haar categorie inventariseren welke contracten er lopen, hoe de markt er uitziet en welke wensen de behoeftezoekers hebben (Algemene Rekenkamer,

2009b). Op basis van deze gegevens stelt de categoriemanager dan een meerjarige strategie op. Die strategie gaat verder dan alleen aanbesteden, en besteedt ook aandacht aan de vraag of er überhaupt wel tot inkopen moet worden overgaan. Immers, ook niet inkopen kan duurzaam zijn (SenterNovem, 2005, p. 14). In de strategie houdt de categoriemanager rekening met politieke thema's zoals duurzaam inkopen, innovatie bevorderen en het geven van eerlijke kansen voor het midden- en kleinbedrijf (Regiebureau Inkoop Rijksoverheid, 2008).

Voor duurzaam inkopen biedt CM een aantal kansen. Doordat een categoriemanager verantwoordelijk is voor één categorie bouwt hij op dat gebied grote expertise op. Duurzaamheidscriteria en innovatie maken hier ook deel van uit. Doordat categoriemanagement ertoe moet leiden dat departementen meer gezamenlijk gaan inkopen, wordt een duurzaam product of een duurzame dienst door een grotere groep afnemers aangeschaft. Het bevorderen van duurzaam inkopen of het meenemen van duurzaamheidscriteria is echter geen expliciete doelstelling van CM. Het is aan de Programmadirectie Duurzaam Inkopen (PDI) van het ministerie van VROM om te zorgen dat duurzaam inkopen geborgd wordt in de categorieën. PDI is in gesprek met EZ, DG OBR en de categoriemanagers over hoe de eisen en wensen van duurzaam inkopen in categoriemanagement moeten worden meegenomen, en over de rol van innovatie en launching customership binnen categoriemanagement. Hier zijn echter nog geen concrete resultaten behaald.

3.6 Monitor DBO

In verband met de vertrouwelijkheid van dit onderzoek is deze paragraaf niet opgenomen in de publieke versie van mijn scriptie.

3.7 Motivatie en communicatie

Duurzaamheid laat zich niet afdwingen door formele processen alleen, maar vraagt om persoonlijke motivatie en creativiteit (Kellerman, 2007, p. 46). Om het beleid voor duurzaam inkopen succesvol te implementeren in een organisatie, zijn er behalve procesmatige en praktische veranderingen in de organisatie ook gedrags- en cultuurveranderingen nodig bij de medewerkers (SenterNovem 2008d).

Duurzaam inkopen wordt in inkoopprocedures en -processen geborgd door bijvoorbeeld het toepassen van de duurzaamheidscriteria, het toevoegen van een duurzaamheidsparagraaf aan de aanbestedingsdocumenten en door verantwoordelijkheden te formuleren en vast te leggen. Dit is echter niet voldoende om duurzaam inkopen te borgen in de organisatie. Het is belangrijk dat degenen op wie het beleid is gericht en zij die het moeten uitvoeren (doelgroepen en beleidsuitvoerders, zie hoofdstuk 2) het beleid zinnig vinden en bereid zijn hun gedrag hierop aan te passen (Aarts en Grin, 2007, p. 22-23). De medewerkers in het algemeen, als gebruiker van goederen en diensten, en de inkoopmedewerkers en budgethouders meer in het bijzonder moeten overtuigd zijn van de noodzaak (urgentiebesef) en de waarde van duurzaam inkopen. De stap om concreet aan de slag te gaan met duurzaamheid hangt samen met de persoonlijke interpretatie en motivatie van de werknemer (Kellerman, 2007, p.8).

Om te zorgen dat medewerkers gemotiveerd en betrokken zijn, is het van belang hen goed te informeren en te instrueren over duurzaam inkopen. Alleen dan kan het beleid goed worden uitgevoerd. Duurzaam inkopen vergt, behalve deskundigheid over inkopen en aanbesteden, ook kennis over duurzaamheid en producten. PDI en SenterNovem organiseren regelmatig bijeenkomsten voor inkopers en budgethouders om de praktische kant van duurzaam inkopen toe te lichten en inkopers te trainen om de duurzaamheidscriteria toe te passen. Daarnaast moet PDI zich bezighouden met het communiceren van politieke en beleidsbeslissingen naar de inkopers van het Rijk.

Ook DG OBR organiseert activiteiten omtrent duurzaamheid (Algemene Rekenkamer, 2009a). Deze activiteiten zijn meer gericht op de veranderingen in de bedrijfsvoering die duurzaam inkopen met zich meebrengt. Hierbij zijn behalve de inkopers en de budgethouders ook de overige medewerkers betrokken. Hier ligt ook een taak voor de departementale inkoopafdelingen. Zij moeten hun medewerkers optimaal voorbereiden op de nieuwe taken en vaardigheden die duurzaam inkopen van ze vraagt. Goed geïnformeerde en gemotiveerde medewerkers kunnen het beleid voor duurzaam inkopen tot een succes maken.

3.8 Conclusies

Het beleidsdoel

Teruggrijpend op de Contextuele Interactietheorie kan het beleidsdoel worden geplaatst in de politieke context (zie afbeelding 2, p. 17). Het Kabinet Balkenende

IV heeft de ambitie uitgesproken om een duurzame samenleving te creëren. Duurzaam inkopen maakt hier onderdeel van uit. Op het eerste gezicht lijkt het beleidsdoel duidelijk en concreet: het geldt voor álle inkopen vanaf 2010. Nadere analyse van het beleidsdoel leidt er echter toe dat ik het beschouw als matig SMART+C. Dit komt voornamelijk door de beperkte specificiteit van het beleidsdoel. Ook is de haalbaarheid van het beleidsdoel gebrekkig verkend. Uit het doel wordt niet duidelijk dat de duurzaamheidscriteria moeten worden toegepast zodra deze beschikbaar zijn, ook als dat vóór 2010 is. Tot slot valt de keuze van de Tweede Kamer op om in 2005 de doelstelling voor duurzaam inkopen aan te scherpen en te kwantificeren. De Rapportage Duurzame Bedrijfsvoering uit 2005 geeft juist aan dat duurzaamheid betrekken bij inkopen een proces is waarbij het beter is geen resultaat te benoemen (Tweede Kamer, 2005a). Uit de Monitor DBO 2006 en de Monitor Duurzaam Inkopen 2008 blijkt ook dat het lastig is om het resultaat te vangen in cijfers.

De duurzaamheidscriteria

Duurzaamheid omvat volgens de gebruikelijke opvatting de 3 p's: *people*, *planet* en *profit*. Tot op heden bevatten de criteria voor duurzaam inkopen alleen *planet* criteria. De *people* criteria zijn nog in ontwikkeling en in *profit* criteria voorziet SenterNovem überhaupt niet. Duurzaam inkopen heeft op dit moment dus vooral het karakter van milieubewust inkopen. Dat is mijns inziens ook een nastrevenswaardig doel, maar de naam duurzaam inkopen belooft meer dan dat.

Zoals het zich laat aanzien ligt het zwaartepunt van de sociale criteria bij het afschaffen van kinder- en dwangarbeid. Overige aspecten wegen minder zwaar of worden geheel buiten beschouwing gelaten. Zo gelden de sociale criteria niet op het arbeidsmarktbeleid in Nederland (SenterNovem, 2009b, p. 1). Als Nederland wel wordt meegenomen in de scope van de sociale criteria, kunnen lokale sociale initiatieven worden gestimuleerd. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het in dienst nemen van arbeidsongeschikten, langdurig werklozen of gehandicapten of het ondersteunen van lokale of regionale sociale initiatieven. Dergelijke initiatieven vallen nu niet binnen de scope van duurzaam inkopen.

Uit het concept operationaliseringsdocument van SenterNovem (2009b) blijkt dat de sociale criteria in feite niets meer dan een inspanningsverplichting van de opdrachtnemer behelzen, waarbij deze een 'redelijke inspanning' moet leveren om de sociale criteria na te leven. Wat een redelijke inspanning is mag de

opdrachtnemer zelf bepalen. Dit is voor de opdrachtgever moeilijk te beoordelen, omdat een 'redelijke inspanning' zich niet objectief laat waarderen.

Door zich aan te sluiten bij een keteninitiatief wordt de opdrachtnemer ontslagen van de plicht om jaarlijks te rapporteren over de toepassing van sociale criteria (SenterNovem, 2009b, p. 6). Dit kan een aantrekkelijke optie zijn voor leveranciers de rapportageplicht een te grote administratieve last vinden. Er zijn echter nog niet voor alle productgroepen keteninitiatieven en lang niet alle bestaande keteninitiatieven worden erkend door de overheid. Bovendien garandeert een lidmaatschap van een keteninitiatief niet dat dezelfde sociale criteria worden nageleefd als de overheid beoogt met duurzaam inkopen.

Ik constateer dat voor de herziening van de criteria nog geen concrete aanpak is ontwikkeld (SenterNovem, 2008e, p. 12). Om te voorkomen dat er vertraging optreedt bij het herzien van de criteria raad ik aan om al vóór de deadline van de beleidsdoelstelling een strategie te ontwikkelen om invulling te geven aan de herziening van de criteria.

Criteriaontwikkeling

SenterNovem beoogde in 2007 40 van de 84 criteria af te hebben, de rest zou in de zomer van 2008 volgen. Inmiddels is gebleken dat ook in 2008 niet alle criteria klaar zijn. Voorjaar 2009 is de nieuwe deadline (SenterNovem, 2009a, p. 2, zie bijlage 1). Deze deadline is, op een klein aantal productgroepen na waarvoor alleen aandachtspunten zijn geformuleerd en geen criteria, gehaald.

Tijdens het ontwikkelen van het beleid voor duurzaam inkopen heeft volgens mij te veel de nadruk gelegen op de ontwikkeling van de duurzaamheidscriteria. Hierdoor is te weinig aandacht besteed aan de implementatie van het beleid. Dit levert problemen op, omdat de criteria toegepast moeten worden zodra ze beschikbaar zijn. Uit gesprekken met inkopers bleek dat er behoefte bestaat aan meer instructie en communicatie over de status en implementatie van de criteria. Ook blijkt het moeilijk te zijn om innovatie, één van de onderliggende doelen van duurzaam inkopen, een plek te geven in de criteriaontwikkeling (SenterNovem, 2008e).

De stakeholders vinden het wenselijk dat zij betrokken worden bij de ontwikkeling van de criteria. Enkele van hen zijn van mening dat hun betrokkenheid te beperkt is en dat er duidelijker gecommuniceerd moet worden over wat er met hun input gebeurt. Dit levert onder stakeholders goodwill en draagvlak voor duurzaam

inkopen op. Ik ben van mening dat SenterNovem in een goede samenwerking met stakeholders moet blijven investeren. Een belangrijk verbeterpunt hierbij is de communicatie: wat gebeurt er met de input van de stakeholders?

Ambitieniveau criteria

De duurzaamheidscriteria zouden als het aan de minister van VROM ligt zeer ambitieus moeten zijn. Ik ben geneigd hier vraagtekens bij te zetten. Door de juridische toetsing is er eerder sprake van veilige criteria. Dit doet mijns inziens afbreuk aan de hoge ambities die het beleid voor duurzaam inkopen zou moeten realiseren. Het omzetten van wensen in eisen, zoals PDI beoogt, draagt hier weinig aan bij omdat de scope van de duurzaamheidscriteria hiermee niet breder wordt. Veel aspecten, waaronder innovatie, blijven nog steeds buiten beschouwing.

Categoriemanagement en duurzaam inkopen

Categoriemanagement biedt door het rijksbrede karakter kansen voor duurzaam inkopen. Duurzaam inkopen is echter niet zondermeer onderdeel van categoriemanagement. Het is van belang dat PDI duidelijke afspraken maakt met DG OBR om (de verantwoordelijkheid voor) duurzaam inkopen te borgen in categoriemanagement, anders bestaat het gevaar dat zowel de opdrachtgever als de categoriemanager de duurzaamheidscriteria niet meeneemt.

Monitor DBO 2006

Volgens de monitor DBO 2006 is er in 2006 voor 50% duurzaam ingekocht door het Rijk. Deze kwantitatieve benadering geeft volgens mij nogal een vertekend beeld van de daadwerkelijke situatie. Ten eerste gaat de monitor slechts over 7 van de 84 productgroepen. Ten tweede gaat de monitor over ten hoogste 8% van het inkoopvolume van het Rijk. Hierover zijn nauwelijks representatieve uitspraken te doen. Daarnaast zijn er ook kritische noten te plaatsen bij de methode van de monitor. De monitor bestond uit vragenlijsten die de departementen zelf moesten invullen, waarmee het erg makkelijk is om zaken mooier voor te stellen dan ze zijn of om dingen achter te houden. De dossiers waarover de vragenlijst ging zijn namelijk niet nader onderzocht door een onafhankelijke partij.

In de toekomst zou de monitor over meer productgroepen en een groter inkoopvolume moeten gaan, om realistischer kwantitatieve uitspraken te kunnen doen. Ook is het wenselijk dat in de nieuwe monitor meer kwalitatieve beschouwingen over duurzaam inkopen worden opgenomen.

Communicatie

Communicatie is van groot belang om de implementatie van duurzaam inkopen succesvol te laten verlopen. Op dit moment is de communicatie mijns inziens niet toereikend. Inkoopers zijn niet goed op de hoogte van wat er van hen verwacht wordt en geven aan behoefte te hebben aan instructie en voorlichting. Verplichtingen en bevoegdheden van de betrokken actoren zijn vaak onduidelijk voor de inkoopers. Dit bemoeilijkt de motivatie van inkoopers terwijl zij positief tegenover het idee van en het beleid voor duurzaam inkopen staan, zo blijkt uit gesprekken met inkoopafdelingen. Inkoopers dienen goed op de hoogte te zijn van alle aspecten van duurzaam inkopen, van het toepassen van de duurzaamheidscriteria tot en met het waarom van duurzaam inkopen. PDI en de departementale inkoopafdelingen moeten hier mijns inziens meer tijd en aandacht aan besteden. Alleen dan komt het halen van het beleidsdoel binnen bereik.

Duurzaam inkopen en de Contextuele Interactietheorie

De duurzaamheidscriteria vormen het instrument om het beleidsdoel voor duurzaam inkopen te realiseren. De problemen die ik in dit hoofdstuk heb vastgesteld, hebben allen te maken met de structurele context van het beleid (zie afbeelding 2, p. 17). De tekortkomingen van de ontwikkeling en implementatie van de criteria hangen volgens mij samen met een gebrek aan aandacht van de beleidsuitvoerders (in dit geval: PDI en SenterNovem) voor de verantwoordelijkheden voor de uitvoering van het beleidsinstrument. Ook is er te weinig oog voor ondersteunde trajecten bij de implementatie van duurzaam inkopen, zoals communicatie. Het inpassen van duurzaam inkopen in categoriemanagement staat nog in de kinderschoenen en vergt van PDI dat zij samenwerkt met de actoren die daarbij betrokken zijn.

4 De organisatie van duurzaam inkopen

Duurzaamheid kan in een organisatie pas ontstaan als bij iedere beslissing op ieder niveau een evenwichtige afweging wordt gemaakt ten aanzien van de impact op mens, milieu en meerwaarde ('People, Planet, Profit') en als het totaal aan beslissingen door de tijd heen leidt tot een balans tussen deze belangen (Kellermann, 2007, p. 8).

In dit hoofdstuk ga ik dieper in op de organisatie van (duurzaam) inkopen bij de departementen. Hierbij komt onderzoeksvraag 3 aan bod:

3. Hoe verloopt duurzaam inkopen door het Rijk in de praktijk?
 - 3.1. Hoe ziet een inkooptraject bij het Rijk eruit?

In paragraaf 4.1 komen de formele processen en trajecten aan de orde. Hoe is het inkopen georganiseerd bij de onderzochte organisaties? Welke standaardprocedures hanteren zij? En wat zijn de mogelijkheden of beperkingen voor duurzaam inkopen bij Europese aanbestedingen? Paragraaf 4.2 gaat over de vier productgroepen drukwerk, catering, hardware en reproductieapparatuur. Hoe zijn de criteriadocumenten opgezet en welke criteria zijn er geformuleerd? In paragraaf 4.3 formuleer ik de conclusies.

4.1 Processen en procedures

In verband met de vertrouwelijkheid van dit onderzoek is deze paragraaf niet volledig opgenomen in de publieke versie van mijn scriptie.

4.1.1 Het inkoopproces

Bij het aanschaffen van een product, dienst of werk maakt een organisatie zo veel mogelijk gebruik van een gestandaardiseerd inkoopproces. Doel van het inkoopproces is het zorgen voor tijdige levering van diensten, goederen en werken om de voortgang van het bedrijfsproces zeker te stellen .

Een standaard inkoopproces bestaat uit zeven fasen:

1. Voorbereidingsfase
2. Specificeren
3. Selecteren

4. Contracteren
 5. Bestellen
 6. Bewaken
 7. Nazorg/evaluatie
- (SenterNovem 2005, p. 13)

Afbeelding 5: Beïnvloeding van de verschillende fases van het inkoopproces.

Bron: SenterNovem, 2005, p. 14

De eerste drie fasen van het inkoopproces hebben veel invloed op het uiteindelijke inkoopresultaat. Voor duurzaam inkopen betekent dit dat in deze fasen duidelijk nadruk moet worden gelegd op de duurzaamheidscriteria die SenterNovem geformuleerd heeft. Als de duurzaamheidscriteria zo vroeg mogelijk in het inkooptraject worden meegenomen, zijn de beïnvloedingsmogelijkheden van het inkoopproces het grootst (zie afbeelding 5, Kellerman, 2007, p. 22).

In de *voorbereidingsfase* wordt de inkoopvraag globaal gedefinieerd en de inkoopbehoefte onderzocht. In deze fase wordt bepaald of er daadwerkelijk een product of dienst moet worden ingekocht, of dat de behoefte op een andere manier vervuld kan worden. Deze behoeftestelling gebeurt door de medewerker die een product of dienst nodig heeft, de opdrachtgever. De opdrachtgever neemt hierover contact op met de budgethouder, die bepaalt of er voldoende budget is

voor de aanschaf. De budgethouder is het hoofd van de afdeling waar de inkoopbehoefte bestaat.

Bij het *specificeren* wordt de inkoopvraag gedetailleerd uitgewerkt. De opdrachtgever kan zich hierbij laten adviseren door het Inkoopcentrum. Duurzaamheid kan in deze fase worden opgenomen in de selectieleidraad en het programma van eisen. Het is niet toegestaan om rechtstreeks een keurmerk te eisen in verband met het proportionaliteitsbeginsel (zie het juridisch kader in paragraaf 3.4.2). Wel kan verwezen worden naar de criteria die gebruikt worden bij milieukeurmerken zoals het FSC-keurmerk voor hout. Ook mag worden vermeld dat bedrijven die over een bepaald keurmerk beschikken sowieso aan de criteria voldoen. De selectieleidraad omvat eisen en wensen aan de *leverancier*. Criteria op het gebied van duurzaamheid zijn bijvoorbeeld een ISO-14001-certificering (heeft een leverancier een milieuzorgsysteem?), een EMAS-registratie (heeft een leverancier een milieumanagementsysteem?) of een milieuparagraaf in het jaarverslag. In het programma van eisen staan de eisen en wensen waaraan het *product* moet voldoen. Tabel 8 geeft de door SenterNovem gehanteerde terminologie weer.

Tabel 8: Gehanteerde termen SenterNovem:	
Eisen aan de leverancier	Geschiktheidseisen
Wensen aan de leverancier	Selectiecriteria
Eisen aan het product	Minimumeisen
Wensen aan het product	Gunningscriteria
Contractbepalingen	Contractbepalingen

Bij *selecteren* wordt de aanbesteding aangekondigd (bij een openbare aanbesteding) of wordt een aantal leveranciers benaderd die allemaal een aanbieding doen (bij een niet-openbare aanbesteding). Een aanbesteding bestaat grofweg uit twee delen: de selectiefase en de gunningsfase. In de selectiefase worden eisen en wensen gesteld aan de leveranciers (de geschiktheidseisen en selectiecriteria). Aan het eind van de selectiefase blijft een aantal leveranciers over die aan alle geschiktheidseisen en selectiecriteria voldoen. Deze nemen vervolgens deel aan de gunningsfase. In de gunningsfase komen de eisen en wensen aan de dienst of het product aan bod (de minimumeisen en gunningscriteria). Op basis van de eisen en wensen die in de specificatiefase in het programma van eisen zijn geformuleerd, worden de ingezonden offertes beoordeeld en gewogen en brengt het Inkoopcentrum een advies uit aan de

budgethouder. De budgethouder heeft de bevoegdheid om de uiteindelijke leverancier te kiezen. Hierbij mag hij afwijken van het advies van het Inkoopcentrum. De motivatie van de beslissing om niet duurzaam in te kopen of om af te wijken van het inkoopadvies, moet door een onafhankelijke derde worden gevalideerd en gecontroleerd (Algemene Rekenkamer, 2008c).

In de volgende drie fasen, contracteren, bestellen en bewaken, komt duurzaamheid niet expliciet aan bod. Daarom is het noodzakelijk om duurzaamheid in de eerste drie fasen geborgd te hebben (SenterNovem, 2005, p. 14).

In de *nazorgfase* moet er opnieuw aandacht worden besteed aan duurzaamheid: komt de leverancier de afspraken wel na? De controle op de naleving en uitvoering van de duurzaamheidscriteria is erg complex. Dit is wel van belang om zeker te weten dat de leverancier duurzaam produceert en de diensten of goederen die hij levert ook daadwerkelijk duurzaam zijn. Niet in alle criteriadocumenten zijn criteria voor verificatie van bewijsvoering opgenomen. Als een leverancier naar een milieucertificaat wordt gevraagd is een kopie van het certificaat voldoende als bewijsmiddel. Dit hoeft in principe niet verder geverifieerd te worden. Voor de sociale criteria is verificatie van bewijsmiddelen eveneens complex. Sociale criteria betreffen een inspanningsverplichting en het is moeilijk om te bepalen wanneer een leverancier zich voldoende heeft ingespannen. Ook voor leveranciers die met veel toeleveranciers werken is verificatie lastig, omdat de leverancier al zijn toeleveranciers moet controleren op de naleving van duurzaamheidscriteria. Voor keurmerken en certificaten volstaat vaak dat de leveranciers schriftelijke stukken overleggen. Voor de inhoudelijke criteria ligt de verificatie moeilijker.

4.1.2 Procedures

Er bestaan verschillende inkoopprocedures. De meest gebruikte zijn:

1. Inkopen goederen en diensten onder mantel- of raamovereenkomsten
2. Enkelvoudige aanbestedingen tot ± €30.000 (deze bedragen kunnen verschillen per organisatie)
3. Meervoudig aanbesteden tot de Europese aanbestedingsgrens
4. Europese aanbestedingen
5. Spoedinkoopprocedure
6. Waiverprocedure: afwijkende procedure als de bovenstaande procedures niet mogelijk zijn.

Daarnaast wordt er een onderscheid gemaakt tussen openbare en niet-openbare aanbestedingen. Bij een niet-openbare aanbesteding vindt een preselectieprocedure plaats waarin de leveranciers worden geselecteerd die deel mogen nemen aan de aanbesteding. Bij een openbare aanbesteding vindt deze preselectie niet plaats en worden alle leveranciers die zich hebben aangemeld in de selectieprocedure meegenomen. Door de preselectieprocedure kent een niet-openbare aanbesteding een langere doorlooptijd dan een openbare aanbesteding. Echter, doordat bij de selectie reeds bekend is welke leveranciers meedoen aan de aanbesteding, is de niet-openbare procedure geschikt voor aanbestedingen waar gevoelige informatie aan te pas komt (Kennisportal Europese Aanbestedingen, 2009).

Een raam- of mantelcontract wordt afgesloten met een poule van bedrijven voor langere periode. Bij iedere aankoop die onder het contract valt, wordt uit de poule de meest geschikte kandidaat voor de betreffende opdracht gekozen.

4.1.3 Duurzaam inkopen en Europese aanbestedingen

Wanneer een overheid met een inkoopopdracht boven een bepaalde drempelwaarde (zie kader paragraaf 4.1.2) komt, dan dient zij de Europese aanbestedingsrichtlijnen te volgen. Deze aanbestedingsrichtlijnen geven de aanbestedende overheid een wettelijk kader voor het opstellen van de specificaties voor een aanbesteding en het uitvoeren van het selectietraject.

Drempelbedragen Europese Aanbesteding

Voor verschillende soorten overheidsopdrachten gelden specifieke drempelwaarden. De drempelwaarden staan vermeld in de twee Europese aanbestedingsrichtlijnen: artikel 7 van richtlijn 20004/18/EG en artikel 16 van richtlijn 2004/17/EG.

In onderstaande tabel staan de drempelbedragen zoals aangepast per 1 januari 2008. Deze waarden zijn middels de besluiten BAO en BASS in Nederland van toepassing in 2008 en 2009.

	Werken	Leveringen	Diensten
Speciale sectoren	€ 5.150.000	€ 412.000	€ 412.000
Centrale overheid	€ 5.150.000	€ 133.000	€ 133.000
Decentrale overheid	€ 5.150.000	€ 206.000	€ 206.000

Bron: Kennisportal Europese Aanbestedingen, 2008

De Europese aanbestedingsprocedures zijn in Nederland geregeld in het Besluit aanbestedingsregels voor overheidsopdrachten (BAO) en het Besluit aanbestedingen speciale sectoren (BASS). Deze twee besluiten zijn de implementatie van de twee Europese aanbestedingsrichtlijnen 2004/17/EG en 2004/18/EG. Bij het ontwikkelen van de criteria moet SenterNovem met deze aanbestedingsprocedures rekening houden. Hierbij gaat het om de beginselen van transparantie, non-discriminatie, objectiviteit en proportionaliteit (SenterNovem, 2005, p. 22). Deze beginselen komen terug in het juridisch kader van SenterNovem (zie paragraaf 3.4.2).

De Europese aanbestedingsrichtlijnen spelen geen beperkende rol bij duurzaam inkopen. De richtlijnen besteden expliciet aandacht aan sociale en milieuoverwegingen in het inkoopproces. Ze schrijven niets voor, maar geven suggesties over hoe sociale en milieuaspecten kunnen worden vertaald in functionele eisen en wensen (Staatsblad, 2005a, Staatsblad, 2005b).

4.2 Productgroepen

De productgroepen die ik in dit onderzoek onderzocht heb, zijn:

- Catering
- Drukwerk
- Hardware
- Reproductieapparatuur

In deze paragraaf komen de duurzaamheidscriteria aan bod die SenterNovem voor deze productgroepen heeft ontwikkeld. Eerst zal ik de productgroepen afbakenen. Daarna zal ik ingaan op de duurzaamheidsaspecten en ten slotte op de duurzaamheidscriteria zoals deze gehanteerd moeten worden bij duurzaam inkopen. De volledige criteriadocumenten zijn te vinden in bijlage 2a t/m 2d.

4.2.1 Catering

Catering omvat volgens SenterNovem de kantine- en cateringdienst en het assortiment van de kantine en catering. Keukenapparatuur en drankautomaten vallen hier niet onder, maar vormen zelfstandige productgroepen (SenterNovem, 2008f, p. 4).

Duurzaamheidsaspecten bij catering zijn volgens SenterNovem:

- Productie van dranken en voedsel; hierbij gaat het om:
 - Natuur, milieu en biodiversiteit
 - Milieu en klimaat
 - Dierenwelzijn
 - Voedselveiligheid
 - Sociale aspecten
- Gezondheid
- Verpakkingen en afval
- Energie- en waterverbruik
- Reiniging van apparatuur, werkoppervlakken en servies
- Toelevering assortiment: transport
- Arbeidsomstandigheden: toepassing Arbo-wet
- Arbeidsparticipatie van zwakke groepen

Deze aspecten zijn niet allemaal vertaald in duurzaamheidscriteria. Verduurzaming van de productie van dranken en voedsel is volgens SenterNovem slecht meetbaar

en beperkend voor andere duurzame initiatieven. Daarom heeft SenterNovem op productniveau geen criteria geformuleerd. Gezondheid is niet opgenomen in de criteria omdat hiervoor teveel juridische beperkingen bestaan. Voor verpakkingen geldt een producentenverantwoordelijkheid, waardoor SenterNovem het niet nodig achtte hiervoor een criterium te formuleren. Voor arbeidsomstandigheden zijn de leveranciers gehouden aan de Arbo-wet. Als er in een departement beleid bestaat voor arbeidsparticipatie van zwakke groepen kan dit worden voortgezet. Voor deze twee aspecten zijn ook geen criteria geformuleerd (SenterNovem, 2008f, p.7-12).

Dit vertaalt zich uiteindelijk naar de volgende duurzaamheidscriteria:

Tabel 9: Duurzaamheidscriteria Catering								
Minimumeis 1	Vanaf 2010 bestaat elk jaar 40% van het assortiment, uitgedrukt in een percentage van het inkoopvolume van dat jaar, aantoonbaar uit producten afkomstig van biologische landbouw.							
Minimumeis 2	Producten die in de counter en bij het uitgiftepunt in het restaurant per portie worden gepresenteerd mogen slechts worden gepresenteerd op de volgende wijzen: <ul style="list-style-type: none"> • op of in servies dat voor meermalig gebruik geschikt is. De inschrijver dient dit servies daadwerkelijk meermalig te gebruiken, en/of • in verpakkingen (monoverpakkingen) met een lagere milieubelasting in de levenscyclus. Hiermee worden verpakkingen bedoeld die voor meer dan 50% bestaat uit papier, karton, kunststof, biokunststof of hout. Glas en metaal vallen hier niet onder. 							
Gunnings-criterium Nr. 1	Indien vanaf 2010 van het aan te bieden assortiment, uitgedrukt in een percentage van het inkoopvolume, elk jaar meer dan 40% aantoonbaar uit producten afkomstig van biologische landbouw bestaat, worden voor dit onderdeel naar rato punten toegekend op onderstaande wijze. <table border="1" data-bbox="613 1398 1338 1465"> <tr> <td>41 %</td> <td>tot</td> <td>100%</td> </tr> <tr> <td>1 punt</td> <td>tot</td> <td>[XX (maximaal aantal punten voor dit onderdeel)]</td> </tr> </table>		41 %	tot	100%	1 punt	tot	[XX (maximaal aantal punten voor dit onderdeel)]
41 %	tot	100%						
1 punt	tot	[XX (maximaal aantal punten voor dit onderdeel)]						
Gunnings-criterium nr. 2	Indien vanaf 2010 niet-biologische producten in het assortiment, uitgedrukt in een percentage per jaar van het inkoopvolume van dat jaar, worden aangeboden die zijn voorzien van een of meer andere duurzaamheidskenmerken, worden voor dit onderdeel naar rato punten toegekend op onderstaande wijze. <p>100% - percentage van [gunningscriterium nr.1] = maximaal percentage</p> <table border="1" data-bbox="613 1724 1338 1791"> <tr> <td>1 %</td> <td>tot</td> <td>Maximaal percentage%</td> </tr> <tr> <td>1 punt</td> <td>tot</td> <td>[YY (maximaal aantal punten voor dit onderdeel)]</td> </tr> </table>		1 %	tot	Maximaal percentage%	1 punt	tot	[YY (maximaal aantal punten voor dit onderdeel)]
1 %	tot	Maximaal percentage%						
1 punt	tot	[YY (maximaal aantal punten voor dit onderdeel)]						
Contract-	Opdrachtnemer stelt in samenspraak met opdrachtgever binnen een halfjaar							

bepaling nr. 1	<p>na de ingangsdatum van het contract een communicatieplan op waarin hij beschrijft hoe de informatievoorziening over duurzame catering aan de eindgebruiker plaatsvindt en voert dit aantoonbaar uit. In dit plan besteedt de opdrachtnemer in ieder geval aandacht aan de volgende onderwerpen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De wijze waarop productinformatie wordt gecommuniceerd. • De wijze waarop over de doelstellingen rond duurzame catering wordt gecommuniceerd. • De wijze waarop opdrachtnemer producten promoot. • Verdeling van de taken tussen opdrachtnemer en opdrachtgever.
Contract-bepaling Nr. 2	<p>Oprachtnemer stelt in samenspraak met opdrachtgever binnen een halfjaar na de ingangsdatum van het contract een plan op en voert dit aantoonbaar uit, om gedurende de contractperiode de milieubelasting te verminderen. In dit plan wordt in ieder geval aandacht besteed aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vermindering van de milieubelasting door energie-, watergebruik, verpakkingen, derving, afval, reinigingsmiddelen en vervoer. • Verdeling van de taken tussen opdrachtnemer en opdrachtgever.

Voor een aantal duurzaamheidsaspecten (energie- en waterverbruik, reiniging en toelevering) zijn weliswaar geen eisen of wensen opgesteld, maar deze zouden tot uitdrukking moeten komen in het plan dat gevraagd wordt in de contractvoorwaarden.

4.2.2 Drukwerk

De productgroep Drukwerk omvat in de criteriadocumenten van SenterNovem drukwerk dat gedrukt wordt door middel van de offset-druktechniek. Dit is de meest voorkomende druktechniek bij de overheid (SenterNovem, 2008g, p.4). De duurzaamheidsaspecten van drukwerk zijn volgens SenterNovem:

- Papier. Dit is een aparte productgroep met eigen duurzaamheidscriteria.
- Inkt
- Vluchtige Organische Stoffen (VOS)
 - VOS: Gebruik Isopropylalcohol (IPA)
 - VOS: Reinigingsmiddelen
- Waterloze offset
- APEO, Halogenen, Ftalaten
- R-zinnen
- Energie
- Milieumanagementsysteem
- Afvalbeheer
- Transport
- Sociale aspecten

Ook bij drukwerk zijn niet alle duurzaamheidsaspecten vertaald in duurzaamheidscriteria. Voor inkt stelt SenterNovem dat er aan het duurzame alternatief te veel nadelen kleven om het voor te schrijven. Plantaardige inkt is moeilijker van het papier los te weken als het papier het recyclingsproces in gaat. Daarnaast kost het gebruik van plantaardige inkt meer energie, omdat het drogingsproces meer tijd in beslag neemt. Ook zijn niet alle soorten inkt te produceren op plantaardige basis. Ook voor waterloze offset geldt dat het duurzame alternatief nadelen met zich meebrengt. Het is duurder en slechts een beperkt aantal leveranciers kan waterloos drukken. Voor energie zijn de leveranciers gehouden aan de Wet Milieubeheer. Bovendien heeft de branche in 1993 een overeenkomst gesloten met de overheid: de Milieubeleidsovereenkomst (FO Industrie, 2009). Daarom zijn er geen criteria opgenomen over energie. Ook voor afvalbeheer is geen criterium opgenomen omdat dit elders al geregeld wordt. Het formuleren van criteria op het gebied van transport stuit op juridische beperkingen op het gebied van proportionaliteit (zie paragraaf 3.4.2). De duurzaamheidscriteria voor drukwerk zien er als volgt uit:

Tabel 10: Duurzaamheidscriteria Drukwerk	
Geschiktheidseis S.1	De inschrijver beschikt voor zijn organisatie, althans voor dat deel/die delen van de organisatie dat/die betrokken is/zijn bij de uitvoering van de aanbestede opdracht over een managementsysteem waarin tenminste de volgende onderwerpen zijn geregeld: <ul style="list-style-type: none"> • de milieubeleidsuitgangspunten van de organisatie. • de concrete maatregelen die zijn of worden getroffen om de milieubelasting van de bedrijfsprocessen die verband houden met de uitvoering van de opdracht, in elk geval energieverbruik, te beheersen en te verminderen. • hoe naleving van de desbetreffende milieuwetgeving is geborgd • hoe aandacht wordt besteed aan de bewustwording en de competentie van medewerker(s) ten aanzien van het omgaan met de voor deze opdracht relevante milieuaspecten van de organisatie en haar producten/diensten. • hoe aandacht wordt besteed aan de bewustwording en de competentie van toeleverancier(s) ten aanzien van het omgaan met de voor deze opdracht relevante milieuaspecten. • hoe de voor deze opdracht relevante milieuaspecten worden gemeten en gemonitord. • hoe de milieumaatregelen van de organisatie worden gemonitord en geherwaardeerd als basis voor continue verbetering
Minimumeis P.1	Bij offset-drukwerk. Het maximale gehalte Isopropylalcohol (IPA) in het vochtwater is:

	<ul style="list-style-type: none"> • indien het vellenoffsetdrukproces wordt toegepast: 5%. • indien het rotatie-offsetdrukproces wordt toegepast: 3%. • indien het smalbaanrotatie-offsetdrukproces wordt toegepast: 5%.
Minimumeis P.2	Bij offsetdrukwerk: voor het dagelijks procesmatig reinigen (niet zijnde reparatie of onderhoudsactiviteiten) van de drukpers dient een reinigingsmiddel met een minimaal vlampunt van 55°C gebruikt te worden. Een reinigingsmiddel uit de klasse K3 voldoet hier in ieder geval aan.
Minimumeis P.3	Bij offset-drukwerk: de toegepaste inkt, lijm, reinigingsmiddelen of andere chemicaliën mogen geen Alkylfenoethoxylaten (APEO) of halogenen bevatten met de R-zinnen R26/27, R45, R48/20/22, R51/53 en R59 en tevens geen ftalaten met de R-zinnen R60, R61 en R62.
Minimumeis P.4	Bij offsetdrukwerk: voor de vervaardiging van het product mogen geen inkten, verfstoffen, vernis, toevoegingen, reinigingsmiddelen of oplosmiddelen worden gebruikt die geclassificeerd zijn met één of meerdere van de R-zinnen: R23 R24 R25 R26 R27 R28 R39 R45 R46 R48 R49 R50 R51 R52 R53 R59 R60 R61 R62 R63 R68.
Gunnings-criterium G.1	Bij offsetdrukwerk: indien het gebruikte vochtwater tijdens het offsetdrukproces geen Isopropylalcohol (IPA) bevat, worden voor dit onderdeel (XXX) punten toegekend.
Gunnings-criterium G.2	Bij offsetdrukwerk: indien voor het dagelijks procesmatig reinigen (niet zijnde reparatie of onderhoudsactiviteiten) van de drukpers een reinigingsmiddel met een vlampunt van minimaal 100°C, of een reinigingsmiddel op plantaardige basis wordt gebruikt, worden voor dit onderdeel (XXX) punten toegekend.

Dit is een zeer omvangrijk criteriadocument. Weliswaar komen niet alle duurzaamheidsaspecten terug in de criteria, veel ervan zijn ondervangen in reeds bestaande wet- of regelgeving. Wel is het een erg technisch verhaal, dat voor een opdrachtgever die niet ervaren is met druktechniek te ingewikkeld kan zijn. Het documenten voor een aanbesteding moet mijns inziens dan ook door een materiedeskundige worden opgesteld. Ook in het criteriadocument voor drukwerk zijn geen criteria opgenomen voor de verificatie van bewijsmiddelen.

4.2.3 Hardware

SenterNovem verstaat onder Hardware desk- en laptops en beeldschermen. De productgroep omvat niet software, reproductieapparatuur, netwerken en infrastructuur en servers/datacenters. Ook eventuele dienstverlening op het gebied van hardware valt buiten de productgroep (SenterNovem, 2008h, p. 2). De duurzaamheidsaspecten die SenterNovem van toepassing acht op hardware zijn:

- Energieverbruik tijdens gebruik
- Gebruik van energie en grondstoffen bij productie van hardware.

- Toepassing van schadelijke stoffen in hardware.
- Sociale aspecten

SenterNovem heeft niet alle duurzaamheidsaspecten vertaald in duurzaamheidscriteria. Voor het gebruik van energie en grondstoffen bij de productie van hardware bestaat reeds een richtlijn, de "Regeling beheer elektrische en elektronische apparatuur" (Ministerie van VROM, 2004). Daarom heeft SenterNovem hiervoor geen aparte criteria opgesteld. Dit geldt ook voor de toepassing van schadelijke stoffen.

Dit leidt tot de volgende duurzaamheidscriteria:

Tabel 11: Duurzaamheidscriteria Hardware	
Minimumeis Nr. 1	De te leveren desk- en laptops voldoen aan de eisen van Energy Star voor computers, versie 4.0, d.d. 20-07-2007, hoofdstuk 3 en 4, zoals opgenomen in bijlage 1. Indien de desk- en laptops beschikken over het Energy Star label, versie 4.0, d.d. 20 april 2007, wordt in ieder geval aan deze minimumeis voldaan.
Minimumeis Nr. 2	De te leveren monitoren voldoen aan de eisen van Energy Star voor monitoren, versie 4.0, d. d. 1 januari 2006, hoofdstuk 3 en 4, zoals opgenomen in bijlage 2. Indien de monitoren beschikken over het Energy Star label, versie 4.0, d.d. 1 januari 2006, wordt het in ieder geval aan deze minimumeis voldaan.

Voor hardware zijn geen eisen en wensen aan de leveranciers opgesteld. Er hoeft dus niet gevraagd te worden naar een milieuhandboek of een milieumanagementsysteem. Een belangrijk duurzaamheidsaspect van hardware is recycling. Dit wordt niet genoemd bij de duurzaamheidsaspecten maar wel als "aandachtspunt". Een probleem hierbij is dat het Rijk niet zomaar apparatuur mag weggooien of (laten) recyclen. Afgedankte apparatuur moet worden ingeleverd bij de Dienst Domeinen, een agentschap van het ministerie van Financiën, die het vervolgens vernietigt of verkoopt (Algemene Rekenkamer, 2009d). Recycling van producten vindt bij de Dienst Domeinen niet plaats.

4.2.4 Reproductieapparatuur

De productgroep Reproductieapparatuur heeft betrekking op printers (zwart-wit en kleurenapparaten), kopieerapparaten, faxen en multifunctionele (digitale) apparatuur waarin minimaal twee functies (printen, kopiëren, faxen of scannen)

worden gecombineerd (SenterNovem, 2008i, p. 2). De duurzaamheidsaspecten die volgens SenterNovem van toepassing zijn op reproductieapparatuur zijn:

- Papier- en tonerverbruik. Hiervoor zijn aparte criteria ontwikkeld.
- Energieverbruik tijdens gebruik
- Gebruik van energie en grondstoffen bij productie van reproductieapparatuur.
- Toepassing van schadelijke stoffen in reproductieapparatuur.
- Sociale aspecten

Niet al deze duurzaamheidsaspecten komen tot uiting in de duurzaamheidscriteria van SenterNovem. Voor de productie van reproductieapparatuur en het gebruik van schadelijke stoffen geldt, net als voor hardware, de "Regeling beheer elektrische en elektronische apparatuur" (Ministerie van VROM, 2004).

Voor reproductieapparatuur zijn de volgende duurzaamheidscriteria opgesteld:

Tabel 12: Duurzaamheidscriteria Reproductieapparatuur	
Minimumeis Nr. 1	De te leveren reproductieapparatuur voldoet aan de eisen van Energy Star voor kantoorapparatuur (Imaging equipment), versie 1.0, d.d. 1 april 2007, hoofdstuk 3 en 4, zoals opgenomen in bijlage 1. Indien de reproductieapparatuur beschikt over het Energy Star label, versie 1.0, 1 april 2007, voldoet het in ieder geval aan deze minimumeis.
Minimumeis Nr. 2	Print-, kopieer- en multifunctionele apparatuur (zoals gedefinieerd in dit Programma van Eisen) is geschikt voor automatisch dubbelzijdig kopiëren en/of printen.

Ook voor reproductieapparatuur worden geen eisen gesteld aan de leveranciers. Wel wordt er, waar noodzakelijk, verificatie van de bewijsmiddelen gevraagd. Voor recycling geldt hetzelfde als voor hardware: apparatuur mag niet zomaar worden afgestaan voor recycling of hergebruik, maar moet worden overgedragen aan de Dienst Domeinen. In het criteriadocument wordt veel extra informatie gegeven, bijvoorbeeld over het gebruik van de apparatuur en hoe daar duurzaam mee om wordt gegaan. Dit zijn echter vrijblijvende aandachtspunten, die de lezer gemakkelijk kunnen ontgaan.

4.3 Conclusies

De Programmadirectie Duurzaam Inkopen (PDI) geeft aan dat de overheid nog maar kort bezig is met duurzaam inkopen en het professionaliseren van de inkoop

(Algemene Rekenkamer, 2008b en 2009a). Ze is aan het pionieren, waardoor het beleid niet altijd aansluit bij de inkooppraktijk. Duurzaam inkopen is volgens PDI echter geen eindig project, maar een dynamisch proces dat continu moet worden aangepast aan de ontwikkelingen in de praktijk. In de toekomst kunnen de productgroepen en de criteria nog aangepast worden. Dit staat volgens mij echter in contrast met de eindigheid van de beleidsdoelstelling die voor duurzaam inkopen is geformuleerd: 100% duurzaam inkopen in 2010.

Processen en procedures

Duurzaam inkopen is bij slechts één van de onderzochte organisaties in de gestandaardiseerde inkoopprocedures opgenomen. Het is kennelijk aan de inkopers zelf om duurzaam inkopen in te passen in de bestaande procedures. Ik ben van mening dat duurzaam inkopen en de verificatie ervan duidelijker geborgd moet worden in de voorbereidings-, specificatie-, selectie- en nazorgfase om er zeker van te zijn dat duurzaamheid bij 100% van de aankopen zwaarwegend wordt meegenomen.

Verificatie leveranciers

De verificatie van bewijsmiddelen zou mijns inziens beter uitgewerkt moeten worden in de criteriadocumenten van SenterNovem. Voor veel criteria, waaronder de criteria voor de productgroep catering, wordt überhaupt geen verificatie gevraagd, terwijl dat wel mogelijk is. Certificaten kunnen worden opgevraagd en steekproefsgewijs controleren van de leveranciers behoort, zoals het ministerie van BZK al laat zien met de site visits, tot de mogelijkheden.

Ketenverantwoordelijkheid

Ketenverantwoordelijkheid is niet vastgelegd in de criteria voor duurzaam inkopen. Het is wel een belangrijk aspect van de sociale criteria (zie paragraaf 3.4). Op dit moment moeten de inkoopende departementen dit op eigen initiatief vormgeven. Mijns inziens is het niet vanzelfsprekend dat een leverancier die verantwoordelijkheid neemt als er geen noodzaak toe is. Daarom vind ik dat SenterNovem bij het opstellen van de criteria hier meer rekening mee moet houden zodat organisaties ketenverantwoordelijkheid kunnen borgen in hun inkoopproces. Ketenverantwoordelijkheid moet een vaste plaats krijgen in het inkoopbeleid, zodat ieder departement en iedere overheidsorganisatie er op dezelfde wijze mee om kan gaan.

Afbakening productgroepen

SenterNovem zou mijns inziens de afbakening van de productgroepen beter moeten afstemmen met de inkooppraktijk. De huidige afbakening is in de onderzochte dossiers een aantal keer niet bruikbaar gebleken. Bij de aanbesteding voor catering bijvoorbeeld worden in sommige gevallen ook de drankautomaten en keukenapparatuur meegenomen, terwijl dit bij SenterNovem aparte productgroepen zijn. Hierdoor moeten soms voor één aanbesteding meerdere criteriadocumenten worden geraadpleegd om aan alle duurzaamheidseisen en -wensen te voldoen.

Criteriadocumenten

Op dit moment zijn de criteriadocumenten van SenterNovem niet gebruikersvriendelijk. Het zijn nogal lijvige documenten waarin de inkoper lang moet zoeken voor hij de duurzaamheidscriteria gevonden heeft. Het is opmerkelijk dat er voor veel duurzaamheidsaspecten slechts vrijblijvende aandachtspunten worden geformuleerd en geen criteria. Hierdoor blijven belangrijke duurzaamheidsaspecten buiten beschouwing en komt het ambitieniveau van de criteria in gevaar.

PDI is zich hiervan bewust en is al bezig om de documenten aan te passen. De documenten worden makkelijker toegankelijk en doorzoekbaar gemaakt. Het is de bedoeling dat een inkoper op de websites van het ministerie van VROM en SenterNovem meteen kan doorklikken naar de eisen en wensen, in plaats van dat hij eerst het hele document moet doorlezen.

De organisatie van duurzaam inkopen en de Contextuele Interactietheorie

Duurzaam inkopen blijkt niet goed geborgd in de gestandaardiseerde inkoopprocedures. Dit is een probleem in de structurele context van het beleid voor duurzaam inkopen (zie afbeelding 2, p. 17). Verantwoordelijkheden en ambities zijn niet vastgelegd, waardoor duurzaam inkopen geen vanzelfsprekend onderdeel is van de inkoopprocedures. De afbakening van de productgroepen heeft te maken met specifieke inputs (zie afbeelding 2, p. 17) voor het beleid. In een vroeg stadium zijn de 84 productgroepen vastgesteld en hierop is de rest van het beleid afgestemd. Nu blijkt dat deze productgroepen niet altijd overeen komen met wat in de praktijk gebruikelijk is.

5 Duurzaam inkopen in de praktijk

In verband met de vertrouwelijkheid van dit onderzoek is hoofdstuk niet in zijn geheel opgenomen in de publieke versie van mijn scriptie.

'De overheid moet het goede voorbeeld geven door kritisch te kijken naar wat zij inkoopt. We kunnen niet van andere mensen verwachten dat zij goed nadenken over de gevolgen van hun koopgedrag als wij het als overheid ook niet doen. Met deze criteria kan iedereen nu aan de slag. Nu al wordt daarmee de uitstoot van 3 megaton CO₂ vermeden.' (Ministerie van VROM, 2009b)

Bij het dossieronderzoek is gekeken naar de toepassing van duurzaamheidscriteria bij de aanbestedingen. Verder heb ik onderzocht hoe duurzaamheid bij de aanbesteding van de vier genoemde productgroepen heeft meegewogen en hoe duurzaam inkopen procedureel geborgd is. De onderzoeksvragen die in dit hoofdstuk beantwoord worden zijn:

3. Hoe verloopt duurzaam inkopen door het Rijk in de praktijk?
 - 3.2. Hoe worden de duurzaamheidscriteria in de inkooppraktijk gehanteerd?
 - 3.3. Hoe effectief zijn de duurzaamheidscriteria in de praktijk?

In paragraaf 5.1 werk ik de algemene bevindingen van het dossieronderzoek uit. Dit zijn bevindingen die bij meerdere dossiers aan het licht zijn gekomen. Ieder dossier heb ik geanalyseerd aan de hand van een "leesbril", zodat ik van alle dossiers over dezelfde informatie kon beschikken. Ik heb gekeken naar de in het dossier aanwezige milieucriteria en deze vergeleken met de criteria van SenterNovem (zie bijlage 4). In paragraaf 5.2 komen de bevindingen per organisatie en per dossier aan bod. Eerst geef ik een korte samenvatting van de leesbril van de dossiers in een tabel en daarna werk ik de bevindingen verder uit. In de conclusies in paragraaf 5.3 vergelijk ik de resultaten van het dossieronderzoek met het beleid voor en de uitvoering van duurzaam inkopen zoals beschreven in hoofdstuk 3 en 4.

5.1 Algemene bevindingen

Vrijwel alle onderzochte dossiers dateren van voor de invoering van de huidige duurzaamheidscriteria van SenterNovem. De menukaarten, de voorlopers van de huidige criteria, waren in veel gevallen wel beschikbaar.

Sociale criteria

Op dit moment zijn er nog geen sociale criteria vastgesteld. In een aantal onderzochte dossiers komen sociale criteria voor in de vorm van ARBO-eisen, maar volgens SenterNovem vallen deze eisen niet onder de sociale criteria van duurzaam inkopen. Deze wegen dus ook niet mee in de duurzaamheidsbeoordeling van de dossiers.

Urgentiebesef

Uit gesprekken met inkopers blijkt dat zij zich niet altijd bewust zijn van de urgentie en het verplichtende karakter van duurzaam inkopen. De inkopers weten allemaal dat duurzaam inkopen vanaf 2010 "moet". Maar duurzaam inkopen is een verplichting: zodra er duurzaamheidscriteria beschikbaar zijn dienen ze te worden toegepast, ook als het nog geen 2010 is (Tweede Kamer, 2007, SenterNovem, 2007, p. 7). Mij is opgevallen dat de inkoopmedewerkers dit vaak minder urgent interpreteren. Hierdoor worden de criteria die al beschikbaar zijn nog niet toegepast, terwijl de inkopers hiertoe wel verplicht zijn. De inkopers zijn zich hiervan niet bewust en stellen "Het is nog geen 2010."

Terminologie

Tussen de terminologie die in de praktijk gehanteerd wordt als het gaat om inkoopgerelateerde definities, en de terminologie die SenterNovem gebruikt in de criteriadocumenten bestaan verschillen. Ik constateer dat de volgende termen door elkaar worden gebruikt:

- Gunning, selectie, preselectie
- Geschiktheidseisen, selectiecriteria
- Eisen, wensen, gunningscriteria

Vaak worden in de inkooppraktijk alle criteria, dus zowel eisen als wensen, die in de selectiefase worden gehanteerd "selectiecriteria" genoemd, en de criteria die in de gunningfase worden gehanteerd worden "gunningscriteria" genoemd. In de criteriadocumenten die SenterNovem heeft opgesteld worden onder selectie- en gunningscriteria alleen wensen verstaan. Daarnaast gebruikt SenterNovem in de gunningsfase de term "minimumeis", terwijl een eis in de gunningsfase ook de

vorm kan hebben van een knock-outeis of een wegingseis. Dit werkt in de praktijk zeer verwarrend.

Ambitieniveau

Bij vrijwel alle dossiers die ik heb onderzocht zijn extra milieucriteria geformuleerd (zie bijlage 4). Mijns inziens komt dit doordat het ambitieniveau van de duurzaamheidscriteria van SenterNovem niet erg hoog is; kennelijk gaat het de inkopende departementen niet ver genoeg en hebben zij de behoefte om meer criteria te formuleren. Hoewel deze criteria niet juridisch worden getoetst heeft het meenemen ervan in de praktijk weinig problemen opgeleverd, zo blijkt uit de dossiers.

5.2 Bevindingen per organisatie

In verband met de vertrouwelijkheid van dit onderzoek is deze paragraaf niet opgenomen in de publieke versie van mijn scriptie.

5.3 Conclusies

Ondanks het feit dat bijna alle dossiers dateren van vóór het beleidsdoel van duurzaam inkopen, zijn in alle dossiers milieucriteria gehanteerd. Volgens het ministerie van VROM en SenterNovem wordt een productgroep echter pas als duurzame aankoop aangemerkt, als aan alle eisen en wensen uit de criteriadocumenten van SenterNovem is voldaan (Tweede Kamer, 2007). De duurzaamheidsscore van de onderzochte dossiers is hierdoor niet zo hoog als de in de praktijk gehanteerde criteria doen vermoeden.

De verschillen in de mate van duurzaam inkopen zitten voornamelijk tussen de productgroepen en niet tussen de organisaties. Met name voor de productgroepen catering en drukwerk blijken de criteria niet of niet geheel te worden toegepast. Eerder heb ik al geconstateerd dat het criteriadocument van drukwerk erg gedetailleerd en technisch is. In de praktijk bleek bij geen enkele aanbesteding gevraagd te worden naar R-zinnen, het grootste gedeelte van de criteria voor drukwerk. Het is aan te bevelen dat SenterNovem bij de herziening van de productgroepen de criteria voor drukwerk grondig onderzoekt en aanpast aan wat in de praktijk gebruikelijk en bruikbaar is. Verder acht ik het van belang dat SenterNovem de aanvullende milieucriteria die de onderzochte organisaties

hebben gehanteerd bestudeert en, waar mogelijk, opneemt in de criteriadocumenten. Bij hardware, reproductieapparatuur en drukwerk zou een criterium met betrekking tot verpakkingsmateriaal kunnen worden toegevoegd. Zo wordt de scope van de criteria breder, zonder dat het voor de organisaties moeilijker wordt om aan de criteria te voldoen.

Ik constateer na het dossieronderzoek dat het door het gebruik van wegingseisen mogelijk is om een niet duurzaam alternatief te kiezen terwijl duurzaamheid wel heeft meegewogen in de beslissing. Het gebruik van knock-outseisen of minimumeisen kan dit voorkomen.

Door onduidelijkheden in de aanbestedingsteksten blijkt het niet altijd helder welke eisen en wensen departementen stellen in de aanbesteding. Het is van belang dat de eisen en wensen expliciet vermeld worden om er zeker van te zijn dat de opdrachtnemers ze meenemen in hun aanbieding.

Urgentiebesef

Inkopers weten allemaal dat duurzaam inkopen vanaf 2010 "moet". Maar de inkopers zijn zich niet bewust van het verplichtende karakter van het beleid voor duurzaam inkopen. Zodra er criteria beschikbaar zijn, moeten ze worden toegepast. In de praktijk betekent dat, dat er nu al duurzaam moet worden ingekocht, omdat (vrijwel) alle criteria van SenterNovem inmiddels klaar zijn. Deze verplichting zou mijns inziens duidelijker gecommuniceerd moeten worden naar de inkopers.

Terminologie

Het zou mijns inziens duidelijker zijn als SenterNovem de terminologie in de criteriadocumenten zou aanpassen aan de inkooppraktijk. Er moet op twee vlakken een onderscheid worden gemaakt: geldt het criterium voor de selectiefase of de gunningsfase en is het een eis of een wens? Een eenduidiger terminologie maakt de criteria beter hanteerbaar in de praktijk. Zie hiervoor tabel 27.

Tabel 27: "Oude" en "nieuwe" terminologie	
Oude termen	Nieuwe termen
Geschiktheidseisen	Selectie-eisen
Selectiecriteria	Selectiewensen
Minimumeisen	Gunningseisen
Gunningscriteria	Gunningswensen

Ambitieniveau

Het ambitieniveau van de duurzaamheidscriteria van SenterNovem lijkt mij niet erg hoog. In de praktijk blijken de inkomende departementen de behoefte te hebben om meer criteria te formuleren. SenterNovem zou er goed aan doen kritisch naar het huidige ambitieniveau van de criteria te kijken en dit aan te scherpen. De eerste herzieningsronde van de criteria zou hiervoor het aangewezen moment zijn.

Escalatieprocedure

Bezien vanuit het streven om 100% duurzaam in te kopen, moet elke beslissing om niet of minder duurzaam in te kopen goed gemotiveerd worden. Daarbij kan het voorkomen dat inkoper en budgethouder het niet eens worden over een niet-duurzame aankoop. Om een ordelijke afwikkeling van zo'n verschil van inzicht te borgen zou elke organisatie naar mijn mening een escalatieprocedure moeten vaststellen. Dit bevordert tevens de reconstrueerbaarheid van de beslissing om niet duurzaam in te kopen, en legt de basis voor de daarover af te leggen verantwoording aan de Tweede Kamer. De escalatieprocedure is nog niet bij iedere organisatie uitgewerkt.

Verantwoording aan de Tweede Kamer

De mate waarin een departement duurzaam heeft ingekocht wordt voorgelegd aan de Tweede Kamer. Naar mijn mening volgt uit de term "zwaarwegend" in het beleidsdoel, dat de verantwoording over duurzaam inkopen aan de Tweede Kamer een "comply or explain" karakter heeft: wanneer een departement niet duurzaam heeft ingekocht moet aangetoond worden dat duurzaamheid zwaar heeft meegewogen in de aanbesteding. Bovendien moet het departement verklaren waarom er uiteindelijk is gekozen voor een niet duurzame aankoop. Deze verklaring moet dan wel zo uitgebreid zijn, dat het ook voor buitenstaanders (Kamerleden bijvoorbeeld) mogelijk is zich een oordeel te vormen over de gemaakte afweging, en over de argumenten die zwaarder hebben meegewogen

dan de duurzaamheidscriteria. Het is echter niet haalbaar om over ieder afzonderlijk dossier verantwoording af te leggen aan de Tweede Kamer. Op dit moment vindt de verantwoording over duurzaam inkopen plaats in de vorm van de monitor Duurzaam Inkopen. De uitkomsten hiervan zijn echter van een hoog aggregatieniveau. Ik ben van mening dat er een middenweg gevonden moet worden tussen verantwoording op het niveau van afzonderlijke dossiers en verantwoording op het niveau van de monitor. Een mogelijke middenweg tussen verantwoording op het niveau van afzonderlijke inkoopdossiers en verantwoording op het niveau van de monitor, is volgens de Algemene Rekenkamer om in de bedrijfsvoeringparagraaf van de departementale jaarverslagen aandacht te besteden aan duurzaam inkopen. Dit zou dan in de rijksbegrotingsvoorschriften moeten worden aangegeven.

Duurzaam inkopen in de praktijk en de Contextuele Interactietheorie

Het beleid voor duurzaam inkopen sluit op essentiële onderdelen niet aan op de praktijk, omdat de beleidsuitvoerders niet op de hoogte zijn van wat er in de praktijk gebruikelijk is. Bovendien wordt er van de doelgroep van het beleid meer verwacht dan alleen het toepassen van de duurzaamheidscriteria. Er moet een escalatieprocedure ontwikkeld worden, het beleid moet geborgd worden in de standaardprocedures en er moet verantwoording worden afgelegd aan de Tweede Kamer. Opgeteld bij de eerder genoemde tekortkomingen in de structurele context en de specifieke inputs van het beleid voor duurzaam inkopen, komt de motivatie van de inkopers jegens het beleidsdoel in het geding.

6 Conclusie en discussie

'Duurzaam inkopen is meer dan alleen criteria ontwikkelen.' (Algemene Rekenkamer, 2009d)

Het dossieronderzoek is buitengewoon moeizaam verlopen, niet zozeer door onwil maar door het feit dat ministeries zelden of nooit meer afzonderlijk een inkooptraject doorlopen. In de regel kopen ministeries zaken als hardware, catering en drukwerk nu gezamenlijk in, waarbij nu eens het ene en dan weer het andere ministerie als trekker fungeert. Dit had als praktische consequentie dat heel Den Haag doorkruist moest worden om de inkoopdossiers compleet te krijgen. Gezien de beperkte tijd voor het onderzoek is met de directeur II van de Algemene Rekenkamer afgesproken om het geplande onderzoek bij een vierde organisatie geen doorgang te laten vinden. Naar mijn idee levert dit geen methodologische bezwaren op, aangezien het onderzoek zich vooral richt op het proces van duurzaam inkopen, en niet op bijvoorbeeld het milieueffect van duurzaam inkopen.

In dit hoofdstuk vat ik de belangrijkste conclusies nog eens kort samen. In paragraaf 6.1 doe ik dat aan de hand van de onderzoeksvragen. In paragraaf 6.2 kom ik terug op de voorspellingen die ik in hoofdstuk 2 heb geformuleerd aan de hand van de Contextuele Interactietheorie.

6.1 Duurzaam inkopen: beleid en praktijk

In hoofdstuk 1 heb ik mijn hoofdvraag en de onderzoeksvragen opgesteld:

Hoofdvraag

Welk beleid heeft het Rijk ontwikkeld om het beleidsdoel duurzaam inkopen in 2010 te halen en hoe verloopt de uitvoering van dit beleid in de inkooppraktijk?

Onderzoeksvragen

1. *In hoeverre voldoet het door het Kabinet geformuleerde beleidsdoel duurzaam inkopen aan de SMART+C criteria?*

Uit de analyse van het beleidsdoel voor duurzaam inkopen (zie paragraaf 3.2) blijkt dat het doel matig SMART+C is. Dit komt met name door de beperkte specificiteit van de doelformulering. Door het benoemen van uitzonderingen op het gebied van veiligheid, hoge kosten of operationele eisen (Tweede Kamer, 2008c)

kan de term “zwaarwegend” mijns inziens achterwege blijven. Dit zou de specificiteit van het doel aanzienlijk vergroten. Ook de volgens mij gebrekkige verkenning van de haalbaarheid van het doel leidt tot een matige SMART+C score.

2. Hoe zorgt het Rijk ervoor dat het zelf het beleidsdoel duurzaam inkopen haalt?

Duurzaam inkopen houdt in, dat in alle fasen van het inkoopproces aandacht wordt besteed aan *people* en *planet* aspecten. Om duurzaam inkopen te integreren in het huidige inkoopbeleid, heeft de Programmadirectie Duurzaam Inkopen (PDI) van het ministerie van VROM samen met SenterNovem een systeem opgezet van duurzaamheidscriteria voor zo'n 84 productgroepen, waarin eisen en wensen aan leverancier en product staan vermeld. Op dit moment zijn er echter alleen *planet* criteria geformuleerd. De sociale, *people*, criteria zijn nog in ontwikkeling en over de inhoud ervan is nog geen overeenstemming bereikt tussen de betrokken actoren. Duurzaam inkopen is op dit moment dus eenzijdig van karakter: duurzaam inkopen als milieubewust inkopen.

Inkopers bij het Rijk moeten de duurzaamheidscriteria overnemen in de aanbestedingsdocumenten. Alleen als aan alle eisen en wensen van SenterNovem is voldaan, is er sprake van duurzaam inkopen. Indien een departement nog aanvullende eisen stelt op het gebied van duurzaamheid, worden deze niet meegewogen. De inkopers, leveranciers en andere relevante actoren worden als stakeholder betrokken bij de ontwikkeling van de criteria. De samenwerking met de stakeholders moet mijns inziens beter worden uitgebouwd, omdat er onder een aantal stakeholders ontevredenheid heerst over de mate waarin zij geïnformeerd worden. Deze ontevredenheid kan ertoe leiden dat stakeholders niet meer willen samenwerken met SenterNovem.

De implementatie van het criteriasysteem staat of valt bij volledige informatie over het beleid voor de inkopers. Hieraan ontbreekt het op dit moment nog wel eens. Inkopers blijken niet op de hoogte te zijn van het verplichtende karakter van de criteria en denken dat ze pas in 2010 hoeven te worden toegepast. Ook de aard van de criteria is niet altijd duidelijk: zijn de criteria voorgeschreven en verplicht of bieden ze slechts een handvat voor duurzaam inkopen? Niet alle inkopers weten bij wie ze om informatie kunnen vragen. Hier ligt een belangrijk verbeterpunt voor PDI.

3. Hoe verloopt duurzaam inkopen door het Rijk in de praktijk?

3.1. Hoe ziet een inkooptraject bij het Rijk eruit?

Een standaard inkooptraject bestaat uit zeven fasen:

1. Voorbereidingsfase
2. Specificeren
3. Selecteren
4. Contracteren
5. Bestellen
6. Bewaken
7. Nazorg/evaluatie

(SenterNovem 2005, p. 13)

In de eerste drie fasen moet de inkoper duurzaamheid borgen door het opnemen van duurzaamheidseisen en -wensen in de aanbestedingsdocumenten. De laatste fase biedt ruimte om de duurzaamheid van de leverancier en/of het product te verifiëren. Ik constateer dat de huidige criteriadocumenten hier te weinig aandacht aan besteden. Voor veel criteria wordt geen bewijsmateriaal gevraagd, of het gevraagde bewijsmateriaal hoeft niet geverifieerd te worden. Zo is het moeilijk te controleren of er daadwerkelijk duurzaam is ingekocht. Bij de herziening van de criteria moet hier expliciet aandacht aan worden besteed zodat de inkopers in staat zijn de producten en leveranciers te controleren. Op dit moment is er nog geen aanpak voor de herziening van de duurzaamheidscriteria. Het is van belang dat SenterNovem en PDI hier, nu alle criteria voor de productgroepen gereed zijn, mee aan de slag gaan omdat ook de nazorg en de herziening van belang zijn om duurzaam inkopen succesvol te laten verlopen.

PDI geeft aan dat zowel de opzet als de uitvoering van het beleid vooral "pionieren" is. Dit is volgens mij echter geen vrijbrief om de losse eindjes in het beleid tot 2010 te laten voor wat ze zijn. Een tussentijdse evaluatie, bijvoorbeeld naar aanleiding van de uitkomsten van de Monitor Duurzaam Inkopen 2008, zou een mooie gelegenheid zijn om een aantal knelpunten die nu reeds zijn vastgesteld aan te pakken en te verbeteren.

3.2. Hoe worden de duurzaamheidscriteria in de praktijk gehanteerd?

De dossiers die ik voor dit onderzoek heb onderzocht, waren vrijwel allemaal van voor de invoering van de duurzaamheidscriteria. Opvallend genoeg bevatten alle dossiers wel één en vaak meerdere milieucriteria. Het onderwerp duurzaam of milieubewust inkopen staat bij alle onderzochte organisaties al jaren op de agenda. De criteria die de organisaties gebruikt hebben, komen niet altijd overeen met de criteria die SenterNovem heeft vastgesteld. De scope van SenterNovem is

vanwege de juridische toetsing beperkt. Hierdoor heb ik mijn twijfels bij het ambitieniveau van de criteria, dat de minister graag zo hoog mogelijk ziet maar dat door de aanbestedingsrichtlijnen begrensd wordt. Bovendien is het twijfelachtig of het achterliggende beleidsdoel, het stimuleren van de markt voor duurzame producten en het bevorderen van innovatie, met een dergelijk laag ambitieniveau wel gehaald wordt.

Tijdens gesprekken met inkopers heb ik ook over de huidige stand van zaken kunnen praten. Uit deze gesprekken blijkt vooral dat de inkopers van veel aspecten van duurzaam inkopen niet op de hoogte zijn. Ook bestaat bij inkopers het beeld dat er onmogelijke dingen van zowel inkopers als leveranciers wordt gevraagd, waardoor inkopers geneigd zijn het beleid voor duurzaam inkopen negatief te benaderen, terwijl zij positief staan ten opzichte van duurzaam inkopen op zich. Dit bemoeilijkt uiteraard de toepassing van het beleid. PDI zou er goed aan doen om een programma te ontwikkelen waarbij de inkopers stapsgewijs leren hoe zij duurzaam moeten inkopen en waarin de rollen en verantwoordelijkheden worden benoemd en toegelicht.

3.3. Hoe effectief zijn de duurzaamheidscriteria in de praktijk?

Deze vraag is moeilijk te beantwoorden. Als de effectiviteit van de criteria afhangt van het ambitieniveau dan ben ik geneigd om te zeggen dat de criteria niet erg effectief zijn. Immers, de scope van de criteria is door de juridische toetsing beperkt. De onderzochte organisaties hebben in vrijwel alle dossiers zelfstandig extra milieucriteria toegevoegd die volgens hen van belang waren om milieubewust te kunnen inkopen. Hieruit zijn overigens geen juridische conflicten ontstaan. Er lijkt dus geen reden te zijn om de criteria van SenterNovem niet uit te breiden met de door de organisaties gehanteerde, aanvullende, milieucriteria.

Daarnaast is er met de criteria nog iets geks aan de hand. De criteria van SenterNovem bepalen of een aankoop duurzaam is of niet. Alle extra criteria, die buiten de scope van de SenterNovem criteria vallen, hebben geen enkel effect op de mate van duurzaamheid van de aankoop. De inhoud van de criteria heeft dus geen invloed op de effectiviteit ervan. Alleen het wel of niet toepassen is van belang. Met een laag ambitieniveau en een beperkte scope is het kennelijk tóch mogelijk om 100% duurzaam in te kopen.

Als de effectiviteit van de duurzaamheidscriteria wordt gemeten aan de hand van de mate waarin ze worden toegepast, dan kan ik deze vraag niet (geheel)

beantwoorden. Immers, de dossiers die ik voor dit onderzoek heb gebruikt dateren op één na allemaal van voor de invoering van de duurzaamheidscriteria. Wat ik wel kan zeggen, is dat er nog veel onduidelijkheid heerst over het gebruik en de aard van de criteria. Hier moet PDI in samenwerking met SenterNovem op veel vlakken duidelijkheid creëren. Een vervolgonderzoek in 2010, als het doel bereikt zou moeten zijn, zou dieper op deze vraag in kunnen gaan.

6.2 Duurzaam inkopen en de Contextuele Interactietheorie

In verband met de vertrouwelijkheid van dit onderzoek is deze paragraaf niet opgenomen in de publieke versie van mijn scriptie.

De voorspellingen voor de eerste dimensie zijn gedeeltelijk uitgekomen. In de praktijk blijkt dat de Programmadirectie Duurzaam Inkopen (PDI), de uitvoerder, is de wens en de motivatie om de ambities van de minister omtrent duurzaam inkopen waar te maken inderdaad hoog zijn. De inkopers die ik heb legden een grote, veelal ook persoonlijke, motivatie aan de dag. Echter, de informatie waarover de actoren beschikken blijkt niet toereikend. Inkopers zijn niet op de hoogte van essentiële onderdelen van het beleid voor duurzaam inkopen. Hierdoor ontbreekt het urgentiebesef en worden de duurzaamheidscriteria nog niet gehanteerd "omdat het nog geen 2010 is". Ook is er bij de beleidsuitvoerders te weinig informatie en kennis over de praktijk waarin de doelgroep van het beleid voor duurzaam inkopen, de inkopers, opereert. Hierdoor sluit het beleid voor duurzaam inkopen niet goed aan bij de huidige inkooppraktijk. PDI is niet in staat om de informatie die de inkopers nodig hebben om het beleid toe te kunnen passen, duidelijk te communiceren. Daar lijken ook geen kanalen voor te bestaan. Dit is een zeer belangrijk aandachtspunt voor PDI. Immers, als de actoren kunnen beschikken over voldoende relevante informatie over het beleid voor duurzaam inkopen, zal de kans op medewerking aan het beleid een stuk groter zijn.

De voorspellingen voor de tweede dimensie zijn ook gedeeltelijk uitgekomen. In de praktijk blijkt de motivatie van de uitvoerders onveranderd positief te zijn. De beschikbare informatie blijkt ontoereikend. De motivatie van de doelgroep is minder duidelijk vast te stellen. De inkopers zijn in eerste instantie bereid om de criteria zoals SenterNovem ze formuleert toe te passen in hun aanbestedingen. In de praktijk blijkt echter volgens sommige inkopers dat de criteriadocumenten van

SenterNovem ingewikkeld zijn en veel extra werk van zowel inkopers als leveranciers vragen (Algemene Rekenkamer, 2008f, Algemene Rekenkamer, 2009d). Hierdoor is de motivatie van de doelgroep aan te merken als negatief of neutraal. Het gevolg is dat er een leerproces optreedt dat kan leiden tot samenwerking of conflict.

Dit komt overeen met de uitspraak van PDI, dat het ontwikkelen en toepassen van het beleid voor duurzaam inkopen pionieren is. Tot echte conflicten is het in de onderzochte dossiers niet gekomen, maar dat heeft ook te maken met het beperkte urgentiebesef van de inkopers. Daardoor zijn de criteria niet altijd meegewogen terwijl ze wel beschikbaar waren en dus toegepast hadden moeten worden. Om te zorgen dat het leerproces uitmondt in constructieve samenwerking van de doelgroep, is het van belang dat de negatieve motivatie bij de doelgroep verdwijnt. Hiertoe moet PDI zich inspannen. Inkopers moeten beter geïnformeerd worden over wat er van hen verwacht wordt en het idee dat er onmogelijke dingen worden gevraagd van inkopers en leveranciers moet weerlegd worden. Uiteindelijk valt dat ook wel mee. Mijn inziens zijn de criteria eerder te beperkt van inhoud en dus makkelijk toe te passen, dan dat ze te veeleisend zijn.

Ik stel vast dat de meeste problemen omtrent het beleid van duurzaam inkopen en de implementatie ervan zich voordoen in de structurele context van het beleid en in het proces zelf. Verantwoordelijkheden, ambities en doelen zijn niet eenduidig geformuleerd en vastgelegd en sluiten vaak niet aan op wat in de praktijk gebruikelijk is, waardoor het voor de inkopers niet duidelijk is wat er van hen verwacht wordt. Dit heeft zijn weerslag op het proces van de beleidsimplementatie: de motivatie van de actoren wordt er negatief door beïnvloed. Ook specifieke inputs zijn van invloed op de implementatie van het beleid: eerder gemaakte afspraken en beslissingen over de afbakening productgroepen, maar ook wat het urgentiebesef van de inkopers betreft zijn van invloed op de uiteindelijke uitvoering van het beleid. Daarbij heeft elk dossier zijn eigen specifieke omstandigheden.

Voor het Rijk zo ver is dat in 2010, over een jaar, duurzaamheid in 100% van de aankopen zwaarwegend wordt meegenomen, is er nog heel wat werk aan de winkel. PDI en SenterNovem moeten zich inzetten om de bruikbaarheid en bekendheid van de duurzaamheidscriteria te vergroten. Bovendien moeten zij zorgen dat duurzaam inkopen een plaats krijgt binnen categoriemanagement en zijn zij verantwoordelijk voor het aanpassen van de criteria aan de

voortschrijdende technologische ontwikkelingen. Inkopers moeten zich inspannen om de criteria ook daadwerkelijk toe te passen, zodra zij beschikbaar zijn. Ook moeten zij ervoor zorgen dat duurzaam inkopen geborgd wordt in de gestandaardiseerde inkoopprocedures. De minister ten slotte moet ervoor zorgen dat het ambitieniveau dat zij voor ogen heeft ook gehaald wordt. Anders koopt het Rijk in 2010 wel 100% duurzaam in, maar is het doel, het stimuleren van innovatie en de markt voor duurzame producten uiteindelijk toch niet behaald.

-0-0-0-

Bronnen

- **Aarts, Wilma en John Grin** (2007) *En nu echt aan de slag met duurzame ontwikkeling*, Utrecht: SenterNovem
- **Algemene Rekenkamer** (2005) *Handleiding Onderzoek naar Doelmatigheid en Doeltreffendheid*, Den Haag
- **Algemene Rekenkamer** (2008a) *Missie en strategie*, <http://www.algemener rekenkamer.nl/cgi-bin/as.cgi/0282000/c/start/file=/9282300/modulesf/fujbcvem>, geraadpleegd op 10 juli 2008
- **Algemene Rekenkamer** (2008b) Verslag van een gesprek tussen de Programmadirectie Duurzaam Inkopen van het Ministerie van VROM en de Algemene Rekenkamer, 7 en 8 augustus 2008, Den Haag
- **Algemene Rekenkamer** (2008e) Verslag van een gesprek tussen de Programmadirectie Duurzaam Inkopen en directie Financiële en Economische Zaken van het Ministerie van VROM en de Algemene Rekenkamer, 31 oktober 2008, Den Haag
- **Algemene Rekenkamer** (2009a) Verslag van een gesprek tussen DG OBR van het Ministerie van BZK, de Programmadirectie Duurzaam Inkopen van het Ministerie van VROM en de Algemene Rekenkamer, 6 januari 2009, Den Haag
- **Algemene Rekenkamer** (2009d) Verslag van een gesprek tussen de Strategische Beheersorganisatie – Interdepartementaal Contractmanagement en de Algemene Rekenkamer, 17 februari 2009, Den Haag
- **Bressers, J.Th.A.** (1983) *Beleidseffektiviteit en waterkwaliteit: Een bestuurskundig onderzoek*, Enschede: Universiteit Twente
- **Bressers, J.Th.A.** (2004) Implementing sustainable development: How to know what works, where, when and how, in: *Governance for Sustainable Development: The Challenge of Adapting Form to Function – Chapter 10*, W.M. Lafferty (Editor), Cheltenham: Edward Elgar Publishers
- **Commissie van de Europese Gemeenschappen** (2004a) *Handbook Buying Green! A handbook on environmental public procurement*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities
- **Commissie van de Europese Gemeenschappen** (2004b) *Richtlijn 2004/18/EG van 31 maart 2004 betreffende de coördinatie van de procedures voor het plaatsen van overheidsopdrachten voor werken, leveringen en diensten*, Bijlage IIB.
- **Commissie van de Europese Gemeenschappen** (2008) Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en

Sociaal Comité en het Comité van de Regio's: *Overheidsopdrachten voor een beter milieu*, Brussel

- **FO Industrie** (2009) <http://www.fo-industrie.nl/aspx/get.aspx?xdl=/views/fo-industrie2007/xdl/page&ItmIdt=00000181&SitIdt=00000002&VarIdt=00000001>, geraadpleegd op 25 juni 2009
- **InkopersCafé** (2009) <http://www.inkopers-cafe.nl/index.php?modules=berichten&berichtid=10198>, geraadpleegd op 19 februari 2009
- **International Labour Organization (ILO)** (1998) *Verklaring over Fundamentele Principes en Rechten op de Werkplek*, Genève
- **Kellerman, Anastasia** (2007) *Duurzame overheid? Tijd voor duurzaam leiderschap*, Utrecht: SenterNovem
- **Kennis Portal Europese Aanbestedingen** (2008) *Drempelbedragen*, http://www.europeseaanbestedingen.eu/europeseaanbestedingen/europese_aanbesteding/drempelbedragen, Geraadpleegd op 13 augustus 2008
- **Kennis Portal Europese Aanbestedingen** (2009) *Welke procedure kiezen bij aanbesteden*, http://www.europeseaanbestedingen.eu/europeseaanbestedingen/download/commmon/welke_procedure_kiezen_bij_aanbesteden.doc, Geraadpleegd op 16 januari 2009
- **Klok, P.J.** (1991) *Een instrumententheorie voor milieubeleid: De toepassing en effectiviteit van beleidsinstrumenten*, Enschede: Universiteit Twente
- **Knaap, Peter van der** (2007) *Category Management as instrument within the Dutch Government*, executive summary, Amsterdam: Echelon University
- **Ministerie van Algemene Zaken** (2007) *Beleidsprogramma Kabinet Balkenende IV (2007-2011) Samen Werken Samen Leven*, Den Haag
- **Ministerie van Economische Zaken** (2007) *Terugblikken en vooruitzien, Voortgangsonderzoek Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (2001-2006)*, Den Haag
- **Ministerie van EZ en Ministerie van VROM** (2007) *Brief Reactie op 'Consultation on the Action Plans on Sustainable Consumption and Production and Sustainable Industrial Policy'*, Den Haag
- **Ministerie van VROM** (2004) *Regeling beheer elektrische en elektronische apparatuur*, Den Haag
- **Ministerie van VROM** (2006a) *Voortgangsrapportage Duurzame Daadkracht*, Den Haag

- **Ministerie van VROM** (2008a) *Dossier Duurzaam Inkopen*, <http://www.vrom.nl/pagina.html?id=34352>, geraadpleegd op 2 september 2008
- **Ministerie van VROM** (2008b) *Toelichting Monitor Duurzaam Inkopen 2008*, Den Haag
- **Ministerie van VROM** (2008c) *Kamerbrief Kabinetsbrede aanpak duurzame ontwikkeling*, Den Haag
- **Ministerie van VROM** (2008d), *Persbericht Prinsjesdag 2008: klimaatbeleid ligt op schema*, Den Haag
- **Ministerie van VROM** (2008e) *Informatieblad Duurzaam inkopen door overheden*, Den Haag
- **Ministerie van VROM** (2009a) *Informatieblad Budgethouder*, Den Haag
- **Ministerie van VROM** (2009b) *Criteria voor duurzaam inkopen klaar*, <http://www.vrom.nl/pagina.html?id=39994>, geraadpleegd op 1 mei 2009
- **MVO Nederland** (2009) <http://www.mvonederland.nl/nieuwsteontwikkelingen/mvomisverstanden>, geraadpleegd op 12 januari 2009
- **Nationaal Hervormingsprogramma Nederland 2005-2008**, in het kader van de Lissabonstrategie, Den Haag
- **Noordegraaf, Mirko en Karlijn van Lierop** (2007) *Duurzaam besturen. Bijdragen van beleidsmakers aan duurzame ontwikkeling*, Utrecht: SenterNovem
- **Regiebureau Inkoop Rijksoverheid** (2008) http://www.ez.nl/Onderwerpen/Overig/Regiebureau_Inkoop_Rijksoverheid, geraadpleegd op 26 september 2008
- **Schram, A.J.H.C., H.A.A. Verbon en F.A.A.M. van Winden** (2000) *Economie van de overheid*, Schoonhoven: Academic Service
- **SenterNovem** (2005) *Handreiking Duurzaam Inkopen en Aanbesteden*, Utrecht
- **SenterNovem** (2007) *Offerte DBO 2008*, Utrecht
- **SenterNovem** (2008a) www.senternovem.nl/duurzaaminkopen, geraadpleegd op 7 juli 2008
- **SenterNovem** (2008b) *Nieuwsbrief Duurzaam Inkopen juli 2008*, Utrecht
- **SenterNovem** (2008c) *Factsheet Kosten van duurzaam inkopen*, Utrecht
- **SenterNovem** (2008d) *Factsheet Implementatie Duurzaam Inkopen*, Utrecht
- **SenterNovem** (2008e) *Offerte DBO 2009*, Utrecht
- **SenterNovem** (2008f) *Criteria voor duurzaam inkopen van Catering*, Utrecht
- **SenterNovem** (2008g) *Criteria voor duurzaam inkopen van Drukwerk*, Utrecht

- **SenterNovem** (2008h) *Criteria voor duurzaam inkopen van Hardware*, Utrecht
- **SenterNovem** (2008i) *Criteria voor duurzaam inkopen van Reproductieapparatuur*, Utrecht
- **SenterNovem** (2009a) *Informatiebijeenkomst Sociale Criteria*, 9 maart 2009, Utrecht
- **SenterNovem** (2009b) *Concept Operationalisering Sociale Criteria*, Utrecht
- **Significant** (2007), *Monitor Duurzame Bedrijfsvoering Overheden 2006. Onderzoek naar de mate waarin overheden beschikken over een duurzame bedrijfsvoering*, Barneveld
- **Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden** (2005a) *Besluit van 16 juli 2005, houdende regels betreffende de procedures voor het gunnen van overheidsopdrachten voor werken, leveringen en diensten* (Besluit aanbestedingsregels voor overheidsopdrachten, BAO), nr. 408
- **Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden** (2005b) *Besluit van 16 juli 2005, houdende regels betreffende de procedures voor het gunnen van opdrachten in de sectoren water- en energievoorziening, vervoer en postdiensten* (Besluit aanbestedingen speciale sectoren, BASS), nr. 409
- **Tweede Kamer** (2005a) *Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (XI) voor het jaar 2005*. Brief van de staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer. Tweede Kamer, vergaderjaar 2004-2005, 29 800 XI, nr. 103
- **Tweede Kamer** (2005b) *Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (XI) voor het jaar 2005*, motie van de leden Koopmans en De Krom, vergaderjaar 2004-2005, 29800 XI nr. 130
- **Tweede Kamer** (2006a) *Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (XI) voor het jaar 2006*, Brief van de Staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, vergaderjaar 2005-2006, 30300 nr. 134
- **Tweede Kamer** (2006b) *Overheid als launching customer. Van best practice naar common practice*, Beleidsnota, vergaderjaar 2005-2006, 30300 XIII nr. 87
- **Tweede Kamer** (2006c) *Aanbestedingsbeleid*, Brief van de Minister van Economische Zaken, vergaderjaar 2005-2006, 29709 nr. 9
- **Tweede Kamer** (2007) *Duurzame Ontwikkeling en Beleid*, brief van de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, vergaderjaar 2006-2007, 30196 nr. 14

- **Tweede Kamer** (2008a) *Duurzame Ontwikkeling en Beleid*, brief van de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, vergaderjaar 2007-2008, 30196 nr. 33
- **Tweede Kamer** (2008b) *Duurzame Ontwikkeling en Beleid*, brief van de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, vergaderjaar 2007-2008, 30196 nr. 20
- **Tweede Kamer** (2008c) *Duurzame Ontwikkeling en Beleid*, brief van de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, vergaderjaar 2008-2009, 30196 nr. 44
- **Tweede Kamer** (2008d) *Voortzetting van de behandeling van het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (XI) en van de begrotingsstaat van het Waddenfonds voor het jaar 2009 (31700 XI)*, Handelingen 2008-2009, nr. 27, Tweede Kamer, pag. 2289-2324
- **Tweede Kamer** (2008e) *Duurzame Ontwikkeling en Beleid*, Verslag van een Algemeen Overleg, vergaderjaar 2007 – 2008, 30196 nr. 29
- **World Commission on Environment and Development (WCED)** (1987) *Our Common Future*, UK: Oxford University Press

Bijlagen

1. Planning productgroepen SenterNovem	blz. 82
2. Criteriadocumenten SenterNovem	
a. Catering	blz. 84
b. Drukwerk	blz. 110
c. Hardware	blz. 138
d. Reproductieapparatuur	blz. 167
3. Vertrouwelijk	
4. Vertrouwelijk	
5. Vergelijking oude en nieuwe criteria	blz. 189
6. Duurzaam inkopen wereldwijd	blz. 192

Bijlage 1

Planning Productgroepen SenterNovem

Schema planning productgroepen duurzaam inkopen behorende bij brief PDI 2008016185

productgroepen	Gereed
Personeelsgerelateerde zaken	
1 Studie & opleiding	1e kw 09
2 Buitenlandse dienstreizen	3e kw 08
3 Bedrijfskleding - reiniging	4e kw 08
Bedrijfskleding - kleding	
4 Kinderopvang	1e kw 09
5 Representatiekosten (incl bloemen etc)	1e kw 09
6 Verhuis/detacheringskosten	-
7 Externe vergader- en verblijffaciliteiten	4e kw 08
Kantoorinrichting en benodigdheden	
8 Kantoorartikelen	2e kw 08
9 Kantoorinrichting stoffering Kantoorinrichting meubilair	3e kw 08
10 Kantoorinrichting, groot keukenapparatuur	3e kw 08
11 Audiovisuele apparatuur	gereed
12 Reproductie apparatuur - tonercartridges	gereed
13 Papier	1e kw 09
14 Drukkerwerk (commercieel)	3e kw 08
15 Vakliteratuur en abonnementen	-
Automatisering / telecommunicatie	
16 Aanschaf hardware	gereed
17 Aanschaf software	1e kw 09
18 Netwerken / infrastructuur	4e kw 08
19 Telefoonapparatuur	1e kw 09
20 Telefoondienst vast en mobiel	4e kw 08
Adviseurs en flexibele arbeid	
21 Externe adviesdiensten	4e kw 08
22 Uitzendkrachten	4e kw 08
Vervoer, emballage, verzekeringen	
23 Dienstauto's	gereed
24 Zware motorvoertuigen	gereed
25 Mobiele werktuigen	gereed
26 Vaartuigen	1e kw 09
27 Onderhoud aan transportmiddelen	gereed
28 Brandstoffen	-
29 Vracht/ porti/ verzendkosten	4e kw 08
30 Transport (inhuur als dienst)	1e kw 09
31 Bankkosten	-
32 Verzekeringen	-
Bouw	
33 Gebouwen	4e kw 08
Facilitaire Zaken	
34 Schoonmaak	gereed
35 Beveiliging	1e kw 09
36 Drankautomaten	3e kw 08
37 Catering	gereed
38 Gas	gereed
39 Elektra	gereed
40 Water	1e kw 09

productgroepen	Gereed
41 Bedrijfs hulpverlening - materiaal	1e kw 09
Stadsontwikkeling	
42 Stedenbouwkundig ontwerp en advies	4e kw 08
43 Grondverwerving	4e kw 08
44 Bouwrijpmaken terrein	2e kw 08
GWW	
45 Grondwerken	2e kw 08
46 Sanering/bodemreiniging	2e kw 08
47 Wegennet	4e kw 08
48 Start- en landingsbanen	1e kw 09
49 Kunstwerken	4e kw 08
50 Spoor- en tramwerken	1e kw 09
51 Verkeersregelinstallaties	4e kw 08
52 Riolering	1e kw 09
53 Leidingen	1e kw 09
54 Groenvoorzieningen	3e kw 08
55 Waterkeringen	1e kw 09
56 Watersystemen en vaarwegen	1e kw 09
57 Kleine kunstwerken en gemalen	3e kw 08
58 Openbare verlichting	4e kw 08
59 Conserveringswerken	4e kw 08
60 Gereedschappen en klein materieel	1e kw 09
61 Waterzuiveringsinstallaties, slibverwerkingsinstallaties	3e kw 08
Stadsbeheer	
62 Parkeren	4e kw 08
63 Gladheidsbestrijding	4e kw 08
64 Aanschaf chemicalien, zout, polymeren	4e kw 08
65 Reiniging openbare ruimte (excl. groenvoorzieningen)	3e kw 08
66 Straatmeubilair	4e kw 08
67 Afval	3e kw 08
Welzijn	
68 Leerlingenvervoer	gereed
69 WVG-vervoer (of CVV-vervoer)	gereed
70 Openbaar Vervoer	gereed
71 Uitvoering arbeidsmarktbeleid	4e kw 08
72 Inburgeringstrajecten	4e kw 08
73 Hulp in het huishouden	4e kw 08
74 Algemeen maatschappelijk werk	4e kw 08
75 Schuldhulpverlening	4e kw 08
Hulpverlening	
76 Blusmiddelen en -uitrusting	3e kw 08
77 Geweldsmiddelen en uitrusting	1e kw 09
78 Verkeersactiviteiten (wegsleefregelingen)	3e kw 08
79 Arrestantenzorg	1e kw 09
Overkoepelend	
80 Hout	-

Toelichting: de productgroepen waarvoor de criteria gereed zijn, zullen in het eerste kwartaal nog nader juridisch worden getoetst.

I.v.m. de verruimde inspraakmogelijkheden worden een aantal criteria met enige vertraging opgeleverd, hetgeen resulteert in een laag aantal afgeronde groepen het tweede kwartaal 2008.

Voor een beperkt aantal groepen wordt nog gezien of en zo ja wanneer criteria worden vastgesteld.

Bijlage 2a

SenterNovem Criteriadocument Catering

**Criteria voor duurzaam inkopen van
Catering, 10 september 2008**

In opdracht van **VROM**

Colofon

Deze criteria voor duurzaam inkopen zijn ontwikkeld door SenterNovem in opdracht van het Ministerie VROM.

Dit project is een gezamenlijk initiatief van de Rijksoverheid, VNG, IPO en de UvW.

Datum definitieve vaststelling: 29 november 2006

Meer informatie (030) 239 35 33, duurzaaminkopen@senternovem.nl en

www.senternovem.nl/duurzaaminkopen.

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	4
1.1	Afbakening van de productgroep Catering	4
1.2	Status	5
2.	Markt en duurzaamheid	6
2.1	Wetgeving en beleidsontwikkelingen	6
2.2	Marktonwikkelingen	6
2.3	Duurzaamheidsaspecten	7
3.	Duurzaamheid in het inkoopproces	13
3.1	Vorbereidingsfase (aandachtspunten)	13
3.2	Specificatiefase	13
3.2.1	Kwalificatie van leveranciers	14
3.2.2	Programma van eisen	14
3.2.3	Gunningscriteria	15
3.2.4	Contract	17
3.3	Toepassing van criteria bij catering in eigen beheer	18
3.4	Gebruiksfase (aandachtspunten)	19
4.	Meer informatie	20
4.1	Bronnen en relevante informatie	20
4.2	Gerelateerde productgroepen	20
4.3	Informatiepunt SenterNovem	20
Bijlage 1	Producten van biologische landbouw	21
Bijlage 2	Samenvatting onderzoek verpakkingen	23
Bijlage 3	Contractvormen bij catering	24

1. Inleiding

De overheid wil concrete stappen zetten naar een duurzame samenleving en geeft zelf het goede voorbeeld. Jaarlijks besteden overheidsorganisaties meer dan 40 miljard euro aan inkopen en diensten. Door als overheid duurzaam in te kopen, krijgt de markt voor duurzame producten een stevige impuls.

De overheden hebben duidelijke doelen gesteld: het Rijk wil in 2010 voor 100 procent duurzaam inkopen. De gemeenten streven naar 75 procent in 2010 en 100 procent in 2015. Provincies en waterschappen hebben minimaal 50 procent in 2010 als doel gesteld. 100 procent duurzaam inkopen betekent dat de inkopen voldoen aan de eisen die op dat moment voor de desbetreffende productgroepen zijn opgesteld. Meer informatie hierover vindt u op de website van Duurzaam Inkopen (www.senternovem.nl/duurzaaminkopen/criteria).

SenterNovem ondersteunt overheden om de doelstellingen te bereiken, onder andere door duurzaamheidscriteria te ontwikkelen voor alle producten, diensten en werken die overheden inkopen en aanbesteden. In dit document vindt u de criteria voor de productgroep Catering. Ook vindt u in dit document aandachtspunten voor de fase vóór en ná de inkopen, achtergrondinformatie, afwegingen bij de criteria, uitwerking van de criteria in bestekteksten en uitwerking van de beoordeling van criteria.

1.1 Afbakening van de productgroep Catering

De productgroep Catering omvat de dienst en het assortiment. Onder deze productgroep valt niet:

- Apparatuur, criteria hiervoor vindt u onder de productgroep Grootkeukenapparatuur.
- Automaten voor warme en koude dranken (behalve als ze worden beheerd door de cateraar). Criteria hiervoor vindt u onder de productgroep Drankautomaten.

De criteria zijn toepasbaar voor zowel contractcatering als catering in eigen beheer. Voor contractcatering geldt dat een cateraar wordt gecontracteerd om de catering bij de overheidsorganisatie te verzorgen. Bij catering in eigen beheer voert een dienst binnen de overheidsorganisatie de catering uit en deze koopt producten in bij groothandels. De hier geformuleerde criteria sluiten het meest aan bij de inkoop van contractcatering, maar de criteria zijn met enkele aanpassingen ook toepasbaar bij catering in eigen beheer. In paragraaf 3.3 wordt hierop ingegaan.

Om het de aanbestedende dienst gemakkelijker te maken wordt een selectie van CPV-codes gegeven die van toepassing kunnen zijn op deze productgroep. Deze selectie is niet uitputtend of compleet. Het blijft de verantwoordelijkheid van de aanbestedende dienst om zelf de juiste set van CPV-codes te verzamelen, aansluitend bij de betreffende aanbesteding.

55500000-5	Kantine- en cateringdiensten
55510000-8	Kantinediensten
55511000-5	Diensten voor kantines en andere niet-openbare cafetaria's
55512000-2	Kantinebeheer
55520000-1	Cateringdiensten

1.2 Status

De criteria voor Catering zijn op 29 november 2006 definitief vastgesteld door de Stuurgroep Duurzame Bedrijfsvoering Overheden. Vanaf dit moment dienen ze als basis voor monitoring. Op de website van (www.senternovem.nl/duurzaaminkopen/criteria) Duurzaam Inkopen staat de planning voor het gereedkomen en eventuele revisie van de criteriadocumenten.

2. Markt en duurzaamheid

De criteria voor de productgroep catering zijn zorgvuldig, met raadpleging van verschillende belanghebbenden, samengesteld. Hiervoor is een werkgroep actief geweest die diverse malen bijeen is geweest gedurende het jaar 2006. De werkgroep bestond uit vertegenwoordigers uit alle overheidslagen, het bedrijfsleven (cateraars, groothandel en brancheorganisatie VENECA, facilitair adviesbureau) en maatschappelijke organisaties (Milieufederaties, Stichting Milieukeur). In dit hoofdstuk vindt u de inhoudelijke afwegingen die geleid hebben tot de criteria voor catering.

2.1 Wetgeving en beleidsontwikkelingen

Voor de productgroep Catering zijn verschillende regels en beleidsstandpunten rond voedselproductie en -consumptie relevant voor de ontwikkeling van criteria voor duurzaam inkopen. Er bestaan vele initiatieven voor de duurzame totstandkoming van voedingsproducten, waarvan Fair Trade en biologische landbouw de bekendste zijn. Voor het laatste is het convenant Marktontwikkeling Biologische Landbouw afgesloten tussen de overheid, bedrijfsleven en banken en een deelconvenant met maatschappelijke organisaties om samen te werken aan de verdere positionering van de biologische sector (www.biologischconvenant.nl). Ook spelen bij voedselproductie en -bereiding onderwerpen als het gebruik van genetische modificatietechnieken, voedselveiligheid en arbeidsomstandigheden. In wet- en regelgeving is voor deze zaken al veel geregeld. Ten slotte is er bij catering ook veel aandacht voor gezondheid. In de paragraaf over duurzaamheidsaspecten wordt telkens aandacht besteed aan de relevante wet- en regelgeving en beleid.

2.2 Marktontwikkelingen

De verhouding tussen locaties bij het bedrijfsleven en bij de overheid is bij contractcatering 75% en 25% (VENECA, 2007). Het is niet duidelijk wat bij de overheid de verhouding is tussen contractcatering en catering in eigen beheer. Duidelijk is wel dat de overheid een grote klant is.

De branchevereniging VENECA geeft in het jaarverslag van 2007 aan dat veranderingen plaatsvinden in de contracttypen die worden gebruikt: 'In de branche zijn een aantal typen contracten in gebruik. Jarenlang was het open-boek contract het meest gangbaar. Dit contract geeft de opdrachtgever volledig inzicht in kosten en opbrengsten en maakt dat de opdrachtgever zelf het risico draagt. In de loop der jaren ziet de branche een duidelijke kentering. De opdrachtgever wil liever dat het risico meer bij de cateraar komt te liggen. Dit is het geval bij een contract op basis van een aanneemsom. Bij een commercieel contract heeft de opdrachtgever alle vrijheid en ook het risico neergelegd bij de cateraar.' De geformuleerde criteria zijn voor elke contractvorm toepasbaar, alleen de ruimte die de cateraar heeft voor het invullen van het assortiment kan verschillen. In bijlage 3 wordt dit kort toegelicht.

In de branche is steeds meer aandacht voor duurzaamheid. Zo wordt maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) door cateraars opgepakt en is milieubeleid voor de bedrijfsprocessen van de cateraar bijvoorbeeld onderdeel van het certificeringssysteem van de brancheorganisatie VENECA. Ook hebben de brancheorganisaties VENECA, FNLI en CBL het convenant Marktontwikkeling Biologische Landbouw

ondertekend. Verder zijn er in de agro-foodketen ook verschillende projecten uitgevoerd op het gebied van duurzame ketens en energie-efficiëntie, zoals in het kader van het programma Meerjarenafspraken energie-efficiëntie (www.senternovem.nl/mja).

2.3 Duurzaamheidsaspecten

Hieronder zijn de duurzaamheidsaspecten beschreven van de producten in het assortiment en de activiteiten van de cateraar en wordt aangegeven welke criteria hiervoor zijn geformuleerd. De volgende onderwerpen worden behandeld:

- Productie van dranken en voedsel
- Gezondheid
- Verpakkingen en afval
- Energie- en waterverbruik
- Reiniging
- Toelevering assortiment
- Arbeidsomstandigheden
- Arbeidsparticipatie

Productie dranken en voedsel

Bij dranken en voedselproducten zijn de belangrijkste duurzaamheidsaspecten:

- Natuur, milieu en biodiversiteit: is het product aantoonbaar geproduceerd met respect voor het behoud en duurzaam gebruik van de natuurlijke hulpbronnen?
- Milieu en klimaat: hoeveel afstand moet het product afleggen voordat het de consument bereikt en via welk vervoermiddel? Hoeveel energie en water per producteenheid is nodig om het gewenste product te leveren of te koelen tijdens transport?
- Dierenwelzijn: is dierenwelzijn een punt van aandacht bij de productie van de levensmiddelen?
- Sociale aspecten: het gaat daarbij om eerlijke handel, mensenrechten en het bevorderen van de toepassing van internationale arbeidsnormen, zoals kinderarbeid en dwangarbeid.

De bovengenoemde duurzaamheidsaspecten zijn nog niet allemaal vertaald naar algemeen toepasbare en controleerbare richtlijnen of normen. Ook is niet eenduidig welke van de vele initiatieven voor het verduurzamen van de voedselproductie de meest duurzame is. In eerste instantie was voor het assortiment onderscheid gemaakt in de verschillende producten, zoals aardappelen, groenten en fruit (AGF), brood, zuivel, vlees, etc. Per product is toen gekeken naar mogelijke criteria voor duurzaamheid op al deze vlakken. Deze criteria zijn vervolgens getoetst op meetbaarheid, herkenbaarheid en controleerbaarheid. Geconcludeerd is dat veel criteria lastig meetbaar waren en dat sommige criteria te beperkend waren voor andere duurzame initiatieven. Daarom is er voor gekozen om voor de producten uit het assortiment geen separate criteria te formuleren. In plaats daarvan zijn er enkele algemeen geldende en ook goed meetbare criteria benoemd voor het totale assortiment, waarmee een stap wordt gezet in verduurzaming van het assortiment.

Ook op basis van het kabinetsbeleid voor biologische landbouw, is uiteindelijk gekozen voor een eis van minimum 40% biologische producten (gemeten op inkoopniveau in euro's). Dit percentage is afgestemd met en akkoord bevonden door de branchevereniging VENECA. Omdat het niet nader gespecificeerd is naar productgroepen kan de cateraar hier flexibel op inspelen. Daarnaast zijn twee gunningscriteria opgenomen. Via

deze twee gunningscriteria kan de cateraar of groothandel extra punten krijgen als hij de resterende 60% van het assortiment kan aanvullen met nog meer biologische producten of met producten met andere duurzaamheidskenmerken.

Biologische landbouw

Er is gekozen voor producten afkomstig van biologische landbouw, omdat ze duidelijk herkenbaar zijn en goed scoren op het gebied van milieu (o.a. geen gebruik van chemisch-synthetisch bestrijdingsmiddelen en kunstmest, daardoor minimale lucht- en watervervuiling) en dierenwelzijn (o.a. vrije uitloop voor dieren). Het sluit ook aan bij het kabinetsbeleid voor biologische landbouw (Ministerie van LNV, 2004 en 2007). Het convenant Marktontwikkeling Biologische Landbouw - afgesloten tussen overheid, bedrijfsleven en banken - en een deelconvenant met maatschappelijke organisaties om samen te werken aan de verdere positionering van de biologische sector (www.biologischconvenant.nl), is hiervan een resultaat. In Europa is in EU-verordening nr. 2092/91 en nr. 843/2007 (ingaaend met 1 januari 2009) omschreven wat onder biologische producten wordt verstaan en hoe dit kenbaar gemaakt mag/moet worden op een product. De term 'biologisch' is in Nederland beschermd. Een product dat volgens de biologische verordening is geproduceerd, mag alleen biologisch genoemd worden als het ook gecertificeerd is. In Nederland is Skal door de overheid aangewezen voor de certificering. Deze producten zijn in Nederland herkenbaar aan het EKO-keurmerk. Andere Europese landen hebben ook hun keurmerk(en) (bijvoorbeeld BIO, Ekoland, Soil Association) die aan de EU-verordening voldoen. Daarnaast bestaat er een algemeen Europees keurmerk. Meer informatie over de term 'biologisch' en de verschillende keurmerken hiervoor vindt u in bijlage 1.

Andere duurzaamheidskenmerken

Naast biologisch zijn zes andere duurzaamheidskenmerken benoemd die gaan over dierenwelzijn, gewasbeschermingsmiddelengebruik, energiegebruik door productie en transport en met biologische ingrediënten samengestelde producten. Hieronder vallen ook producten die nog niet biologisch zijn, maar wel afkomstig van landbouw in omschakeling naar biologische landbouw. Een integrale afweging op het gebied van duurzaamheid is moeilijk te maken, want duurzaamheid hangt samen met vele aspecten bij productie, transport, verwerking en verkoop. Omdat het moeilijk is vast te stellen of een tomaat uit Spanje duurzamer is dan een biologische kastomaat uit Nederland, wordt uitgegaan van de afzonderlijke duurzaamheidskenmerken. Gekozen is voor zes kenmerken waarvoor nu al of zeer binnenkort aantoonbaar bovenwettelijke richtlijnen bestaan óf waar in de markt al initiatieven bestaan en waar duurzaamheidswinst zichtbaar gemaakt kan worden. Het gaat om de volgende kenmerken:

1. *Het product wordt geproduceerd volgens een productieprotocol of productieplan, waarin bovenwettelijke normen zijn opgenomen voor beperking van het gebruik van chemische-synthetische gewasbeschermingsmiddelen.* Het Gras keurmerk (www.graskeurmerk.nl) en Milieukeur (www.smk.nl) hebben hiervoor bijvoorbeeld eisen gesteld.
2. *Dieren hebben vrije uitloop en/of kunnen scharrelen.* Keurmerken die hieraan eisen stellen zijn bijvoorbeeld het CPE-keurmerk (www.cpe.nl), Gras keurmerk en Demeter (www.demeter-bd.nl).
3. *Vissen zijn op duurzame wijze gevangen of gekweekt.* Hiervoor geven het Marine Stewardship council (MSC; www.msc.org) en de groene of gele kleur op WNF-viswijzer (www.wnf.nl) handvatten.
4. *Producten zijn geteeld in kassen met minimaal energieverbruik, hierbij wordt gebruik gemaakt van herkenbare en definieerbare methoden voor besparing van energie en/of opwekking van duurzame energie.* Er zijn vele initiatieven die niet altijd herkenbaar en controleerbaar zijn voor de eindafnemer. Er bestaat bijvoorbeeld het 'Groen Label Kas' (www.smk.nl) met criteria gericht op een energiebesparende kasinrichting, maar dit certificaat kan niet worden gebruikt voor de producten die worden geteeld in de kas.

In het Milieukeur voor agro/food producten wordt soms ook aandacht besteed aan energie, zoals bij aardbeien die onder glas worden geteeld.

5. *Ingrediënten van producten hebben een zo kort mogelijke transportroute afgelegd voorafgaand aan de totstandkoming van het product.* De milieubelasting die door transport wordt veroorzaakt is vaak niet af te lezen van het product. Hierbij zijn afstand en het vervoermiddel (bijvoorbeeld koelwagen of type brandstof) van invloed. Omdat de vergelijking van producten op afgelegde afstand in combinatie met het gebruikte vervoermiddel nog niet eenvoudig is te maken, is het aspect transport nu beperkt tot de afstand die is afgelegd. Het keurmerk Erkend Streekproduct (www.erkendstreekproduct.nl) geeft hiervoor een handvat. Daarnaast kunnen groothandels bijvoorbeeld ook seizoengebonden producten in hun assortiment hebben.
6. *Samengestelde producten met een of meerdere ingrediënten van biologische landbouw of in omschakeling naar biologische landbouw.* Vanaf 2009 is het mogelijk om in de verplichte ingrediëntenlijst van een product aan te geven dat er gecertificeerde biologische ingrediënten zijn gebruikt. Producenten die willen omschakelen naar de biologische productiewijze zijn veelal gebonden aan een wettelijke overgangstermijn van twee jaar voordat ze hun producten als biologisch kunnen afzetten. De biologische regelgeving schept mogelijkheden om deze producten als omschakelingsproducten te vermarkten. Het bedrijfsleven kan onderzoeken hoe de herkenbaarheid van deze producten vorm kan krijgen. In bijlage 1 wordt hier ook kort op ingegaan.

Genetische gemodificeerde organismen (GGO)

De EU schrijft voor dat bij aanwezigheid van GGO in een ingrediënt, vanaf 0,9%, dit vermeld moet worden op het etiket. In de catering zijn voor de consument echter weinig etiketten zichtbaar. Of genetische modificatietechniek wel of niet duurzaam is, hangt sterk af van de toepassing, van de mening over duurzaamheid en het niveau van acceptatie van risico's. Dit onderwerp is daarom op dit moment geen onderdeel van de hiervoor genoemde duurzaamheidskenmerken.

Voedselveiligheid

Er zijn strikte normen waaraan catering moet voldoen. De Warenwet en HACCP normen (Hazard Analysis Critical Control Points; www.vwa.nl) hebben betrekking op gevaren die aanwezig kunnen zijn in grondstoffen of zich zouden kunnen voordoen tijdens bereiding, behandeling, verpakking en vervoer van levensmiddelen. Omdat voor dit onderwerp reeds vergaande regelgeving en normen bestaan, zijn hiervoor geen criteria geformuleerd. Het zou kunnen dat een aantal aspecten van de regelgeving belemmerend werkt bij de invoering van een aantal duurzame wensen. Zo moet er een goede balans worden gevonden tussen bijvoorbeeld beperkte uitgiftetijden wegens voedselveiligheid en afvalpreventie (zowel het tegengaan van derving als het terugdringen van de milieubelasting door verpakkingsafval).

Sociale aspecten

Verder zijn ook sociale aspecten relevant. Het gaat daarbij om eerlijke handel, mensenrechten en het bevorderen van de toepassing van internationale arbeidsnormen. Wat de arbeidsnormen betreft gaat het primair om de vier fundamentele arbeidsnormen, zoals vastgelegd door de ILO met absoluut zwaartepunt op kinderarbeid en dwangarbeid. Bij uitzondering en selectief toegepast kunnen in sommige gevallen ook andere ILO normen van toepassing zijn. Voor elke productgroep (naast Catering gaat het om ruim 80 andere productgroepen) zal worden vastgesteld of en welke sociale criteria relevant zijn, en hoe leveranciers kunnen aantonen dat zij daaraan voldoen. In het najaar komt hierover meer informatie.

Kosten en communicatie

Het uiteindelijke doel van het gebruik van de criteria is verduurzaming van de markt. De kostprijs voor biologische en andere duurzame producten is over het algemeen iets hoger. Bij het inkopen van assortiment zouden de criteria in eerste instantie kunnen leiden tot prijsverhogingen. Maar, zodra er meer volume beschikbaar komt doordat de vraag toeneemt, zal dit prijsverlagingen tot gevolg hebben. Cateraars en groothandels zijn verder zelf in het kader van het convenant Marktontwikkeling biologische landbouw actief met het opschalen van het volume van biologische producten. Wees als inkoper daarnaast alert bij de onderhandelingen, waar de kostprijs een relatief gering onderdeel uitmaakt van de verkoopprijs. Handel in en transport van een duurzaam product hoeft niet altijd meer te kosten, maar dat is vaak wel het geval omdat deze tussenschakels in de keten percentages nemen van de inkoopprijs in plaats van een absolute prijs. Daarnaast kan een verschil in prijs voor een deel in de businesscase ondervangen worden, door bijvoorbeeld in het contract een hogere opslag op de consumentenprijs voor snacks te zetten en een lagere opslag voor bijvoorbeeld fruit. Het succes van biologische of andersoortige duurzame producten hangt verder ook af van de ruimte die de cateraar krijgt om de presentatie van het product en de communicatie erover in het bedrijfsrestaurant vorm te geven. Hiervoor is een contractbepaling opgenomen.

Gezondheid

Gezonde voeding is belangrijk voor het welzijn van ambtenaren (de consumenten). Het heeft een preventieve werking op ziekte en overgewicht en bevordert zogezegd een duurzaam arbeidsproces. Gezondheid staat ook in de politieke belangstelling, getuige bijvoorbeeld het Convenant overgewicht. Medewerkers hebben echter wel een eigen verantwoordelijkheid bij de keuze van de producten in het bedrijfsrestaurant. Voorgesteld was om als wens op te nemen dat 50% van het aanbod dient te bestaan uit gezonde voeding. Bij de juridische toetsing bleek echter dat dit niet voldoende eenduidig geformuleerd kan worden in een criterium. Daarom is hiervoor uiteindelijk geen criterium opgenomen.

Verpakkingen en afval

Voor afvalpreventie, via bijvoorbeeld grootverpakkingen, statiegeld en retoursystemen, geldt, dat er sinds januari 2006 in Nederland een volledige producentenverantwoordelijkheid voor verpakkingen is ingevoerd. Vanwege deze bestaande verplichting is hierover op dit moment geen criterium opgenomen. Wel is een contractbepaling opgenomen waarin wordt gesteld dat de opdrachtnemer in samenspraak met de opdrachtgever een plan opstelt om de milieubelasting te verminderen. Afvalpreventie is één van de onderwerpen waaraan aandacht moet worden besteed.

Er is ook gekeken naar een mogelijk criterium voor het voorkomen van verpakkingsafval in combinatie met derving (= verlies van product, in dit geval door bederf) van producten. Voor dit aspect is een onderzoeksopdracht gegeven aan Wageningen Universiteit en Researchcentrum (WUR). Uit dit onderzoek van december 2006 blijkt onder meer dat het aanbieden van bijvoorbeeld kaas en ham op een schaal in plaats van in monoverpakking (voor één portie) vrijwel geen milieuwinst geeft. Bij een derving van meer dan 10% zou gebruik van monoverpakkingen zelfs milieuvriendelijker zijn. Het verpakt of onverpakt aanbieden van brood en belegd brood maakt geen verschil in milieulast. Het onverpakt aanbieden van fruit, desserts en salade biedt wel milieuwinst. Glas en metaal hebben een relatief grote milieulast. Veel milieuwinst is te behalen in het beperken van derving bij maaltijden. In bijlage 2 is een samenvatting van het onderzoek opgenomen.

Op basis van dit onderzoek is voor producten, die in de counter en bij het uitgiftepunt in het restaurant per portie worden gepresenteerd, als eis geformuleerd dat een keuze moet worden gemaakt uit een selectie van materialen met een relatief lagere milieudruk. Dit zijn papier, karton, kunststof, biokunststof of hout. De

opdrachtnemer kan ook kiezen voor verpakkingen die vaker gebruikt kunnen worden. Deze moeten in de praktijk dan ook meermalen gebruikt worden. Daarnaast komen het tegengaan van derving en afvalscheiding aan de orde in de eerder genoemde contractbepaling. Zoals hierboven beschreven moet hier een goede balans worden gevonden met de geldende eisen op het gebied van voedselveiligheid.

Energie- en waterverbruik

De opdrachtgever stelt de apparatuur aan de cateraar ter beschikking en is dus de eerstverantwoordelijke om te zorgen voor zuinige niet verouderde apparatuur. De cateraar heeft bovendien een verantwoordelijkheid in het juist en zuinig gebruik van de apparatuur. De cateraar en opdrachtgever kunnen afspraken maken hoe zij samen willen zorgen voor duurzaam gebruik van de middelen om zo tot een zo zuinig mogelijk gebruik van energie en water te komen (bijvoorbeeld als het kan de frituur pas om 11:00 aanzetten). Het verbruik van energie en water kan gemeten worden door het plaatsen van meters bij kranen en apparatuur.

(Contract-)Cateraars hanteren vaak kwaliteitssystemen (vastgelegd in NEN-EN-ISO 9001:2000 norm of het eigen certificatieschema van VENECA) voor de werkwijze van het personeel en hanteren daarbij veelal een meldplicht aan de opdrachtgever bij niet duurzame of ondeugdelijke apparatuur. De opdrachtgever is echter zelf verantwoordelijk voor de juiste kwaliteit van de hardware. Het verminderen van water- en energieverbruik is in de criteria onderdeel van de contractbepaling waarin wordt gesteld dat de opdrachtnemer in samenspraak met de opdrachtgever een plan opstelt om de milieubelasting te verminderen. Daarnaast worden voor de aanschaf van deze hardware door de opdrachtgever aparte criteria ontwikkeld bij de productgroep Grootkeukenapparatuur.

Reiniging

Reiniging van apparatuur, werkoppervlakken en servies brengt milieubelasting met zich mee, zoals emissie van schadelijke stoffen naar het afvalwater, restafval van verpakkingen en attributen en het testen van schoonmaakmiddelen op proefdieren. In de contractbepaling over het milieuplan is het gebruik van reinigingsmiddelen een van de aandachtspunten.

Toelevering assortiment

Om energieverstopping en uitstoot van broeikasgassen en andere luchtvervuiling tegen te gaan is het wenselijk dat er zo min mogelijk kilometers gereden worden voor de toelevering van het cateringassortiment. In de eerder genoemde contractbepaling, waarin de opdrachtnemer in samenspraak met de opdrachtgever een plan dient te maken voor het verminderen van de milieubelasting, is vervoer ook een onderwerp waaraan aandacht besteed moet worden.

Arbeidsomstandigheden

Cateraars voldoen aan de Nederlandse wetgeving over arbeidsomstandigheden. De brancheorganisatie VENECA heeft deze wetgeving bijvoorbeeld vertaald naar de cateringpraktijk in haar Handleiding Bouw en inrichting. Daarnaast regelt VENECA veel arbeidsomstandigheden in de cao en is meegewerkt aan het Arboplus-convenant van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Ook wordt gewerkt aan een arbocatalogus waarin de belangrijkste risico's zijn opgenomen. Toepassing van de regelgeving is voornamelijk afhankelijk van de infrastructuur en faciliteiten die de opdrachtgever beschikbaar stelt. Hier ligt dus een verantwoordelijkheid van de opdrachtgever. Organisaties die in eigen beheer cateren zijn natuurlijk ook gehouden aan de Arbo-wet. Voor arbeidsomstandigheden zijn geen criteria opgenomen omdat hiervoor de geldende wet- en regelgeving strikt is en bovenwettelijke normen weinig toevoegen.

Arbeidsparticipatie

Inkopenende overheidsinstanties die beleid hebben geformuleerd ten aanzien van arbeidsparticipatie van zwakke groepen op nationaal niveau, kunnen in hun inkoopbeleid hiermee gewoon doorgaan (uiteraard binnen de aanbestedingsregels). Hiervoor zullen geen criteria worden opgesteld. Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid overweegt een overzicht op te stellen van “best practices” die als voorbeeld kunnen dienen.

3. Duurzaamheid in het inkoopproces

De criteria in dit document zijn verdeeld over de verschillende stappen in het inkoopproces. Meer informatie over de stappen in het inkoopproces en de manier waarop duurzaamheid daarin kan worden meegenomen, vindt u in de 'Instructie Duurzaam inkopen'. Deze is binnenkort te downloaden op de website van Duurzaam Inkopen (www.senternovem.nl/duurzaaminkopen/criteria). Het is aan te bevelen deze instructie te bekijken voordat u met de criteria voor deze productgroep aan de slag gaat.

3.1 Voorbereidingsfase (aandachtspunten)

Elke inkoop of aanbesteding begint met het inventariseren van de behoefte van de (interne) klant. Duurzaamheid kan in deze fase meegenomen worden door te onderzoeken hoe de inkoop het beste kan worden afgestemd op de behoefte en omvang van de organisatie. Specifieke aandachtspunten voor de inkoop van de productgroep Catering zijn:

- Inventariseer het werkelijk lunchgebruik en de behoefte van medewerkers (afname van warme maaltijden, salades en dergelijke), en in hoeverre medewerkers bereid zijn om meer te betalen voor duurzamere catering. Dit is relevant voor de bepaling van benodigde budgetten en afspraken in de contractfase. Bekijk ook hoe eventuele hogere prijzen in de businesscase ondervangen kunnen worden. Dat wil zeggen dat bijvoorbeeld in het contract een hogere opslag op de consumentenprijs voor snacks kan worden gezet en een lagere opslag voor bijvoorbeeld biologisch fruit.
- Bekijk of er ook aanleiding is voor aanschaf van duurzamere keukenapparatuur. Kijk hiervoor bij de productgroep Grootkeukenapparatuur.
- In het criterium over verpakkingen kan gekozen worden voor zowel servies dat meer malen gebruikt wordt als voor 1-portie verpakking met een relatief lagere milieubelasting. U kunt ook één van de twee kiezen. Als u kiest voor zo min mogelijk verpakkingen (en dus voor het gebruik van servies) dient u wel rekening houden met kosten voor personeel voor extra te verrichten handelingen, bijvoorbeeld voor de bereiding en het beperken van derving.
- Afhankelijk van de contractvorm heeft de cateraar meer of minder ruimte om de wensen op het gebied van duurzaamheid in te vullen. Ga daarom na hoe u de invulling van een duurzaam assortiment wilt faciliteren en stimuleren, zowel wat betreft contractvorm als beschikbaarheid van budget.

3.2 Specificatiefase

In de specificatiefase wordt de behoefte van de (interne) klant vertaald in een aanbestedingsdocument. In deze fase worden geformuleerd:

- Criteria voor de kwalificatie van leveranciers. Dit kunnen uitsluitingsgronden en geschiktheidseisen zijn, ofwel eisen aan de leverancier en in een niet-openbare aanbesteding eventueel ook selectiecriteria, ofwel wensen ten aanzien van de leverancier.
- Een beschrijving van de minimumeisen die ten aanzien van levering, dienst of werk gesteld worden (het Programma van Eisen).
- Gunningscriteria, ofwel wensen voor levering, dienst of werk. Deze zijn alleen van toepassing als gekozen wordt voor het gunnen op Economisch Meest Voordelige Inschrijving.

- Het contract met daarin contractbepalingen.

Meer informatie over de verschillende soorten criteria en de verschillende manieren van aanbesteden vindt u in de 'Instructie Duurzaam Inkopen' (najaar 2008 beschikbaar). In de gunningscriteria is, indien relevant, ook innovatie meegenomen. Innovatie is gericht op de ontwikkeling en introductie van nieuwe ideeën en producten.

De criteria in dit document zijn opgesteld om de inkoper te ondersteunen bij het duurzaam inkopen van Catering. De criteria zijn juridisch getoetst. Elke inkoop en aanbesteding is echter maatwerk. Het opstellen van een aanbestedingsdocument blijft dan ook de verantwoordelijkheid van de inkoper.

De hier geformuleerde criteria sluiten het meest aan bij de inkoop van contractcatering, echter de criteria zijn met enkele aanpassingen ook toepasbaar bij catering in eigen beheer. In paragraaf 3.3 wordt hierop ingegaan.

3.2.1 Kwalificatie van leveranciers

Voor deze specifieke productgroep zijn geen criteria geformuleerd voor de kwalificatie van leveranciers. Meer informatie over de mogelijkheden om duurzaamheid toch mee te nemen in dit onderdeel vindt u in de 'Instructie Duurzaam inkopen' (najaar 2008 beschikbaar).

3.2.2 Programma van eisen

Minimumeisen

Minimumeis nr. 1	<p>Vanaf 2010 bestaat elk jaar 40% van het assortiment, uitgedrukt in een percentage van het inkoopvolume van dat jaar, aantoonbaar uit producten afkomstig van biologische landbouw.</p> <p>Het inkoopvolume is gelijk aan de hoeveelheid door de inschrijver (de cateraar) ten behoeve van de opdracht ingekochte ingrediënten vermenigvuldigd met de inkoopprijs daarvan.</p> <p>Met producten van biologische landbouw wordt bedoeld, zoals omschreven in de EU-verordeningen nr. 2092/91 en nr. 843/2007, dat de producten zijn geproduceerd zonder chemische-synthetische bestrijdingsmiddelen en kunstmest, er worden geen genetisch gemodificeerde organismen toegepast en - waar sprake is van producten met dierlijke ingrediënten - waarbij dieren vrije uitloop hebben. Producten met de EKO-, Demeter-, BIO-Naturland- Soil Association-keurmerken voldoen in elk geval aan deze eis.</p> <p>Met het assortiment wordt bedoeld op het gehele portfolio aan te consumeren producten dat is ingekocht ten behoeve van de opdracht. Dat betekent dat de eis niet van toepassing is op hardware, zoals borden, bestek et cetera.</p> <p>Automaten voor warme en koude dranken vallen niet onder deze eis, (behalve als deze beheerd worden door de cateraar), hiervoor zijn criteria opgenomen in het criteriadocument</p>
-------------------------	---

	<p>voor Drankautomaten.</p> <p><u>Bewijsmiddelen:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. De bij deze inschrijving te voegen verklaring van inschrijver waaruit blijkt dat inschrijver aan de eis voldoet. 2. Een onderbouwing van de verklaring sub 1, met de berekeningswijze van het percentage.
Toelichting voor inkoper	<p>In bijlage 1 vindt u meer informatie over de term 'biologisch' en keurmerken hiervoor.</p> <p><u>Verificatie van bewijsmiddel(en):</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Geen nadere verificatie. 2. Geen nadere verificatie.

Minimumeis nr. 2	<p>Producten die in de counter en bij het uitgiftepunt in het restaurant per portie worden gepresenteerd mogen slechts worden gepresenteerd op de volgende wijzen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • op of in servies dat voor meermalig gebruik geschikt is. De inschrijver dient dit servies daadwerkelijk meermalig te gebruiken, <p>en/of</p> <ul style="list-style-type: none"> • in verpakkingen (monoverpakkingen) met een lagere milieubelasting in de levenscyclus. Hiermee worden verpakkingen bedoeld die voor meer dan 50% bestaat uit papier, karton, kunststof, biokunststof of hout. Glas en metaal vallen hier niet onder. <p><u>Bewijsmiddel:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Een bij de offerte overgelegde verklaring dat wordt voldaan aan deze eis in het PvE.
Toelichting voor inkoper	<p><u>Verificatie van bewijsmiddel(en):</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Geen nadere verificatie.

3.2.3 Gunningscriteria

Gunningscriteria

Gunnings-criterium nr. 1	<p>Indien vanaf 2010 van het aan te bieden assortiment, uitgedrukt in een percentage van het inkoopvolume, elk jaar meer dan 40% aantoonbaar uit producten afkomstig van biologische landbouw bestaat, worden voor dit onderdeel naar rato punten toegekend op onderstaande wijze.</p> <table border="1" style="margin-left: 20px;"> <tr> <td>41%</td> <td>tot</td> <td>100%</td> </tr> <tr> <td>1 punt</td> <td>tot</td> <td>[XX (maximaal aantal punten voor dit onderdeel)]</td> </tr> </table> <p>Het inkoopvolume is gelijk aan de hoeveelheid door de inschrijver (de cateraar) ten behoeve van de opdracht ingekochte ingrediënten vermenigvuldigd met de inkoopprijs van</p>	41%	tot	100%	1 punt	tot	[XX (maximaal aantal punten voor dit onderdeel)]
41%	tot	100%					
1 punt	tot	[XX (maximaal aantal punten voor dit onderdeel)]					

	<p>deze ingrediënten.</p> <p>Met producten van biologische landbouw wordt bedoeld, zoals omschreven in de EU-verordeningen nr. 2092/91 en nr. 843/2007, dat de producten zijn geproduceerd zonder chemische-synthetische bestrijdingsmiddelen en kunstmest, er worden geen genetisch gemodificeerde organismen toegepast en - waar sprake is van producten met dierlijke ingrediënten - waarbij dieren vrije uitloop hebben. Producten met de EKO-, Demeter-, BIO-Naturland- Soil Association-keurmerken voldoen in elk geval aan deze eis.</p> <p>Met het assortiment wordt bedoeld op het gehele portfolio aan te consumeren producten dat is ingekocht ten behoeve van de opdracht. Dat betekent dat de eis niet van toepassing is op hardware, zoals borden, bestek et cetera.</p> <p>Automaten voor warme en koude dranken vallen niet onder deze eis, (behalve als deze beheerd worden door de ingehuurde cateraar), hiervoor zijn criteria opgenomen in het criteriadocument voor Drankautomaten.</p> <p><u>Bewijsmiddel:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> Opgave van het aandeel ingrediënten van biologische landbouw uitgedrukt in percentage van het totale inkoopvolume per jaar, met een onderbouwing en de berekeningswijze van het percentage.
Toelichting voor inkoper	<p>In bijlage 1 vindt u meer informatie over de term 'biologisch' en keurmerken hiervoor.</p> <p><u>Verificatie van bewijsmiddel:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> Geen nadere verificatie.

Gunnings-criterium nr. 2	<p>Indien vanaf 2010 niet-biologische producten in het assortiment, uitgedrukt in een percentage per jaar van het inkoopvolume van dat jaar, worden aangeboden die zijn voorzien van een of meer andere duurzaamheidskenmerken, worden voor dit onderdeel naar rato punten toegekend op onderstaande wijze.</p> <p>100% - percentage van [gunningscriterium nr.1] = maximaal percentage</p> <table border="1" style="margin-left: 40px;"> <tr> <td style="width: 10%;">1%</td> <td style="width: 10%;">tot</td> <td style="width: 80%;">maximaal percentage</td> </tr> <tr> <td>1 punt</td> <td>tot</td> <td>[YY (maximaal aantal punten voor dit onderdeel)]</td> </tr> </table> <p>Het inkoopvolume is gelijk aan de hoeveelheid door de inschrijver (de cateraar) ten behoeve van de opdracht ingekochte ingrediënten vermenigvuldigd met de inkoop prijs daarvan.</p> <p>Indien een ingrediënt zowel van biologische landbouw is als andere duurzaamheidskenmerken heeft, dient dat ingrediënt alleen te worden meegerekend voor het percentage ingrediënten van biologische landbouw.</p>	1%	tot	maximaal percentage	1 punt	tot	[YY (maximaal aantal punten voor dit onderdeel)]
1%	tot	maximaal percentage					
1 punt	tot	[YY (maximaal aantal punten voor dit onderdeel)]					

	<p>De andere duurzaamheidskenmerken zijn:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Het product wordt geproduceerd volgens een productieprotocol of productieplan, waarin bovenwettelijke normen zijn opgenomen voor beperking van het gebruik van chemische-synthetische gewasbeschermingmiddelen. 2. Dieren hebben vrije uitloop en/of kunnen scharrelen. 3. Vissen zijn op duurzame wijze gevangen of gekweekt. 4. Producten zijn geteeld in kassen met minimaal energieverbruik, hierbij wordt gebruik gemaakt van herkenbare en definieerbare methoden voor besparing van energie en/of opwekking van duurzame energie. 5. Ingrediënten van producten hebben een zo kort mogelijke transportroute afgelegd voorafgaand aan de totstandkoming van het product. 6. Samengestelde producten met een of meerdere ingrediënten van biologische landbouw of in omschakeling naar biologische landbouw. <p>Producten met keurmerken als bijvoorbeeld Graskeurmerk, Vrije-uitloop/ CPE keurmerk, Erkend streekproduct, Milieukeur, Marine Stewardship council (MSC), groene of gele kleur op WNF-viswijzer voldoen in elk geval aan dit criterium.</p> <p>Met het assortiment wordt bedoeld op het gehele portfolio aan te consumeren producten dat is ingekocht ten behoeve van de opdracht. Dat betekent dat de eis niet van toepassing is op hardware, zoals borden, bestek et cetera.</p> <p>Automaten voor warme en koude dranken vallen niet onder deze eis, (behalve als deze beheerd worden door de ingehuurde cateraar), hiervoor zijn criteria opgenomen in het criteriadocument voor Drankautomaten.</p> <p><u>Bewijsmiddel:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Opgave van het aandeel ingrediënten met in dit gunningscriterium genoemde duurzaamheidskenmerken, uitgedrukt in een percentage van het totale inkoopvolume per jaar, met een onderbouwing en de berekeningswijze van het percentage.
Toelichting voor inkoper	<p><u>Verificatie van bewijsmiddel:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Geen nadere verificatie.

3.2.4 Contract

Contractbepalingen

Contract-bepaling nr. 1	Opdrachtnemer stelt in samenspraak met opdrachtgever binnen een halfjaar na de ingangsdatum van het contract een communicatieplan op waarin hij beschrijft hoe de informatievoorziening over duurzame catering aan de eindgebruiker plaatsvindt en voert dit aantoonbaar uit. In dit plan besteedt de opdrachtnemer in ieder geval aandacht aan de volgende onderwerpen:
--------------------------------	--

	<ul style="list-style-type: none"> • De wijze waarop productinformatie wordt gecommuniceerd. • De wijze waarop over de doelstellingen rond duurzame catering wordt gecommuniceerd. • De wijze waarop opdrachtnemer producten promoot. • Verdeling van de taken tussen opdrachtnemer en opdrachtgever.
Toelichting voor inkoper	Het maken van een dergelijk plan past niet in de eisen van de aanbesteding, omdat het gaat om inspanning van opdrachtnemer en opdrachtgever.

Contract-bepaling nr. 2	<p>Opdrachtnemer stelt in samenspraak met opdrachtgever binnen een halfjaar na de ingangsdatum van het contract een plan op en voert dit aantoonbaar uit, om gedurende de contractperiode de milieubelasting te verminderen. In dit plan wordt in ieder geval aandacht besteed aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vermindering van de milieubelasting door energie-, watergebruik, verpakkingen, derving, afval, reinigingsmiddelen en vervoer. • Verdeling van de taken tussen opdrachtnemer en opdrachtgever.
Toelichting voor inkoper	Het maken van een dergelijk plan past niet in de eisen van de aanbesteding, omdat het gaat om inspanning van opdrachtnemer en opdrachtgever.

3.3 Toepassing van criteria bij catering in eigen beheer

De hier geformuleerde criteria sluiten het meest aan bij de inkoop van contractcatering, echter de criteria zijn met enkele aanpassingen ook toepasbaar bij catering in eigen beheer. Bij catering in eigen beheer voert een dienst binnen de overheidsorganisatie de catering uit en deze koopt producten in bij groothandels.

De minimeis voor 40% biologische producten en de aanvullende gunningscriteria voor biologische producten en producten met andere duurzaamheidskenmerken, kunnen zo worden geformuleerd dat de groothandel wordt gevraagd aan te geven welk percentage kan worden ingekocht. De interne cateringorganisatie dient zelf te zorgen dat een zo hoog mogelijk percentage wordt gehaald en is dus verantwoordelijk voor de monitoring van het percentage en dient zelf te zorgen voor de inkoop van producten die aan de kenmerken voldoen. In het geval van contractcatering zorgt de cateraar hiervoor. Als bewijsmiddel kan een groothandel een verklaring afgeven of een onderbouwing geven van het percentage dat men denkt te kunnen aanbieden.

Voor de minimeis voor verpakkingen geldt hetzelfde. De inkoopende dienst vraagt aan groothandels of er voldoende aanbod is van de vereiste verpakking en dient zelf te zorgen voor de inkoop van producten die aan de eis voldoen. Als bewijsmiddel kan de groothandel een verklaring afgeven of desgewenst een beschrijving geven van het type verpakkingen dat wordt gebruikt voor verschillende productsoorten.

De contractbepalingen betreffen niet de groothandels. Hiervoor moet de dienst die de catering verzorgt zelf plannen opstellen voor het verminderen van de milieubelasting en voor een effectieve communicatie over duurzaamheid naar de medewerkers. Bij catering in eigen beheer is vaak sprake van een dienstovereenkomst

tussen de cateringdienst en de interne opdrachtgever. In deze overeenkomst (bijvoorbeeld een SLA) kunnen ook de contractbepalingen worden meegenomen.

Voor de inkoop van automaten voor warme en koude dranken wordt verwezen naar de productgroep Drankautomaten.

3.4 Gebruiksfase (aandachtspunten)

Nadat het inkooptraject is afgerond en een product of dienst is ingekocht, bestaan er mogelijkheden om het product op een duurzame wijze te gebruiken. Specifieke aandachtspunten voor de productgroep Catering zijn:

- De overheidsorganisatie zelf is over het algemeen verantwoordelijk voor de keukenapparatuur. De goede werking van de apparatuur is van belang voor bijvoorbeeld het energie- en waterverbruik van apparaten. Het is daarom raadzaam om het verbruik van de apparaten te meten. Ook kan worden bekeken of de aanschaf van bijvoorbeeld een energiezuiniger apparaat rendabel is. Kijk voor de duurzaam inkopen criteria van apparatuur bij de productgroep Grootkeukenapparatuur.
- Trapsgewijze opschaling (bijvoorbeeld biologisch van 0 naar 40%) biedt de markt de beste mogelijkheid om te anticiperen op opschaling van het assortiment. Zo kan bijvoorbeeld eerst alle zuivel, dan het brood, dan de groente en het fruit en als laatste snacks aan het criterium voldoen.
- Knelpunten bij een duurzaam assortiment catering kunnen onder meer zijn: verpakkingseenheden, beschikbaarheid van convenience producten (maaltijdcomponenten) en communicatie van het succes van biologische producten. Hierover kunnen binnen contracten afspraken gemaakt worden.

4. Meer informatie

4.1 Bronnen en relevante informatie

Bronnen

- Ministerie van LNV, Beleidsnota biologische landbouwketen 2005 - 2007, oktober 2004
- Ministerie van LNV, Beleidsnota biologische landbouwketen 2008 - 2011, december 2007
- Vereniging Nederlandse Cateringorganisaties (VENECA), Jaarbericht 2007
- WUR Agrotechnology and Food Science Group, Snelle analyse van het verpakkingsgebruik in de overheids catering, december 2006

Nuttige links

- Ontwikkelingen producten biologische landbouwketen: www.biologischconvenant.nl
- Wetgeving en certificering biologische producten: www.skal.nl
- Branchevereniging van cateraars: www.veneca.nl
- Keurmerken en merken voor levensmiddelen op gebied van duurzaamheid: www.agriholland.nl/dossiers/keurmerken/home.html

4.2 Gerelateerde productgroepen

- Grootkeukenapparatuur
- Drankautomaten
- Schoonmaak

4.3 Informatiepunt SenterNovem

Voor meer informatie en advies tijdens het gebruik van deze criteria kunt u contact opnemen met het Informatiepunt van SenterNovem: telefonisch bereikbaar van 9.00 - 12.00 en 14.00 - 16.00 uur op telefoonnummer (030) 239 35 33 of stuur een e-mail (duurzaaminkopen@senternovem.nl).

Bijlage 1 Producten van biologische landbouw

In Europa is in verordening nr. 2092/91 en nr. 843/2007 (ingaaend met 1 januari 2009) omschreven wat onder biologisch wordt verstaan en hoe dit kenbaar gemaakt mag/moet worden op een product. 'Biologisch' betekent in wezen: zo natuurlijk mogelijk tot stand gekomen, met zo min mogelijk kunstgrepen. In de biologische landbouw worden daarom geen kunstmest en geen chemisch-synthetische bestrijdingsmiddelen gebruikt. Daarnaast worden dieren onder zo natuurlijk mogelijke omstandigheden gehouden, ook wat hun voeding betreft. Verder worden geen genetisch gemodificeerde organismen toegepast. De term 'biologisch' is in Nederland beschermd; een product dat onder de biologische verordening valt, mag alleen zo genoemd worden als het ook gecertificeerd is. In Nederland is Skal door de overheid aangewezen voor toezicht op de biologische verordening (www.skal.nl). Wie is aangesloten en gecertificeerd door Skal mag tevens het EKO-keurmerk gebruiken. Dit keurmerk is eigendom van Skal. Alle producten met het EKO-logo voldoen aan de Europese verordening, of, wanneer er voor een productcategorie nog geen Europese regels zijn zoals huisdiervoer, aan private normen die door Stichting Skal zijn erkend. Gebruik van het EKO-keurmerk is niet verplicht. Op Nederlandse producten staat wel altijd de naam van Skal gevolgd door het bedrijfsnummer waaronder de producent bij Skal bekend is.

Er is ook een Europees keurmerk voor biologische producten. Dit Europees biologisch keurmerk is ontstaan vanuit de behoefte aan één herkenbaar biologisch keurmerk voor alle Europese lidstaten. Het bestaat uit een graanhalm omringd door sterren en een verwijzing naar biologische landbouw. De term "biologische landbouw" kan in verschillende talen in het keurmerk verwerkt zijn. Alle bedrijven die voldoen aan de Europese verordening en dus gecertificeerd zijn door een door een Europese overheid aangewezen instantie, mogen dit keurmerk gebruiken. Alle producten met het Europese logo voldoen sowieso aan de Europese verordening.

Er wordt gewerkt aan een nieuw centraal Europees keurmerk. Hoe het eruit komt te zien is nog niet bekend. Het gebruik van dit nieuwe keurmerk wordt verplicht voor alle Europese producenten. Op producten van buiten de EU mag het keurmerk op vrijwillige basis worden gebruikt. Deze geïmporteerde producten voldoen minimaal aan de Europese verordening, anders mogen ze niet biologisch worden genoemd. Wanneer het nieuwe Europese keurmerk wordt gebruikt moet dit samen gaan met een aanduiding van oorsprong. Dus bijvoorbeeld EU-landbouw, NIET-EU-Landbouw of EU/Niet-EU-Landbouw.

Naast het EKO-keurmerk en het EU-keurmerk kunnen nog andere keurmerken gebruikt worden. Vrijwel alle EU-landen hebben één of meer erkende biologische keurmerken (zie daarvoor www.skal.nl). Daarnaast zijn er private keurmerken als DEMETER (www.demeter-bd.nl), dat aangeeft dat het product ook voldoet aan de biologisch-dynamische standaard van Stichting Demeter. Ook in de toekomst zal een aantal van deze private keurmerken naast het Europese keurmerk op de verpakking blijven staan. Of het EKO-keurmerk na invoering van het nieuwe Europese logo ook blijft hangt af van de keuze van Skal en natuurlijk van de Nederlandse biologische bedrijven.

Vanaf 2009 is het mogelijk om in de verplichte ingrediëntenlijst van een product aan te geven dat er gecertificeerde biologische ingrediënten zijn gebruikt. Producenten die willen omschakelen naar de biologische productiewijze zijn veelal gebonden aan een wettelijke overgangstermijn van twee jaar voordat ze hun producten als biologisch kunnen afzetten. De biologische regelgeving schept mogelijkheden om deze producten als omschakelingsproducten te vermarkten. Het bedrijfsleven kan onderzoeken hoe de

herkenbaarheid van deze producten vorm kan krijgen. De Task Force Marktontwikkeling Biologische Landbouw ondersteunt deze initiatieven. De beschikbaarheid van omschakelingproducten en samengestelde producten met gecertificeerde biologische ingrediënten zijn terug te vinden op de website van het convenant: www.biologischconvenant.nl.

Bijlage 2 Samenvatting onderzoek verpakkingen

Titel Snelle analyse van het verpakkingsgebruik in de overheids catering
Auteurs Dr. E.U. Thoden van Velzen en K. Jansen, Wageningen UR
Datum 6 december 2006

Er is een snelle verkennende studie uitgevoerd naar twee milieueffecten van verpakkingen bij overheidskantines: verpakkingsafval en voedselverspilling. Hierbij werden verpakkingen gekocht en geanalyseerd op samenstelling en gewicht. Op basis hiervan werd totale energie-inhoud van deze verpakkingen berekend. Bovendien werden de aanwezige cateringmanagers geïnterviewd en gevraagd naar de derving (productuitval nog voor het verkocht kan worden) van de verschillende producten. Op basis van deze dervingpercentages en de energie-inhoud van levensmiddelen werden schattingen gemaakt van het energieverlies door derving. Uit een vergelijking van de energie-inhoud van de verpakkingen met het energieverlies door derving werd de beste verbeterrichting geconcludeerd: derving of verpakkingen aanpakken. Dit resulteert in een korte lijst van adviezen per productgroep. Deze zijn per productgroep:

- Dranken: drinkkartons, dispensersystemen en handmatig uitschenken van aanbiedingen uit grote 1 of 1,5 liter flessen.
- Desserts en fruitsalades: onverpakt in schalen mits de derving beheerst kan worden tot minder dan 5% en 10%, respectievelijk, of in toekomstige PLA verpakkingen.
- Brood, belegd brood en vast broodbeleg: geen voorkeur.
- Boter: onverpakt op rozetten mits de derving voldoende beheerst kan worden tot minder dan 4,5%.
- Smeerbaar broodbeleg (smeerkaas, smeerworst, jam, etc.): minimaal verpakt in bijvoorbeeld flowpacks voor smeerkaas, buisfolie met klemmen voor smeerworst.

Verder bleek dat de energie-inhoud van glazen en metalen verpakkingen vele malen groter was dan kunststof verpakkingen met vergelijkbare functionaliteit. Zodoende wordt geadviseerd deze verpakkingen zoveel mogelijk te vermijden.

Relatief hoge dervingcijfers werden waargenomen voor bereide maaltijden, warme soep, gefrituurde snacks, vers afgebakken broodjes, brood en salade bars. Dit zijn onverpakte producten die een bovenmatige milieudruk veroorzaken door productuitval in vergelijking met andere producten. Beleid dat er op gericht is om de milieudruk van deze producten te verlichten heeft grote positieve gevolgen, zoals het halveren van de totale milieudruk door lunchcatering in Nederland. Oplossingen die hierbij een rol kunnen spelen zijn bijvoorbeeld koelverse voorverpakte soep en maaltijden, waar alleen het verkochte artikel wordt verhit in een magnetron.

Bijlage 3 Contractvormen bij catering

Openboekstelsysteem

Bij deze contractvorm wordt de restauratieve dienst beheerd door de cateraar. De exploitatie is voor rekening en risico van de opdrachtgever. De opdrachtgever bepaalt zelf welke producten de cateraar voert en welke marges daarop worden berekend. Alle kosten voor personeel, inkoop en hulpmiddelen worden door de cateraar netto doorberekend aan de opdrachtgever. Het is gebruikelijk dat de cateraar een overeengekomen vaste maandelijkse managementvergoeding ontvangt voor de geleverde service en diensten. Deze contractvorm geeft de cateraar de minste vrijheid om flexibel in te spelen op de duurzaamheidseisen en wensen van de opdrachtgever.

Gedeeltelijk vaste aanneemsom

Deze constructie is praktisch gelijk aan het openboekstelsysteem, alleen de personeelskosten zijn vooraf begroot en worden periodiek doorbelast. Hierdoor hebben onverwachte schommelingen in de personeelsbezetting geen effect op de personeelskosten.

Vaste aanneemsom

Bij contracten met een vaste aanneemsom brengt de cateraar voor alle uit te voeren diensten een totaalbedrag per periode in rekening. Het risico ligt hierbij volledig bij de cateraar.

Bij deze vorm heeft de cateraar meer vrijheid om duurzaamheidseisen rond het assortiment vorm te geven dan bij een openboekstelsysteem. De cateraar kan bijvoorbeeld flexibeler inspelen op een beperking in het aanbod van duurzame producten en deze dan tijdelijk aanvullen met goede alternatieven.

Semicommercieel

Bij deze vorm wordt de omvang en prijsstelling van het te verstrekken assortiment vooraf bepaald door opdrachtgever en cateraar. Vaak is het basispakket subsidiedragend voor de ingrediënten, onkosten en personeelsinzet. Een aparte koffiecorner of luxe lunchassortiment bijvoorbeeld kan de cateraar dan commercieel beheren. Alle daaruit voortvloeiende kosten zijn gedekt door de verkoopprijzen.

Commercieel

In deze constructie exploiteert de cateraar de restauratieve dienst geheel voor eigen risico en rekening. Daarmee draagt zij ook de risico's van eventuele afwijkingen in volume en prijs ten opzichte van de begroting. De opdrachtgever loopt in deze overeenkomst geen budgetrisico en heeft geen organisatorische en administratieve bemoeienis.

Incentivecontract met vaste aannames

De overeengekomen service en diensten worden bij een incentive contract geleverd tegen een vast uurtarief. De vergoeding bestaat uit het aantal gewerkte uren per dag/ per periode maal het uurtarief. De cateraar is zelf verantwoordelijk voor de in- en verkoop. Van de totale omzet wordt een percentage aan de opdrachtgever geretourneerd. Voor de controle op de doorberekening van de personeelsinzet, wordt jaarlijks een accountantsverklaring afgegeven. Deze contractvorm wordt momenteel veel toegepast aangezien de vereiste interne controle door de opdrachtgever nihil is en de cateraar een minimale omzet kan garanderen

(op basis van informatie van www.avenance.nl).

Bijlage 2b

SenterNovem Criteriadocument Drukwerk

Criteria voor duurzaam inkopen van

Drukwerk

In opdracht van **VROM**

Colofon

Deze criteria voor duurzaam inkopen zijn ontwikkeld door SenterNovem in opdracht van het Ministerie VROM.

Dit project is een gezamenlijk initiatief van de Rijksoverheid, VNG, IPO en de UvW.

Datum definitieve vaststelling 29 april 2008

Meer informatie (030) 239 35 33, duurzaaminkopen@senternovem.nl en

<http://www.senternovem.nl/duurzaaminkopen>.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
1.1 Afbakening van de productgroep Drukwerk	4
1.2 Status	5
2. Informatie over duurzaamheidsaspecten en markt	6
2.1 Marktsituatie	6
2.2 Recente ontwikkelingen	6
2.3 Keurmerken	7
2.4 Duurzaamheidsaspecten van drukwerk	8
3. Duurzaamheid in het inkoopproces	14
3.1. Voorbereidingsfase (aandachtspunten)	14
3.2. Specificatiefase (criteria)	15
3.2.1. Kwalificatie van leveranciers	16
3.2.2. Programma van eisen	17
3.2.3. Gunningscriteria	18
3.3. Gebruiksfasen	19
4. Meer informatie	20
4.1 Relevante informatie	20
4.2 Relevante wet- en regelgeving	20
4.3 Gerelateerde productgroepen	21
4.4 Informatiepunt SenterNovem	21
Bijlage 1 CPV (Common Procurement Vocabulary) codes gerelateerd aan drukwerk	22
Bijlage 2 R-zinnen uit richtlijn 99/45/EG	24
Bijlage 3 Geraadpleegde Partijen	27

1. Inleiding

De overheid wil concrete stappen zetten naar een duurzame samenleving en geeft zelf het goede voorbeeld. Jaarlijks besteden overheidsorganisaties meer dan 40 miljard euro aan inkopen en diensten. Door als overheid duurzaam in te kopen, krijgt de markt voor duurzame producten een stevige impuls.

De overheden hebben duidelijke doelen gesteld: het Rijk wil in 2010 voor 100 procent duurzaam inkopen; gemeenten, provincies en waterschappen minstens 50 procent. De doelstelling voor het rijk om 100 procent duurzaam in te kopen betekent concreet dat alle inkopen van het rijk moeten voldoen aan de beschikbare criteria voor duurzaam inkopen. Meer informatie hierover vindt u op de website [\(<http://www.senternovem.nl/duurzaaminkopen/Criteria>\)](http://www.senternovem.nl/duurzaaminkopen/Criteria) van Duurzaam Inkopen.

SenterNovem ondersteunt overheden om de doelstellingen te bereiken, onder andere door duurzaamheidscriteria te ontwikkelen voor alle producten, diensten en werken die overheden inkopen. In dit document vindt u de criteria voor de productgroep Drukwerk. Ook vindt u in dit document aandachtspunten voor de fase vóór en ná de inkopen, achtergrondinformatie, afwegingen bij de criteria, uitwerking van de criteria in bestekteksten en uitwerking van de beoordeling van criteria.

1.1 Afbakening van de productgroep Drukwerk

De productgroep drukwerk omvat uitsluitend drukwerk gedrukt door middel van de offset-druktechniek. De offset-druktechniek is namelijk de meest voorkomende druktechniek en kent vele toepassingen. De offset-druktechniek wordt bijvoorbeeld gebruikt voor het drukken van brochures, boeken, tijdschriften, formulieren en kranten. Het offset-drukwerk kan vervolgens worden opgedeeld in:

- Vellen-offset (waarbij het papier in losse vellen door de drukpers gaat).
- Rotatie-offset (waarbij het papier op een rol zit).

De rotatie-offset kan weer worden opgedeeld in:

- heatset-rotatie (bijvoorbeeld bij glimmend papier),
- coldset-rotatie (bijvoorbeeld voor kranten),
- smalbaanrotatie (bijvoorbeeld voor formulieren).

Naast de offset-druktechniek bestaan onder andere de zeefdruk-, diepdruk- en flexodruktechniek. Deze druktechnieken verschillen echter zoveel van elkaar, dat voor elke druktechniek aparte criteria opgesteld zouden moeten worden. Uit navraag bij diverse overheden is gebleken dat het aandeel van zeefdruk, diepdruk en hoogdruk binnen het inkopen van drukwerk door de overheid marginaal is. Daarom is besloten uitsluitend criteria op te stellen voor offset-drukwerk.

In de duurzaamheidsverkenning is onderzocht in hoeverre het zinvol is ook voor digitaal printwerk duurzaamheidscriteria te ontwikkelen. De toepassing van professionele printsystemen wordt in de grafmediabranche steeds vaker toegepast, naast of in plaats van de offset-druktechniek. De beschikbare printers en printtechnieken verschillen op dit moment echter te weinig van elkaar om een duidelijk onderscheid op het gebied van duurzaamheid te kunnen maken. Hierom is besloten digitaal printwerk niet mee te nemen in de afbakening van deze productgroep. Mogelijk zullen op termijn, bij de herziening van dit document, voor digitaal printwerk wel criteria worden opgesteld.

Een overzicht van alle aan drukwerk gerelateerde CPV-codes vindt u in bijlage 1 van dit document. Let hierbij op, dat deze codes zijn opgesplitst naar het soort drukwerk en niet op druktechniek. Voor bijvoorbeeld diepdruk gelden dus dezelfde CPV-codes als voor offset.

De inkoper kan de criteria echter bij elke aanbesteding van drukwerk toepassen, zonder zich te hoeven verdiepen in de verschillende druktechnieken. In de criteria is expliciet aangegeven dat deze uitsluitend op offsetdrukwerk betrekking hebben. Mocht het drukwerk met een andere druktechniek dan offset gedrukt worden, dan zal voor de inschrijver duidelijk zijn dat de criteria niet op dit drukwerk van toepassing zijn.

Om het de aanbestedende dienst gemakkelijker te maken wordt een selectie van CPV-codes gegeven die van toepassing kunnen zijn op deze productgroep. Deze selectie is niet uitputtend of compleet. Het blijft de verantwoordelijkheid van de aanbestedende dienst om zelf de juiste set van CPV-codes te verzamelen, aansluitend bij de betreffende aanbesteding. Het overzicht van CPV-codes vindt u in bijlage 1 van dit document.

1.2 Status

De criteria voor drukwerk zijn op 29 april 2008 definitief vastgesteld door de stuurgroep Duurzame Bedrijfsvoering Overheden. Vanaf dit moment dienen ze als basis voor monitoring. Op de website van (<http://www.senternovem.nl/duurzaaminkopen/Criteria>) Duurzaam Inkopen staat de planning voor het gereedkomen en eventuele revisie van de criteriadocumenten.

2. Informatie over duurzaamheidsaspecten en markt

De criteria voor de productgroep Drukwerk zijn zorgvuldig, met raadpleging van verschillende belanghebbenden, samengesteld. Meer informatie over het algemene proces van de totstandkoming van criteria is te vinden op de website (<http://www.senternovem.nl/duurzaaminkopen/Criteria>) van Duurzaam Inkopen. In dit hoofdstuk vindt u de inhoudelijke afwegingen die geleid hebben tot de criteria voor drukwerk.

2.1 Marktsituatie

In 2006 bedroeg de omzet van de gehele grafimediabranche circa 7,5 miljard euro. De drukkerijen namen met een omzet van 6,9 miljard euro, 92% van de omzet van de branche voor hun rekening.

Sinds 2001 blijft de groei van de grafimediabranche achter bij die van het totale Nederlandse bedrijfsleven. De branche reageert sterk op schommelingen in de economische conjunctuur. Voor een belangrijk deel is dit te verklaren door het belang van reclaimedrukwerk (34% van de totale omzet) in de branche. In economisch mindere tijden worden reclamebudgetten immers vaak ingekrompen.

De grafimediabranche bestaat voor een groot deel uit kleine en middelgrote bedrijven. Op twee van de drie bedrijven werken minder dan tien personen. Bij slechts 55 bedrijven werken meer dan 100 medewerkers. De gemiddelde bedrijfsgrootte daalde de afgelopen tien jaar vanwege de krimpende werkgelegenheid binnen de branche. In totaal zijn in de grafimediabranche zo'n 44.000 personen werkzaam.

Alhoewel niet de grootste afnemer, is de Nederlandse overheid binnen de branche toch een klant van formaat. De overheid neemt circa 10% van de totale omzet in de branche voor haar rekening; dat is zo'n 700 miljoen euro.

2.2 Recente ontwikkelingen

De belangrijkste ontwikkeling binnen de grafimediabranche is de toepassing van professionele printsystemen naast of in plaats van vertrouwde druktechnieken zoals offset. De kwaliteit van printwerk is minder dan die van traditioneel drukwerk, maar zal naar verwachting de komende jaren verder toenemen. Door middel van 'Printing on Demand' (printen op afroep) is een flexibel en efficiënt voorraad- en distributiesysteem van drukwerk mogelijk. De oplage kan precies worden aangepast aan de behoefte van het moment. Er is dus geen opslag nodig van grote voorraden drukwerk. Het risico dat drukwerk verouderd, wordt vermeden doordat de inhoud van het drukwerk op elk moment in het computersysteem aangepast kan worden. De opstartkosten van printsystemen zijn laag en de kosten van elke print zijn in principe gelijk, ongeacht de oplage. Bij kleine oplagen is geprint drukwerk dus aanmerkelijk goedkoper dan traditioneel drukwerk.

Het gebruik van de 'Computer to Plate' technologie is de afgelopen jaren gebruikelijk geworden in de grafimediabranche. Computer to Plate technologie is een milieuvriendelijke techniek voor het vervaardigen van de drukvorm. Het voordeel van Computer to Plate is dat de platen direct vanuit de computer belicht en ontwikkeld worden, waardoor er geen fotografische vloeistoffen (filmontwikkelaar en fixeer) meer gebruikt hoeven te worden.

Daarnaast verbreedt het aanbod van producten en diensten binnen de branche. Opdrachtgevers vragen een steeds verdergaande dienstverlening van het grafimediabedrijf: bijvoorbeeld het overnemen van bestandsbeheer, het verzorgen van abonnementenadministratie, de distributie van drukwerk, ontwerp- en communicatieadviesing.

2.3 Keurmerken

Europees Ecolabel

Op dit moment werkt het Europees Ecolabel aan criteria voor papieren drukwerk. Dit EU Ecolabel richt zich op de milieuefficiëntie van ontinkten en recyclebaarheid van drukwerk, de reductie van vluchtige organische stoffen (VOS), reductie van het gebruik van gevaarlijke stoffen en bevordering van gebruik van milieuvriendelijke grondstoffen. Het Europees Ecolabel bestaat uit criteria waaraan het drukwerk te allen tijde moet voldoen en criteria waarmee punten kunnen worden verzameld. Elke druktechniek dient een bepaald aantal punten te behalen.

Nordic Swan

In december 2005 heeft Nordic Swan het keurmerk voor drukkerijen in gebruik genomen. Het keurmerk richt zich op de gebruikte materialen, grondstoffen en chemicaliën, het gebruikte drukproces, het energiegebruik en afval.

Tijdens de ontwikkeling van dit document zijn beide keurmerken bestudeerd. Waar relevant en mogelijk, zijn elementen uit de keurmerken (deels) overgenomen. Vaak was het overnemen van eisen en wensen uit de keurmerken echter juridisch niet haalbaar. De keurmerken houden namelijk geen rekening met de aanbestedingsregelgeving.

2.4 Duurzaamheidsaspecten van drukwerk

Papier

Papier heeft een belangrijk aandeel in de duurzaamheidsaspecten binnen de productgroep drukwerk, zowel op milieu- als op sociaal gebied. Er is een aparte productgroep opgesteld voor papier. Een overzicht van de duurzaamheidsaspecten is te vinden in het criteriadocument van deze productgroep. De criteria van papier worden in de loop van dit jaar herzien. Zodra deze beschikbaar zijn, zal nader invulling worden gegeven aan een criterium dat voorwaarden stelt aan het gebruik van papier binnen de productgroep drukwerk.

Inkt

Offset-drukinkt bestaat voor een belangrijk gedeelte (het percentage wisselt afhankelijk van de precieze toepassing) uit oliën. De inkt kan worden gemaakt op basis van minerale oliën (aardolie) of plantaardige (vegetale) oliën, uit bijvoorbeeld lijnzaad, soja, zonnebloemen of koolzaad. Naast oliën bestaat de inkt uit harsen, pigmenten, droogstoffen en andere toevoegingen, die lastiger op plantaardige basis geleverd kunnen worden. Toch bestaan er offset-drukinkten op volledig plantaardige basis.

Onderzocht is in hoeverre duurzaamheidswinst valt te behalen door in de inkt uitsluitend oliën op plantaardige basis toe te passen. Plantaardige olie is immers in tegenstelling tot minerale olie geen eindige grondstof.

In bepaalde situaties zijn er kanttekeningen te plaatsen bij het gebruik van plantaardige inkt.

Plantaardige inkt hardt volledig door, terwijl minerale inkt verweekbaar is. Hierdoor kan plantaardige inkt moeilijker van het papier los te weken zijn als het papier het recyclingsproces in gaat. Binnen de heatset-rotatie kost het gebruik van plantaardige inkt daarnaast meer energie, omdat het drogingsproces meer tijd in beslag neemt (plantaardige inkt verdampt nl. nauwelijks).

In bepaalde gevallen is plantaardige inkt ook 'lastiger' in het gebruik dan minerale inkt. Het gebruik van plantaardige inkt kan een groter beroep op het vakmanschap van de drukker doen dan bij het gebruik van minerale inkt. Zo wordt het naarmate de kwaliteit van het papier afneemt moeilijker om met plantaardige inkt bij een hoge productiesnelheid een constante kwaliteit drukwerk te produceren.

Niet alle inkten zijn geschikt om op basis van plantaardige olie geproduceerd te worden. Metallic inkten zijn in beperkte mate beschikbaar op basis van plantaardige oliën, maar de kwaliteit ervan is minder dan de metallicinkten op basis van minerale oliën. Fluorescerende inkten zijn niet beschikbaar op basis van plantaardige oliën. Ook UV-inkten kunnen niet geproduceerd worden op basis van plantaardige olie. Het gebruik van UV-inkt is echter in bepaalde situaties waarin drukwerk kort na gereedkomen door een printapparaat moet worden bewerkt, noodzakelijk (bijvoorbeeld bij het drukken en snel daarna beprinten van acceptgiro's).

Tenslotte zijn inkten op basis van plantaardige oliën niet geschikt voor het bedrukken van kunststof.

Er bestaan zogenaamde 'hybride' drukinkten met een gedeelte minerale en een gedeelte plantaardige olie. Hoe de verhouding minerale-plantaardige olie uit oogpunt van duurzaamheid zou moeten liggen, is

gezien bovenstaande kanttekeningen bij het gebruik van plantaardige inkt echter niet eenduidig vast te stellen.

Er zijn dus een aantal kanttekeningen te plaatsen bij het gebruik van plantaardige inkt; daarnaast is plantaardige inkt niet in alle situaties toepasbaar. Het programma Duurzaam Inkopen streeft naar een beperkt aantal voor offset-drukwerk algemeen toepasbare criteria. Hierom is er vooralsnog geen criterium opgenomen dat het gebruik van plantaardige inkt verplicht stelt.

Vluchtige Organische Stoffen (VOS)

Bij gebruik van vochtwater en reinigingsmiddelen komen dampen van koolwaterstoffen vrij op de werkplek en in het milieu: zogenaamde "Vluchtige Organische Stoffen" (VOS). Vervangen en/of reduceren van het verbruik van VOS, zorgt ervoor dat deze middelen minder schade aan milieu en gezondheid aanrichten.

Er is besloten geen emissie-eisen aan het gebruik van VOS te stellen, maar te kiezen voor bronmaatregelen om het gebruik van VOS te reduceren. De bronmaatregelen om het gebruik van VOS te reduceren richten zich op het gebruik van isopropylalcohol (IPA) en reinigingsmiddelen. Offset-drukinkt bevat nauwelijks VOS.

Vluchtige Organische Stoffen (VOS): Gebruik Isopropylalcohol (IPA)

De offset-druktechniek is gebaseerd op het water-versus-olie principe: water en olie (inkt) stoten elkaar af. Op de delen van de drukplaat waar geen inkt mag komen, wordt vochtwater aangebracht. In het vochtwater zit vaak een hulpstof: Isopropylalcohol (IPA). IPA is een vluchtige organische stof.

IPA in het vochtwater heeft echter grote technische en economische voordelen. Met behulp van IPA kan snel de inkt-water-balans gevonden worden en is de pers sneller op kleur. De insteltijden zijn korter en de papier- en inktverliezen zijn beduidend minder. Ook is het met IPA veel makkelijker om tijdens de productie een constante kwaliteit te leveren; de inkt-water-balans stelt zich makkelijker in bij veranderingen in perssnelheid en temperatuurfuctuaties van de pers en de inkt. De kwaliteit van het drukresultaat is beter.

IPA (vlampunt 12°C) verdampt uit de voorraadtank van het vochtwateraanmaaksysteem dat naast de pers staat, uit de vochtwaterbakken van de pers zelf, vanaf de vochtrollen die voor het transport tot aan de plaat zorgen, vanaf de plaat en tot slot vanaf het rubberdoek. Ook het weinige IPA dat het papier bereikt, verdampt. Het in de offset-drukkerij gebruikte IPA verdampt dus zo goed als volledig. Dit is zowel vanuit milieuoogpunt als vanuit arbeidshygiënische overwegingen niet ideaal.

Minder IPA in het vochtwater doet echter een zwaarder beroep op het vakmanschap van de drukker. De kans op uitval van drukwerk wordt door een gereduceerd IPA-verbruik vergroot. Tevens kan de drukpers door een verminderd IPA-verbruik vaker moeten worden gereinigd, waardoor het gebruik van schoonmaakmiddelen kan toenemen. Deze mogelijke nadelen wegen echter niet op tegen de milieuvordelen van een verminderd IPA-verbruik. Een reductie van het IPA-verbruik levert tevens een economisch voordeel op voor de drukker: er hoeft immers minder IPA ingekocht te worden.

De grafimediabranche is al een aantal jaren succesvol bezig het IPA-verbruik in de sector te verminderen. In de 'Milieubeleidsvereenkomst Grafische Industrie en verpakkingsdrukkerijen' (MBO) die de overheid met de branche in 1993 overeenkwam, werd een doelstelling van 0,9 kiloton emissie van IPA in 2010 opgenomen; in 2005 (meest recente cijfers) bleek de emissie van IPA ten opzichte van 1990 met 50% gedaald naar 1,0 kiloton en was de doelstelling uit de MBO al vrijwel behaald.

IPA-vrij drukken, is technisch mogelijk maar is op dit moment nog slechts beperkt beschikbaar. De opname van een verbod op het gebruik van IPA in het Programma van Eisen is hierom niet haalbaar. Uit overleg met verschillende stakeholders zijn voor drie verschillende vormen van offsetdrukken ambitieuze percentages van toegestane hoeveelheden IPA in het vochtwater voortgekomen, die tegelijkertijd in afdoende mate door de markt geleverd kunnen worden. De wens tot IPA-vrij drukwerk komt daarom op een vrijblijvender manier in de criteria terug, in de vorm van een gunningscriterium.

Vluchtige Organische Stoffen: reinigingsmiddelen

De offsetdrukkers wordt in principe dagelijks gereinigd. Hierbij worden onder andere de rubberdoeken en het inktwerk schoongemaakt. Hiervoor zijn verschillende reinigingsmiddelen op de markt.

Reinigingsmiddelen worden ingedeeld op basis van hun vluchtigheid. Er zijn drie typen reinigingsmiddelen:

- de vluchtige reinigingsmiddelen **K1** (vlampunt minder dan 21°C) en **K2** (vlampunt 21-55°C)
- de minder vluchtige reinigingsmiddelen **K3** (vlampunt 55-100°C)
- de niet-vluchtige reinigingsmiddelen, zoals **VCA's** (Vegetable Cleaning Agents, op plantaardige basis) en **HBS** (High Boiling Solvents, vlampunt > 100°C).

Vluchtige reinigingsmiddelen dragen bij aan VOS emissie. Hoe lager de vluchtigheid van de gebruikte reinigingsmiddelen, hoe lager - als de overige omstandigheden gelijk zijn - de emissie naar het milieu en hoe beter de arbeidsomstandigheden. VCA's zijn gebaseerd op hernieuwbare plantaardige grondstoffen.

Voor dagelijkse, procesmatige reiniging van de offsetpersen kan een niet-vluchtig reinigingsmiddel worden ingezet. Een niet-vluchtig reinigingsmiddel is echter 'lastiger' in gebruik; het maakt minder eenvoudig en snel schoon dan een vluchtiger variant. Het gebruik van VCA's kan daarnaast leiden tot langere opstarttijd van de drukpersen wat mogelijk extra uitval kan opleveren. Niet-vluchtige reinigingsmiddelen worden nog slechts op beperkte schaal toegepast in de branche. In bepaalde gevallen van reiniging zoals bijvoorbeeld groot onderhoud, zal sowieso een vluchtiger reinigingsmiddel ingezet moeten worden. Hierom is gekozen om het gebruik van niet-vluchtige reinigingsmiddelen voor dagelijkse reiniging niet op te nemen als onderdeel van de minimumeisen maar als gunningscriterium.

In de Milieubeleidsvereenkomst Grafische Industrie en Verpakkingsdrukkerijen (MBO) is de overheid met de branche overeengekomen dat de vluchtige reinigingsmiddelen met een vlampunt lager dan 55°C (de reinigingsmiddelen uit de klassen K1 en K2) voor dagelijkse procesmatige reiniging niet meer mogen worden gebruikt. In de duurzaamheidsstudie is onderzocht in hoeverre het voorschrijven van een reinigingsmiddel met een vlampunt van 70-80°C (het midden tussen de 55°C vlampunt uit de MBO en de 100°C vlampunt van de High Boiling Solvents) een wezenlijke daling aan VOS emissie zou opleveren. De daling van VOS emissie bleek echter gering. Hierom is in de criteria gekozen om vast te houden aan het

minimale vlammpunt van 55°C (de ondergrens van klasse K3) voor reinigingsmiddelen voor dagelijks procesmatig gebruik.

Waterloze Offset

Het is technisch mogelijk om het offsetproces waterloos te laten verlopen. Hierbij wordt geen vochtwater en dus ook geen IPA gebruikt. Hiervoor zijn echter speciale, erg kostbare drukplaten nodig. Bovendien zijn drukkers traditioneel met water opgeleid. Slechts een beperkt aantal drukkers is op dit moment in staat om kwalitatief hoogstaand drukwerk waterloos te drukken. Gezien de beperkte beschikbaarheid en de relatief hoge prijs van waterloos drukwerk wordt het niet zinvol geacht om waterloze offset in de criteria op te nemen.

APEO, Halogenen, Ftalaten

APEO (Alkylfenoethoxylaten) kunnen worden toegevoegd aan reinigingschemicaliën, ontinktingschemicaliën, schuiminhibitoren, dispergeermiddelen of coatings. Alkylfenoethoxylaten kunnen nadelige effecten hebben op waterorganismen door hun oppervlakteactieve werking, als ze ongezuiverd worden geloosd. Ze staan in verband met bepaalde nadelige milieueigenschappen internationaal sterk ter discussie.

Halogenen zijn de groep chemische elementen gevormd door chloor, fluor, broom en jood. Organische halogeenvbindingen bestaan voornamelijk uit koolstof, waterstof en broom- of chloorionen. Sommige zijn van natuurlijke oorsprong, andere zijn synthetisch. Vele organische halogeenvbindingen zijn giftig. Ze komen uiteindelijk in de afvalwaterzuivering of via lozing in de rioolwaterzuivering. Deze componenten zijn vaak niet, of zeer slecht biologisch afbreekbaar. Halogeenvbindingen kunnen zich ophopen in dieren, bijvoorbeeld vissen of vee, en bij consumptie hiervan vervolgens ook in het menselijk lichaam. Ftalaten worden ook wel weekmakers genoemd en kunnen schadelijk zijn voor mens en milieu.

Het beperken van het gebruik van APEO, Halogenen en Ftalaten is opgenomen in de criteria.

R-zinnen

Volgens het 'Besluit verpakking en aanduiding milieu gevaarlijke stoffen', behorende bij de Wet Milieugevaarlijke stoffen, dienen op verpakkingen van alle gevaarlijke stoffen R-zinnen voor te komen. De letter R staat voor 'Risk' (R-zinnen worden ook wel *waarschuwingszinnen* genoemd.) R-zinnen zeggen welke eigenschappen van deze stof intrinsiek gevaar voor mens en milieu opleveren en waarvoor men zich moet hoeden. R-zinnen worden in de hele Europese Unie gebruikt op basis van de Europese richtlijn 99/45/EG betreffende de indeling, de verpakking en het kenmerken van gevaarlijke stoffen.

De R-zinnen worden in de criteria voor drukwerk toegepast om te voorkomen dat bepaalde stoffen en preparaten met eigenschappen die gevaarlijk zijn voor mens en milieu, in het drukwerk worden gebruikt. Een overzicht van de R-zinnen en hun betekenis is te vinden in bijlage 2 van dit document.

Energie

Uit gegevens van de 'Milieubarometer Drukkerijen' van de stichting Stimular blijkt, dat binnen een gemiddelde drukkerij de grootste milieubelasting ligt in het energiegebruik. Dit betreft zowel het gebouw als het proces. Dit betekent, dat binnen deze branche veel duurzaamheidswinst te behalen is door energiebesparende maatregelen te nemen .

Het uitvoeren van energiebesparende maatregelen is wettelijk geregeld. Via de verruimde reikwijdte van de Wet Milieubeheer is in het activiteitenbesluit de verplichting vastgelegd om alle energiebesparende maatregelen uit te voeren met een terugverdientijd van 5 jaar of minder of een positieve netto constante waarde bij een interne rentevoet van 15% (voor belasting), met als voorwaarden:

- 1) Ondergrens voor het verplicht uitvoeren van maatregelen is een jaarverbruik van 50.000 kWh of 25.000 m³ gas (in het voortraject is gebleken dat een middelgrote drukkerij over deze grens heen zal gaan).
- 2) Als bedrijven meer dan 200.000 kWh of 75.000 m³ gas verbruiken, kan het bevoegd gezag het bedrijf verplichten om een energieonderzoek uit te (laten) voeren waaruit blijkt, dat bovengenoemde maatregelen worden uitgevoerd.

Bovendien is in de Milieubeleidsovereenkomst (MBO) tussen overheid en grafische branche overeengekomen, dat bovengenoemde energiebesparende maatregelen binnen de gehele branche worden uitgevoerd. Er is in deze MBO geen sprake van een ondergrens; alle grafimediabedrijven dienen deze maatregelen te treffen.

Er is dus zowel binnen wet- en regelgeving als in vrijblijvende overeenkomsten als de MBO, aandacht voor het treffen van energiebesparende maatregelen. Om deze reden zijn er geen criteria opgenomen met betrekking tot energiebesparing. Wel is energie opgenomen als relevant milieuaspect in het criterium met betrekking tot een milieumanagementsysteem.

Milieumanagementsysteem

Door middel van een intern milieumanagementsysteem laat een bedrijf zien, dat milieuzorg een structureel onderdeel uitmaakt van de dagelijkse bedrijfsvoering. Circa 100 drukkerijen beschikken reeds over een milieumanagementsysteem dat is gecertificeerd door de Stichting Certificatie Grafimedia Branche (SCGM). Deze certificering is een directe afgeleide van de internationaal erkende ISO 14001 norm.

In de criteria is een geschiktheidseis opgenomen die voorschrijft dat een bedrijf dient te beschikken over een geïmplementeerd milieumanagementsysteem, met hieraan verbonden een aantal voorwaarden. In het milieumanagementsysteem moet energieverbruik opgenomen worden als relevant milieuaspect dat dient te worden beheerst en verminderd.

Afvalbeheer

Afvalbeheer heeft een stevige plaats binnen vergunningverlening en algemene regels die aan de grafimedia branche worden gesteld. Om deze reden is besloten geen aparte criteria op te stellen rond het beheer van afvalstoffen.

Transport

Drukwerk wordt in een aantal gevallen inefficiënt getransporteerd, in kleine hoeveelheden, per koerier en soms over lange afstanden. Alhoewel het reduceren van transportbewegingen (zowel qua aantal als qua afgelegde kilometers) van drukwerk een zeer relevant milieuaspect vormt, is het op basis van aanbestedingsregelgeving niet mogelijk om eisen te stellen aan dit transport.

Sociale aspecten

Naast milieucriteria kunnen ook sociale criteria een rol spelen bij duurzaam inkopen. Het gaat daarbij om eerlijke handel, mensenrechten en het bevorderen van de toepassing van internationale arbeidsnormen. Wat de arbeidsnormen betreft gaat het primair om de vier fundamentele arbeidsnormen, zoals vastgelegd door de ILO met absoluut zwaartepunt op kinderarbeid en dwangarbeid. Bij uitzondering en selectief toegepast kunnen in sommige gevallen ook andere ILO normen van toepassing zijn. Ook voor de productgroep Drukwerk zal worden vastgesteld of en welke sociale criteria relevant zijn, en hoe leveranciers kunnen aantonen dat zijn daaraan voldoen. Bij herziening van de criteria zal dit worden meegenomen.

Inkoperende overheidsinstanties die beleid hebben geformuleerd ten aanzien van arbeidsparticipatie van zwakke groepen op nationaal niveau, kunnen in hun inkoopbeleid hiermee gewoon doorgaan (uiteeraard binnen de aanbestedingsregels). Hiervoor zullen geen criteria worden opgesteld. Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid overweegt een overzicht op te stellen van "best practices" die als voorbeeld kunnen dienen.

3. Duurzaamheid in het inkoopproces

De criteria in dit document zijn verdeeld over de verschillende stappen in het inkoopproces. Meer informatie over de stappen in het inkoopproces en de manier waarop duurzaamheid daarin kan worden meegenomen, vindt u in de 'Instructie Duurzaam inkopen'. Deze is binnenkort te downloaden op de website van Duurzaam Inkopen (<http://www.senternovem/duurzaaminkopen>). Het is aan te bevelen deze instructie te bekijken voordat u met de criteria voor deze productgroep aan de slag gaat.

3.1. Voorbereidingsfase (aandachtspunten)

Elke inkoop of aanbesteding begint met het inventariseren van de behoefte van de (interne) klant. Duurzaamheid kan in deze fase meegenomen worden door te onderzoeken of de aanschaf noodzakelijk is en of er een duurzamere oplossing is voor de inkoopbehoefte. Specifieke aandachtspunten voor de inkoop van de productgroep Drukwerk zijn:

Vervang drukwerk door elektronische communicatie.

Denk bijvoorbeeld aan het vervangen van een gedrukt tijdschrift door een e-zine (milieuvriendelijker, flexibeler en kostenbesparend).

Kies voor digitaal printwerk in plaats van offset-drukwerk

In de praktijk spelen financiële en kwalitatieve voorwaarden een belangrijke rol bij de afweging of een inkoop kiest voor digitaal printwerk of offset-drukwerk. Als het echter gaat om duurzaamheid, dan is volgens de door SenterNovem geraadpleegde bronnen, digitaal printen te verkiezen boven de offset-druktechniek. Alhoewel bij digitaal printen de gebruikte toner een relevant milieuaspect is, ontbreken drukplaten en het inkt, toevoegingsmiddelen en reinigingsmiddelen. Bovendien is bij digitaal printen 'Printing on Demand' mogelijk, dat de vorming van overtollige voorraden voorkomt en relatief eenvoudig wijzigingen in het drukontwerp mogelijk maakt.

Vraag de ontwerper en drukker om digitale drukproeven.

Voordat het echte drukwerk wordt gemaakt, maakt men eerst een drukproef om te controleren of de kleuren goed zijn, de paginavolgorde goed is, etc. Deze proeven hoeven niet te worden geprint, maar kunnen ook als pdfbestand worden verstuurd. Dit bespaart transferfilmen en inkt, wat zorgt voor gevaarlijk afval. Ook worden hiermee de kosten omlaag gebracht. Tegenwoordig wordt in de meeste gevallen hier al gebruik van gemaakt. Nadeel hiervan is dat kleuren moeilijk op hun juistheid kunnen worden beoordeeld.

Maak gebruik van standaard maten.

Voor niet standaard maten dienen extra handelingen verricht te worden, waarbij vaak extra afval door bijvoorbeeld snijverlies van papier ontstaat.

Maak gebruik van een minimaal aantal kleurendrukken en volvlakdrukken.

Maak bewust de afweging tussen zwart-wit en kleurendruk. En wees ervan bewust dat een volvlakdruk een extra drukgang met zich meebrengt. Door geen kleurendruk of volvlakdrukken te gebruiken als dat niet nodig is, voorkomt u het gebruik van (te) veel inkt.

Kies het papiergewicht zo licht mogelijk.

Dit bespaart grondstoffen. Daarnaast levert het voordeel op bij transport; minder gewicht is minder brandstof.

Kies ervoor drukwerk niet te veredelen

Veredelen is het aanbrengen van een beschermingslaag op drukwerk, bijvoorbeeld lamineren of plastificeren. Een nadeel van veredelen is, dat er gebruik gemaakt wordt van stoffen die schadelijk zijn voor het milieu. Ook veroorzaken veredelde producten problemen bij recycling. Gebruik deze techniek daarom in elk geval niet voor drukwerk voor eenmalig of kort gebruik. Veredelen is eventueel wel geschikt voor het kaften van boeken en catalogi of drukwerk dat veel gebruikt zal worden of een lange levensduur kent.

Voorkom het bezorgen van kleine hoeveelheden drukwerk per keer over grote afstanden.

Het beperken van transport levert zowel financieel- als milieuvoordeel op. Zoek de optimale balans tussen de bezorging (niet te weinig) en de voorraad (niet te veel).

3.2. Specificatiefase (criteria)

In de specificatiefase wordt de behoefte van de (interne) klant vertaald in een aanbestedingsdocument. In deze fase worden geformuleerd:

- een beschrijving van de minimumeisen die ten aanzien van levering, dienst of werk gesteld worden (het Programma van Eisen).
- criteria voor de kwalificatie van leveranciers. Dit kunnen uitsluitingsgronden en geschiktheidseisen zijn, ofwel eisen aan de leverancier en in een niet-openbare aanbesteding eventueel ook selectiecriteria, ofwel wensen ten aanzien van de leverancier.
- gunningscriteria, ofwel wensen ten aanzien van levering, dienst of werk. Deze zijn alleen van toepassing als gekozen wordt voor het gunnen op Economisch Meest Voordelige Inschrijving.
- het contract met daarin contractbepalingen.

Meer informatie over de verschillende soorten criteria en de verschillende manieren van aanbesteden vindt u in de 'Instructie Duurzaam Inkopen'. In de gunningscriteria is, indien relevant, ook innovatie meegenomen. Innovatie is gericht op de ontwikkeling en introductie van nieuwe ideeën en producten.

De criteria in dit document zijn opgesteld om de inkoop te ondersteunen bij het duurzaam inkopen van Drukwerk. De criteria zijn juridisch getoetst. Elke inkoop en aanbesteding is echter maatwerk. Het opstellen van een aanbestedingsdocument blijft dan ook de verantwoordelijkheid van de inkoop.

3.2.1. Kwalificatie van leveranciers

Geschiktheidseisen

Geschiktheidseis S.1	<p>De inschrijver beschikt voor zijn organisatie, althans voor dat deel/die delen van de organisatie dat/die betrokken is/zijn bij de uitvoering van de aanbestede opdracht over een managementsysteem waarin tenminste de volgende onderwerpen zijn geregeld:</p> <ul style="list-style-type: none">• de milieubeleidsuitgangspunten van de organisatie.• de concrete maatregelen die zijn of worden getroffen om de milieubelasting van de bedrijfsprocessen die verband houden met de uitvoering van de opdracht, in elk geval energieverbruik, te beheersen en te verminderen.• hoe naleving van de desbetreffende milieuwetgeving is geborgd• hoe aandacht wordt besteed aan de bewustwording en de competentie van medewerker(s) ten aanzien van het omgaan met de voor deze opdracht relevante milieuaspecten van de organisatie en haar producten/diensten.• hoe aandacht wordt besteed aan de bewustwording en de competentie van toeleverancier(s) ten aanzien van het omgaan met de voor deze opdracht relevante milieuaspecten.• hoe de voor deze opdracht relevante milieuaspecten worden gemeten en gemonitord.• hoe de milieumaatregelen van de organisatie worden gemonitord en geherwaardeerd als basis voor continue verbetering <p>Bewijsmiddelen:</p> <ul style="list-style-type: none">• een bij de inschrijving overgelegde verklaring [volgens bijlage XX] van inschrijver dat hij aan deze geschiktheidseis voldoet;• een bij de inschrijving overgelegd certificaat of ander formeel document waarmee wordt aangetoond dat inschrijver aan deze geschiktheidseis voldoet. Inschrijver voldoet in elk geval aan de geschiktheidseis indien het over te leggen document:<ul style="list-style-type: none">- een ISO 14001- of een EMAS-certificaat is of- een verklaring bevat van een onafhankelijke auditor, accountant of (geaccrediteerde) certificatie-instelling, dat inschrijver aan de geschiktheidseis voldoet.• (een kopie van) het managementsysteem, althans van de in deze eis genoemde onderdelen en een recente herwaardering daarvan.
---------------------------------	---

Toelichting	<p>Bovenstaande punten beschrijven de essentiële kenmerken van een milieumanagementsysteem conform ISO 14001 of EMAS en biedt tevens alle ruimte voor een gelijkwaardig managementsysteem. De bedoeling is, dat bedrijf of organisatie een systematisch milieumanagement systeem hanteert voor het behandelen van relevante milieukwesties tijdens dagelijkse activiteiten.</p> <p>Door middel van een intern milieumanagementsysteem laat een bedrijf zien dat milieuzorg een structureel onderdeel uitmaakt van de dagelijkse bedrijfsvoering. Circa 100 drukkerijen beschikken reeds over een milieumanagementsysteem dat is gecertificeerd door de Stichting Certificatie Grafimedia Branche (SCGM).</p> <p>In de grafische branche is Stichting Certificatie Grafimedia Branche (SCGM) een geaccepteerde certificatie-instelling. Hun gebruikte certificering is een directe afgeleide van de ISO 14001 norm.</p>
--------------------	--

Naast de criteria voor kwalificatie van leveranciers voor deze specifieke productgroep zijn er nog meer mogelijkheden om duurzaamheid mee te nemen in dit onderdeel. Meer informatie hierover vindt u in de 'Instructie Duurzaam inkopen'.

3.2.2. Programma van eisen

Minimumeisen

Minimumeis P.1	<p>Bij offset-drukwerk. Het maximale gehalte Isopropylalcohol (IPA) in het vochtwater is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • indien het vellenoffsetdrukproces wordt toegepast: 5%. • indien het rotatie-offsetdrukproces wordt toegepast: 3%. • indien het smalbaanrotatie-offsetdrukproces wordt toegepast: 5%. <p>Bewijsmiddelen: een bij de offerte overgelegde verklaring van acceptatie van (deze eis in) het PvE.</p>
Toelichting	<p>Bij elk van de genoemde drukwerkprocessen is een maximaal IPA-gehalte genoemd dat voor voldoende drukkerijen in Europa haalbaar is om te kunnen inschrijven</p> <p>Verificatie: geen nadere verificatie van de verklaring van acceptatie.</p>

Minimumeis P.2	<p>Bij offsetdrukwerk: voor het dagelijks procesmatig reinigen (niet zijnde reparatie of onderhoudsactiviteiten) van de drukpers dient een reinigingsmiddel met een minimaal vlampunt van 55°C gebruikt te worden. Een reinigingsmiddel uit de klasse K3 voldoet hier in ieder geval aan.</p> <p>Bewijsmiddel: een verklaring van de inschrijver dat hij voldoet aan deze eis.</p>
Toelichting	<p>Bij gebruik van oplosmiddelhoudende reinigingsmiddelen komen koolwaterstoffen vrij op de werkplek en in de buitenlucht. Hoe lager de vluchtigheid van de gebruikte reinigingsmiddelen, hoe lager – als het overige gelijk is – de emissie naar het milieu.</p>

	Verificatie: niet te verifiëren in de aanbesteding.
--	---

Minimumeis P.3	Bij offset-drukwerk: de toegepaste inkt, lijm, reinigingsmiddelen of andere chemicaliën mogen geen Alkylfenoethoxylaten (APEO) of halogenen bevatten met de R-zinnen R26/27, R45, R48/20/22, R51/53 en R59 en tevens geen ftalaten met de R-zinnen R60, R61 en R62. Bewijsmiddelen: een bij de offerte overgelegde verklaring van acceptatie van (deze eis in) het PvE.
Toelichting	Genoemde R-zinnen zijn opgenomen in de Europese richtlijn 99/45/EG. Verificatie: Geen nadere verificatie van de verklaring van acceptatie.

Minimumeis P.4	Bij offsetdrukwerk: voor de vervaardiging van het product mogen geen inkten, verfstoffen, vernis, toevoegingen, reinigingsmiddelen of oplosmiddelen worden gebruikt die geclassificeerd zijn met één of meerdere van de R-zinnen: R23 R24 R25 R26 R27 R28 R39 R45 R46 R48 R49 R50 R51 R52 R53 R59 R60 R61 R62 R63 R68. Bewijsmiddelen: een bij de offerte overgelegde verklaring van acceptatie van (deze eis in) het PvE.
Toelichting	Genoemde R-zinnen zijn opgenomen in de Europese richtlijn 99/45/EG Verificatie: geen nadere verificatie van de verklaring van acceptatie.

3.2.3. Gunningscriteria

Gunningscriteria

Gunningscriterium G.1	Bij offsetdrukwerk: indien het gebruikte vochtwater tijdens het offsetdrukproces geen Isopropylalcohol (IPA) bevat, worden voor dit onderdeel (XXX) punten toegekend. Bewijsmiddel: een bij de offerte overgelegde verklaring van de inschrijver dat hij voldoet aan dit gunningscriterium.
Toelichting	Dit is een aanvullende wens bovenop de eis die in P1 gesteld is ten aanzien van het maximale IPA-gehalte in het vochtwater. Als aan deze wens wordt voldaan, geeft u daar een tevoren vastgestelde score voor. Verificatie: geen nadere verificatie in de aanbesteding.

Gunningscriterium G.2	Bij offsetdrukwerk: indien voor het dagelijks procesmatig reinigen (niet zijnde reparatie of onderhoudsactiviteiten) van de drukpers een reinigingsmiddel met een vlammpunt van minimaal 100°C, of een reinigingsmiddel op plantaardige basis wordt gebruikt, worden voor dit onderdeel (XXX) punten toegekend. Bewijsmiddel: geen nadere verificatie in de aanbesteding.
Toelichting	Bij gebruik van oplosmiddelhoudende reinigingsmiddelen komen koolwaterstoffen vrij op de werkplek en in de buitenlucht. Hoe lager de vluchtigheid van de gebruikte

	reinigingsmiddelen, hoe lager – als het overige gelijk is – de emissie naar het milieu. Verificatie: een bij de offerte overgelegde verklaring van de inschrijver dat hij voldoet aan dit gunningscriterium.
--	---

3.3. Gebruiksfase

Nadat het inkooptraject is afgerond en een product of dienst is ingekocht, bestaan er mogelijkheden om het product op een duurzame wijze te gebruiken. Specifieke aandachtspunten voor de productgroep Drukwerk zijn:

Werk waar mogelijk met een aanvraagstelsel voor drukwerk als folders of gratis tijdschriften.

Niemand heeft er iets aan als folders ongelezen bij het oud papier terecht komen. Door een aanvraagstelsel op te zetten en dit (digitaal) bekend te maken bij de doelgroep van het betreffende drukwerk kan veel papier en overbodig drukwerk bespaard worden.

Verdeel rapporten en dikke brochures niet gratis (tenzij het een digitale versie betreft).

Vraag een minimumprijs voor dit soort drukwerk om te voorkomen dat u ongewenst drukwerk verspreidt.

4. Meer informatie

4.1 Relevante informatie

Documenten, factsheets, evaluaties:

- Grafimedia in Cijfers (KVGGO juni 2007)
- Handboek Milieumaatregelen Grafische Industrie en verpakkingdrukkerijen (FO-industrie)
 - Factsheet Energie
 - Factsheet module 140 Hoogdruk / Offsetdrukken algemeen
 - Factsheet module 180 Hoogdruk/offsetdrukken rotatie (cold/heatset)
 - Checklist uitvoering Energiemaatregelen
- Evaluatie MBO grafische industrie en verpakkingdrukkerijen 2003 (FO-industrie)
- Uitvoering MBO Grafische Industrie en verpakkingdrukkerijen, Jaarrapportage 2005 (FO-industrie)
- VOS-monitoring Grafische Industrie en verpakkingdrukkerijen 2005 (FO-industrie)
- MKB-Milieubarometer (Stichting Stimular)

Een selectie van relevante websites:

- [-http://www.duurzaaminkopen.nl](http://www.duurzaaminkopen.nl)
- [-http://www.vrom.nl](http://www.vrom.nl)
- [-http://www.fo-industrie.nl](http://www.fo-industrie.nl)
- [-http://www.kvgo.nl](http://www.kvgo.nl)
- [-http://www.dienstencentrum.com](http://www.dienstencentrum.com)
- [-http://www.scgm.nl](http://www.scgm.nl)
- [-http://www.infomil.nl](http://www.infomil.nl)
- [-http://www.svanen.nu](http://www.svanen.nu)
- [-http://ec.europa.eu/environment/ecolabel](http://ec.europa.eu/environment/ecolabel)

Voorts is informatie verzameld tijdens stakeholderbijeenkomsten, consultatieronde en telefoon- en emailverkeer met diverse belanghebbenden.

Een overzicht van geraadpleegde partijen is te vinden in bijlage 3 van dit document.

4.2 Relevante wet- en regelgeving

Wet milieubeheer.

Besluit algemene regels voor inrichtingen milieubeheer ('Activiteitenbesluit')

Wet Verontreiniging Oppervlaktewateren.

Wet Milieugevaarlijke Stoffen.

Besluit houdende regels inzake het beperken van de emissie van vluchtige organische stoffen bij het gebruik van organische oplosmiddelen ('Oplosmiddelenbesluit').

Besluit verpakking en aanduiding milieugevaarlijke stoffen.

Besluit Beheer Verpakkingen, Papier en Karton

4.3 Gerelateerde productgroepen

- Papier
- Toner cartridges

4.4 Informatiepunt SenterNovem

Voor meer informatie en advies tijdens het gebruik van deze criteria kunt u contact opnemen met het Informatiepunt van SenterNovem: telefonisch bereikbaar van 9.00 – 12.00 en 14.00 - 16.00 uur op telefoonnummer (030) 239 35 33 of stuur een e-mail naar duurzaaminkopen@senternovem.nl

Bijlage 1 CPV (Common Procurement Vocabulary) codes gerelateerd aan drukwerk

Let hierbij op dat deze codes zijn opgesplitst naar het soort drukwerk en niet op druktechniek. Voor bijvoorbeeld diepdruk gelden dus dezelfde CPV-codes als voor offset.

CPV richtlijn Categorie 15 – uitgeven en drukken, voor een vast bedrag of op contractbasis

78100000-8	Drukkerijdiensten.
78110000-1	Drukken van boeken.
78111000-8	Drukken van adresboeken.
78112000-5	Drukken van oefenboeken.
78113000-2	Drukken van agenda's.
78113100-3	Drukken van personal organizers.
78114000-9	Drukken van notitieboekjes.
78114100-0	Drukken van brochures.
78114200-1	Drukken van memoblokken.
78114300-2	Drukken van schrijfblokken.
78114400-3	Drukken van vloeiblokken.
78115000-6	Drukken van handelsreclame.
78115100-7	Drukken van handelscatalogi.
78116000-3	Drukken van registers.
78117000-0	Drukken van boekhoudingsboeken.
78118000-7	Drukken van orderboeken.
78119000-4	Drukken van ontvangstbewijsboeken.
78120000-4	Drukken van papierwaren.
78121000-1	Drukken van enveloppen.
78122000-8	Drukken van briefpapier.
78122100-9	Drukken van formulierensets met carbon.
78123000-5	Drukken van albums voor monsters of collecties.
78124000-2	Drukken van ordners, mappen of omslagen.
78125000-9	Drukken van adreskaartjes.
78130000-7	Drukken van drukwerk met beveiligingsvoorzieningen.
78131000-4	Drukken van vergunningen.
78132000-1	Drukken van bankbiljetten.
78133000-8	Drukken van aandelen.
78134000-5	Drukken van chequeformulieren.
78135000-2	Drukken van nieuwe postzegels.
78135100-3	Drukken van gezegeld papier.
78136000-9	Drukken van maaltijdcheques.
78140000-0	Drukken van formulieren.
78141000-7	Drukken van meervoudige formulieren.
78142000-4	Drukken van kettingformulieren.
78150000-3	Drukken van kaartjes.
78151000-0	Drukken van toegangskaatjes.
78152000-7	Drukken van plaatsbewijzen.

78153000-4	Drukken van kaartjes met magneetstrip.
78160000-6	Drukken van kalenders.
78170000-9	Drukken van dienstregelingen.
78180000-2	Drukken van kranten.
78190000-5	Drukken van affiches.
78200000-9	Diensten in verband met het drukken.
78210000-2	Afwerken van drukwerk.
78220000-5	Uitvoeren van zetwerk.
78221000-2	Fabriceren van drukplaten.
78222000-9	Fotogravurediensten.
78223000-6	Letterzetdiensten.
78224000-3	Lithografische diensten.
78225000-0	Maken van grafische ontwerpen.
78230000-8	Drukkerij- en afleveringsdiensten.
78240000-1	Drukkerij- en distributiediensten.
78300000-0	Uitgeverijdiensten.
78310000-3	Inbinden en afwerken van boeken.
78311000-0	Afwerken van boeken.
78312000-7	Inbinden van boeken.
78400000-1	Abonnementsdiensten.

Andere gerelateerde codes:

22000000-0	Diverse soorten drukwerk en drukbenodigdheden.
22900000-9	Divers drukwerk.
22300000-3	Briefkaarten, wenskaarten en ander drukwerk.

Bijlage 2 R-zinnen uit richtlijn 99/45/EG

R-zinnen (aanduiding bijzondere gevaren)

R-nummer	Gevarenaanduiding
R 1	In droge toestand ontplofbaar.
R 2	Ontploffingsgevaar door schok, wrijving, vuur of andere onstekingsoorzaken.
R 3	Ernstig ontploffingsgevaar door schok, wrijving, vuur of andere onstekingsbronnen.
R 4	Vormt met metalen zeer gemakkelijk ontplofbare verbindingen.
R 5	Ontploffingsgevaar door verwarming.
R 6	Ontplofbaar met en zonder lucht.
R 7	Kan brand veroorzaken.
R 8	Bevordert de verbranding van brandbare stoffen.
R 9	Ontploffingsgevaar bij menging met brandbare stoffen.
R 10	Ontvlambaar.
R 11	Licht ontvlambaar.
R 12	Zeer licht ontvlambaar.
R 14	Reageert heftig met water.
R 15	Vormt licht ontvlambaar gas in contact met water.
R 16	Ontploffingsgevaar bij menging met oxydere stoffen.
R 17	Spontaan ontvlambaar in lucht.
R 18	Kan bij gebruik een ontvlambaar/ontplofbaar damp-luchtmengsel vormen.
R 19	Kan ontplofbare peroxyde vormen.
R 20	Schadelijk bij inademing.
R 21	Schadelijk bij aanraking met de huid.
R 22	Schadelijk bij opname door de mond.
R 23	Giftig bij inademing.
R 24	Giftig bij aanraking met de huid.
R 25	Giftig bij opname door de mond.
R 26	Zeer giftig bij inademing.
R 27	Zeer giftig bij aanraking met de huid.
R 28	Zeer giftig bij opname door de mond.
R 29	Vormt giftig gas in contact met water.
R 30	Kan bij gebruik licht ontvlambaar worden.
R 31	Vormt giftige gassen in contact met zuren.
R 32	Vormt zeer giftige gassen in contact met zuren.
R 33	Gevaar voor cumulatieve effecten.
R 34	Veroorzaakt brandwonden.
R 35	Veroorzaakt ernstige brandwonden.
R 36	Irriterend voor de ogen.
R 37	Irriterend voor de ademhalingswegen.
R 38	Irriterend voor de huid.
R 39	Gevaar voor ernstige onherstelbare effecten.
R 40	Carcinogene effecten zijn niet uitgesloten (vervangen door R68, maar kan nog voorkomen)
R 41	Gevaar voor ernstig oogletsel.
R 42	Kan overgevoeligheid veroorzaken bij inademing.
R 43	Kan overgevoeligheid veroorzaken bij contact met de huid.
R 44	Ontploffingsgevaar bij verwarming in afgesloten toestand.
R 45	Kan kanker veroorzaken.
R 46	Kan erfelijke genetische schade veroorzaken.
R 48	Gevaar voor ernstige schade aan gezondheid bij langdurige blootstelling.
R 49	Kan kanker veroorzaken bij inademing.
R 50	Zeer giftig voor in het water levende organismen.

R 51	Giftig voor in het water levende organismen.
R 52	Schadelijk voor in het water levende organismen.
R 53	Kan in het aquatisch milieu op de lange termijn schadelijke effecten veroorzaken.
R 54	Giftig voor planten.
R 55	Giftig voor dieren.
R 56	Giftig voor bodemorganismen.
R 57	Giftig voor bijen.
R 58	Kan in het milieu op de lange termijn schadelijke effecten veroorzaken.
R 59	Gevaarlijk voor de ozonlaag.
R 60	Kan de vruchtbaarheid schaden.
R 61	Kan het ongeboren kind schaden.
R 62	Mogelijk gevaar voor verminderde vruchtbaarheid.
R 63	Mogelijk gevaar voor beschadiging van het ongeboren kind.
R 64	Kan schadelijk zijn via de borstvoeding.
R 65	Schadelijk: kan longschade veroorzaken na verslikken.
R 66	Herhaalde blootstelling kan een droge of gebarsten huid veroorzaken.
R 67	Dampen kunnen slaperigheid en duizeligheid veroorzaken.
R 68	Onherstelbare effecten zijn niet uitgesloten (vervanging van R40).

Gecombineerde R-zinnen

R-nummers	Gevaren-aanduiding
R 14/15	Reageert heftig met water en vormt daarbij licht ontvlambaar gas.
R 15/29	Vormt giftig en licht ontvlambaar gas in contact met water.
R 20/21	Schadelijk bij inademing en bij aanraking met de huid.
R 21/22	Schadelijk bij aanraking met de huid en bij opname door de mond.
R 20/22	Schadelijk bij inademing en opname door de mond.
R 20/21/22	Schadelijk bij inademing, aanraking met de huid en opname door de mond.
R 23/24	Giftig bij inademing en bij aanraking met de huid.
R 24/25	Giftig bij aanraking met de huid en bij opname door de mond.
R 23/25	Giftig bij inademing en bij opname door de mond.
R 23/24/25	Giftig bij inademing, opname door de mond en aanraking met de huid.
R 26/27	Zeer giftig bij inademing en bij opname door de mond.
R 27/28	Zeer giftig bij aanraking met de huid en bij opname door de mond.
R 26/28	Zeer giftig bij inademing en opname door de mond.
R 26/27/28	Zeer giftig bij inademing, opname door de mond en aanraking met de huid.
R 36/37	Irriterend voor de ogen en de ademhalingswegen.
R 37/38	Irriterend voor de ademhalingswegen en de huid.
R 36/38	Irriterend voor de ogen en de huid.
R 36/37/38	Irriterend voor de ogen, de ademhalingswegen en de huid.
R 39/23	Giftig: gevaar voor ernstige onherstelbare effecten bij inademing.
R 39/24	Giftig: gevaar voor ernstige onherstelbare effecten bij aanraking met de huid.
R 39/25	Giftig: gevaar voor ernstige onherstelbare effecten bij opname door de mond.
R 39/23/24	Giftig: gevaar voor ernstige onherstelbare effecten bij inademing en aanraking met de huid.
R 39/23/25	Giftig: gevaar voor ernstige onherstelbare effecten bij inademing en opname door de mond.
R 39/24/25	Giftig: gevaar voor ernstige onherstelbare effecten bij aanraking met de huid en opname door de mond.
R 39/23/24/25	Giftig: gevaar voor ernstige onherstelbare effecten bij inademing, aanraking met de huid en opname door de mond.
R 39/26	Zeer giftig: gevaar voor ernstige onherstelbare effecten bij inademing.
R 39/27	Zeer giftig: gevaar voor ernstige onherstelbare effecten bij aanraking met de huid.
R 39/28	Zeer giftig: gevaar voor ernstige onherstelbare effecten bij inademing en opname door de mond.
R 39/26/27	Zeer giftig: gevaar voor ernstige onherstelbare effecten bij aanraking met de huid en opname door de mond.

R 39/26/28	Zeer giftig: gevaar voor ernstige onherstelbare effecten bij inademing en opname door de mond.
R 39/27/28	Zeer giftig: gevaar voor ernstige onherstelbare effecten bij aanraking met de huid en opname door de mond.
R 39/26/27/28	Zeer giftig: gevaar voor ernstige onherstelbare effecten bij inademing, aanraking met de huid en opname door de mond.
R 40/20	Schadelijk: bij inademing zijn carcinogene effecten niet uitgesloten (vervangen door R68/20, maar kan nog voorkomen).
R 40/21	Schadelijk: bij aanraking met de huid zijn carcinogene effecten niet uitgesloten (vervangen door R68/21, maar kan nog voorkomen).
R 40/22	Schadelijk: bij opname door de mond zijn carcinogene effecten niet uitgesloten (vervangen door R68/22, maar kan nog voorkomen).
R 40/20/21	Schadelijk: bij inademing en aanraking met de huid zijn carcinogene effecten niet uitgesloten (vervangen door R68/20/21, maar kan nog voorkomen).
R 40/20/22	Schadelijk: bij inademing en opname door de mond zijn carcinogene effecten niet uitgesloten (vervangen door R68/20/22, maar kan nog voorkomen).
R 40/21/22	Schadelijk: bij aanraking met de huid en opname door de mond zijn onherstelbare effecten niet uitgesloten (vervangen door R68/21/22, maar kan nog voorkomen).
R 40/20/21/22	Schadelijk: bij inademing, aanraking met de huid en opname door de mond zijn carcinogene effecten niet uitgesloten (vervangen door R68/20/21/22, maar kan nog voorkomen).
R 42/43	Kan overgevoeligheid veroorzaken bij inademing of bij contact met de huid.
R 48/20	Schadelijk: gevaar voor ernstige schade aan de gezondheid bij langdurige blootstelling bij inademing.
R 48/21	Schadelijk: gevaar voor ernstige schade aan de gezondheid bij langdurige blootstelling bij aanraking met de huid.
R 48/22	Schadelijk: gevaar voor ernstige schade aan de gezondheid bij langdurige blootstelling bij opname door de mond.
R 48/20/21	Schadelijk: gevaar voor ernstige schade aan de gezondheid bij langdurige blootstelling bij inademing en aanraking met de huid.
R 48/20/22	Schadelijk: gevaar voor ernstige schade aan de gezondheid bij langdurige blootstelling bij inademing en opname door de mond.
R 48/21/22	Schadelijk: gevaar voor ernstige schade aan de gezondheid bij langdurige blootstelling bij aanraking met de huid en opname door de mond.
R 48/20/21/22	Schadelijk: gevaar voor ernstige schade aan de gezondheid bij langdurige blootstelling bij inademing, aanraking met de huid en opname door de mond.
R 48/23	Giftig: gevaar voor ernstige schade aan de gezondheid bij langdurige blootstelling bij inademing.
R 48/24	Giftig: gevaar voor ernstige schade aan de gezondheid bij langdurige blootstelling bij aanraking met de huid.
R 48/25	Giftig: gevaar voor ernstige schade aan de gezondheid bij langdurige blootstelling bij opname door de mond.
R 48/23/24	Giftig: gevaar voor ernstige schade aan de gezondheid bij langdurige blootstelling bij inademing en aanraking met de huid.
R 48/23/25	Giftig: gevaar voor ernstige schade aan de gezondheid bij langdurige blootstelling bij inademing en opname door de mond.
R 48/24/25	Giftig: gevaar voor ernstige schade aan de gezondheid bij langdurige blootstelling bij aanraking met de huid en opname door de mond.
R 48/23/24/25	Giftig: gevaar voor ernstige schade aan de gezondheid bij langdurige blootstelling bij inademing, aanraking met de huid en opname door de mond.
R 50/53	Zeer giftig voor in het water levende organismen; kan in het aquatisch milieu op lange termijn schadelijke effecten veroorzaken.
R 51/53	Giftig voor in het water levende organismen; kan in het aquatisch milieu op lange termijn schadelijke effecten veroorzaken.
R 52/53	Schadelijk voor in het water levende organismen; kan in het aquatisch milieu op lange termijn schadelijke effecten veroorzaken.
R 68/20	Schadelijk: bij inademing zijn onherstelbare effecten niet uitgesloten (opgenomen als vervanging van R40/20).
R 68/21	Schadelijk: bij aanraking met de huid zijn onherstelbare effecten niet uitgesloten (opgenomen als vervanging van R40/21).
R 68/22	Schadelijk: bij opname door de mond zijn onherstelbare effecten niet uitgesloten (opgenomen als vervanging van R40/22).
R 68/20/21	Schadelijk: bij inademing en aanraking met de huid zijn onherstelbare effecten niet uitgesloten (opgenomen als vervanging van R40/20/21).
R 68/20/22	Schadelijk: bij inademing en opname door de mond zijn onherstelbare effecten niet uitgesloten (opgenomen als vervanging van R40/20/22).
R 68/21/22	Schadelijk: bij aanraking met de huid en opname door de mond zijn onherstelbare effecten niet uitgesloten (opgenomen als vervanging van R40/21/22).
R 68/20/21/22	Schadelijk: bij inademing, aanraking met de huid en opname door de mond zijn onherstelbare effecten niet uitgesloten (opgenomen als vervanging van R40/20/21/22).

Bijlage 3 Geraadpleegde Partijen

- KVGGO (Koninklijk Verbond Grafische Ondernemingen)
- Dienstencentrum
- Crown van Gelder
- SunChemical O+R
- Koninklijke drukinktfabriek van Son
- Komori International Netherlands
- Fuji Hunt
- TDS Printmaildata
- Thijssen Rotatiedruk
- Roto Smeets Groep
- Ecodrukkers
- Drukkerij Raddraaier
- Thieme print4U
- We Print Together
- Xerox
- Stichting Stimular
- Infomil
- FO-industrie
- Syntens
- Ministerie van AZ / Rijksvoorlichtingsdienst
- Ministerie van VWS
- Regiebureau inkoop Rijksoverheid
- Provincie Noord-Brabant
- Gemeente Utrecht

Bijlage 2c

SenterNovem Criteriadocument Hardware

Criteria voor duurzaam inkopen van

Hardware

Colofon

Deze criteria voor duurzaam inkopen zijn ontwikkeld door SenterNovem in opdracht van het Ministerie van VROM. Dit programma is een gezamenlijk initiatief van de Rijksoverheid, VNG, IPO en de UvW.

Datum definitieve vaststelling: 03-05-2007

Meer informatie (030) 239 35 33, duurzaaminkopen@senternovem.nl en <http://www.senternovem.nl/duurzaaminkopen>.

Inhoudsopgave

1.	Inleiding.....	2
1.1	Afbakening van de productgroep.....	2
1.2	Status	2
2.	Markt en duurzaamheid	3
2.1.	Duurzaamheidsaspecten.....	3
2.2.	Marktontwikkelingen	4
3.	Duurzaamheid in het inkoopproces	5
3.1.	Vorbereidingsfase (aandachtspunten).....	5
3.2.	Specificatiefase (criteria)	6
3.2.1.	Kwalificatie van leveranciers	6
3.2.2.	Programma van eisen	6
3.2.3.	Gunningscriteria	8
3.2.4.	Contract	8
3.3.	Gebruiksfase	8
4.	Meer informatie	10
4.1	Bronnen en relevante informatie	10
4.2	Gerelateerde productgroepen	10
3	Informatiepunt SenterNovem.....	10
Bijlage 1	11
Bijlage 2	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

1. Inleiding

De overheid wil concrete stappen zetten naar een duurzame samenleving en geeft zelf het goede voorbeeld. Jaarlijks besteden overheidsorganisaties meer dan 40 miljard euro aan inkopen en diensten. Door als overheid duurzaam in te kopen, krijgt de markt voor duurzame producten een stevige impuls.

De overheden hebben duidelijke doelen gesteld: het Rijk wil in 2010 voor 100 procent duurzaam inkopen. De gemeenten streven naar 75 procent in 2010 en 100 procent in 2015. Provincies en waterschappen hebben minimaal 50 procent in 2010 als doel gesteld. 100 procent duurzaam inkopen betekent dat de inkopen voldoen aan de eisen die op dat moment voor de desbetreffende productgroepen zijn opgesteld. Meer informatie hierover vindt u op de [website](#) van Duurzaam Inkopen.

SenterNovem ondersteunt overheden om de doelstellingen te bereiken, onder andere door duurzaamheidcriteria te ontwikkelen voor alle producten, diensten en werken die overheden inkopen. In dit document vindt u de criteria voor de productgroep Hardware. Ook vindt u in dit document aandachtspunten voor de fase vóór en ná de inkopen, achtergrondinformatie, afwegingen bij de criteria, uitwerking van de criteria in bestekteksten en uitwerking van de beoordeling van criteria.

1.1 Afbakening van de productgroep

De productgroep Hardware omvat desk- en laptops en beeldschermen (monitoren). De productgroep omvat niet: software, reproductieapparatuur, netwerken en infrastructuur en servers/datacenters. Eventuele dienstverlening op het gebied van hardware valt tevens buiten de afbakening.

Om het de aanbestedende dienst gemakkelijker te maken wordt een selectie van CPV-codes gegeven die van toepassing kunnen zijn op deze productgroep. Deze selectie is niet uitputtend of compleet. Het blijft de verantwoordelijkheid van de aanbestedende dienst om zelf de juiste set van CPV-codes te verzamelen, aansluitend bij de betreffende aanbesteding.

Het betreft hier producten met CPV code(s):

Aanschaf hardware	30200000-1	Computeruitrusting en -benodigdheden.
	30210000-4	Machines voor dataprocessing (hardware).
	30237000-9	Onderdelen, toebehoren en benodigdheden voor computers.

1.2 Status

De criteria voor Hardware zijn op 3 mei 2007 definitief vastgesteld door de stuurgroep Duurzame Bedrijfsvoering Overheden. Vanaf dit moment dienen ze als basis voor monitoring. Op de website van Duurzaam Inkopen staat de planning voor het gereedkomen en eventuele herziening van de criteriadocumenten.

2. Markt en duurzaamheid

De criteria voor de productgroep Hardware zijn zorgvuldig, met raadpleging van verschillende belanghebbenden, samengesteld. Meer informatie over het algemene proces van de totstandkoming van criteria is te vinden op de [website](#) van Duurzaam Inkopen. In dit hoofdstuk vindt u de inhoudelijke afwegingen die geleid hebben tot de criteria voor Hardware.

2.1. Duurzaamheidsaspecten

Bij het opstellen van criteria voor duurzaam inkopen van hardware is uitgegaan van de belangrijkste duurzaamheidsaspecten voor deze productgroep. Voor hardware zijn dit:

- Energieverbruik tijdens gebruik (verbruik van niet-hernieuwbare grondstoffen (brandstof) en productie van broeikasgassen).
- Gebruik van energie en grondstoffen bij productie van hardware.
- Toepassing van schadelijke stoffen (brandvertragers en zware metalen) in hardware.

Energieverbruik

In studies naar de milieubelasting van hardware wordt het energieverbruik in de gebruiksfase als het belangrijkste punt voor milieuwinst aangewezen. De wachtstand en (afwezigheid van) powermanagement is de belangrijkste bron van een hoog energieverbruik van computers. Daarbij verbruiken nieuwe, krachtigere processors meer energie dan oudere, waardoor het energieverbruik per pc steeds verder toeneemt. De criteria voor duurzaam inkopen richten zich daarom op de aanschaf van energie-efficiënte apparaten. Dit is in de criteria uitgewerkt met een verwijzing naar Energy Star. Energy Star is een internationaal programma voor de vrijwillige labelling van energie-efficiënte apparaten, in het leven geroepen door de US Environment Protection Agency (EPA) in 1992. Door middel van een overeenkomst met de Amerikaanse overheid participeert de Europese Unie in het Energy Star Programma voor zover het kantoorapparatuur betreft. De eisen van Energy Star voor computers zijn in 2006 aangescherpt en vastgelegd in het document "ENERGY STAR® Program Requirements for Computers". De eisen liggen daarmee op het niveau van het Group for Energy-Efficient Appliances (GEEA) label. De eisen gelden vanaf 20 juli 2007.

De eisen van Energy Star voor monitoren zijn vastgelegd in het document "ENERGY STAR® Program Requirements for Computer monitors" en gelden vanaf 1 januari 2006 (voor producten die geproduceerd zijn op of na die datum).

Inmiddels is in maart 2008 op Europees niveau de Energy Star verordening in werking getreden, waarin gesteld wordt dat de lidstaten bij aanbestedingen van kantoorapparatuur van de nationale overheid (rijksoverheid) verplicht zijn energie-efficiënte eisen vast te stellen die minimaal zo streng zijn als de Energy Star specificaties. Daarnaast zullen de Energy Star eisen voor computers en monitoren naar verwachting in 2009 opnieuw aangescherpt worden. Als gevolg van deze ontwikkelingen zullen ook de eisen voor duurzaam inkopen van hardware in de toekomst verder aangescherpt worden.

Productie

Naast energieverbruik is het gebruik van energie en grondstoffen bij de productie van hardware een belangrijk milieu-aspect. Dit kan verminderd worden door recycling van apparatuur en grondstoffen. De producentenverantwoordelijkheid voor het afvalbeheer van elektrische en elektronische apparaten is al

geregeld in de WEEE-richtlijn (Directive on waste electrical and electronic equipment). De richtlijn is in Nederland geïmplementeerd met de "Regeling beheer elektrische en elektronische apparatuur". Om deze reden zijn er (nog) geen criteria opgenomen met betrekking tot recycling.

Schadelijke stoffen

Tenslotte is de toepassing van schadelijke stoffen van belang. Ook voor dit aspect bestaat een Europese richtlijn, de "RoHS directive" (Restriction of use of certain Hazardous Substances in electrical and electronic equipment). De richtlijn houdt in dat vanaf 1 juli 2006 geen producten meer op de markt mogen komen met gevaarlijke stoffen als lood, cadmium, kwik, zeswaardig chroom en PBB/PBDE. Deze richtlijn is in Nederland geïmplementeerd met het "Besluit beheer elektrische en elektronische apparatuur". Om deze reden zijn er ook (nog) geen criteria opgenomen met betrekking tot gevaarlijke stoffen.

Sociale aspecten

Behalve milieu criteria kunnen ook sociale criteria een rol spelen bij duurzaam inkopen. Het gaat daarbij om eerlijke handel, mensenrechten en het bevorderen van de toepassing van internationale arbeidsnormen. Wat de arbeidsnormen betreft gaat het primair om de vier fundamentele arbeidsnormen, zoals vastgelegd door de ILO met absoluut zwaartepunt op kinderarbeid en dwangarbeid. Bij uitzondering en selectief toegepast kunnen in sommige gevallen ook andere ILO normen van toepassing zijn. Voor elke productgroep zal worden vastgesteld of en welke sociale criteria relevant zijn, en hoe leveranciers kunnen aantonen dat zij daaraan voldoen. SenterNovem verwacht najaar 2008 de sociale criteria van alle relevante productgroepen te hebben vastgesteld.

Inkopen overheidsinstanties die beleid hebben geformuleerd ten aanzien van arbeidsparticipatie van zwakke groepen op nationaal niveau, kunnen in hun inkoopbeleid hiermee gewoon doorgaan (uiteraard binnen de aanbestedingsregels). Hiervoor zullen geen criteria worden opgesteld. Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid overweegt een overzicht op te stellen van "best practices" die als voorbeeld kunnen dienen.

Uit onderzoek naar de arbeidsomstandigheden in de elektronicasector (onder andere van SOMO) is gebleken dat de arbeidsomstandigheden in de keten een aandachtspunt zijn. Aandachtspunten zijn bijvoorbeeld het gebruik van kinderarbeid en onderbetaling van werknemers. De elektronicasector heeft zelf een gedragscode (Electronics Industry Code of Conduct (EICC)) opgesteld om de situatie te verbeteren, maar niet alle fabrikanten onderschrijven deze code.

2.2. Marktontwikkelingen

Apparatuur die voldoet aan de eisen van Energy Star is voldoende beschikbaar. Deze apparatuur is opgenomen in de [Energy Star Database](http://www.eu-energystar.org/nl/nl_database.htm) (http://www.eu-energystar.org/nl/nl_database.htm). In de database kunnen modellen geselecteerd worden op verschillende functionele en energetische prestaties. De gegevens worden regelmatig ververs.

Gebruik van energie-efficiënte apparatuur betekent een lager energieverbruik. Maar het betekent ook minder warmteproductie, een langere levensduur, lagere kosten voor koeling / airconditioning en mogelijk minder ruimtegebruik. Dit kan ertoe leiden dat de total cost of ownership (TCO) voor energiezuinige apparatuur positief

uitpakt. Op de website van Energy Star kan met behulp van een 'energie calculator' een berekening uitgevoerd worden (www.eu-energystar.org).

3. Duurzaamheid in het inkoopproces

De criteria in dit document zijn verdeeld over de verschillende stappen in het inkoopproces. Meer informatie over de stappen in het inkoopproces en de manier waarop duurzaamheid daarin kan worden meegenomen, vindt u in de 'Instructie Duurzaam inkopen'. Deze is binnenkort te downloaden. Het is aan te bevelen deze instructie te bekijken voordat u met de criteria voor deze productgroep aan de slag gaat.

3.1. Voorbereidingsfase (aandachtspunten)

Elke inkoop of aanbesteding begint met het inventariseren van de behoefte van de (interne) klant. Duurzaamheid kan in deze fase meegenomen worden door te onderzoeken of de aanschaf noodzakelijk is en of er een duurzamere oplossing is voor de inkoopbehoefte. Specifieke aandachtspunten voor de inkoop van de productgroep Hardware zijn:

- Anticipeer bij de aanschaf van computers op ontwikkelingen of reorganisaties binnen de organisatie, zoals de ontwikkelingen van ICT, de toename van thuiswerken, en veranderingen van de kantooromgeving zoals flexibele werkplekken. Snelle veranderingen in de organisatie vragen om flexibele werkplekken en werksystemen.
- Kijk bij aanschaf van nieuwe computers naar de mogelijkheden voor toekomstige uitbreiding van de hardware en /of software. Bepaalde ontwikkelingen of reorganisaties binnen de organisatie kunnen leiden tot andere softwaretoepassingen en ander hardwaregebruik. Schaf systemen aan met voldoende uitbreidingscapaciteit of die gemakkelijk aan te passen zijn. Let op: Laptops zijn moeilijker uit te breiden.
- Schaf laptops aan in plaats van desktops en monitoren wanneer hardware uitbreiding minder noodzakelijk is. Een gemiddelde laptop (notebook) gebruikt, afhankelijk van de specificaties, 50 tot 80% minder energie dan de gemiddelde desktop plus monitor. Het grondstofverbruik voor het totale product is daarnaast minder.
- Schaf waar mogelijk flat panel monitoren aan in plaats van CRT monitoren. Een gemiddelde 'flat panel' monitor (LCD of TFT) gebruikt ongeveer 50% van de energie die een gemiddelde conventionele monitor (CRT) gebruikt. En voor een LCD scherm zijn minder grondstoffen nodig.
- Schaf geen grotere monitoren aan dan nodig is. De aanschafkosten van 15" flatpanel beeldschermen zijn 30% lager dan 17" flatpanel beeldschermen. Daarnaast ligt het gemiddelde energieverbruik van 15"-beeldschermen ongeveer 25-30% lager dan het gebruik van een gemiddeld 17"-beeldscherm.

3.2. Specificatiefase (criteria)

In de specificatiefase wordt de behoefte van de (interne) klant vertaald in een aanbestedingsdocument. In deze fase worden geformuleerd:

- Criteria voor de kwalificatie van leveranciers. Dit kunnen uitsluitingsgronden en geschiktheidseisen zijn, ofwel eisen aan de leverancier en in een niet-openbare aanbesteding eventueel ook selectiecriteria, ofwel wensen ten aanzien van de leverancier.
- Een beschrijving van de minimumeisen die ten aanzien van levering, dienst of werk gesteld worden (het Programma van Eisen).
- Gunningscriteria, ofwel wensen ten aanzien van levering, dienst of werk. Deze zijn alleen van toepassing als gekozen wordt voor het gunnen op Economisch Meest Voordelige Inschrijving.
- Het contract met daarin contractbepalingen.

Meer informatie over de verschillende soorten criteria en de verschillende manieren van aanbesteden vindt u in de 'Instructie Duurzaam Inkopen'. In de gunningscriteria is, indien relevant, ook innovatie meegenomen. Innovatie is gericht op de ontwikkeling en introductie van nieuwe ideeën en producten.

De criteria in dit document zijn opgesteld om de inkoper te ondersteunen bij het duurzaam inkopen van Hardware. De criteria zijn juridisch getoetst. Elke inkoop en aanbesteding is echter maatwerk. Het opstellen van een aanbestedingsdocument blijft dan ook de verantwoordelijkheid van de inkoper.

3.2.1. Kwalificatie van leveranciers

Voor deze specifieke productgroep zijn geen criteria geformuleerd voor de kwalificatie van leveranciers. Meer informatie over de mogelijkheden om duurzaamheid toch mee te nemen in dit onderdeel vindt u in de 'Instructie Duurzaam inkopen'.

3.2.2. Programma van eisen

Minimumeisen

Minimumeis nr. 1	<p>De te leveren desk- en laptops voldoen aan de eisen van Energy Star voor computers, versie 4.0, d.d. 20-07-2007, hoofdstuk 3 en 4, zoals opgenomen in bijlage 1.</p> <p>Indien de desk- en laptops beschikken over het Energy Star label, versie 4.0, d.d. 20 april 2007, wordt in ieder geval aan deze minimumeis voldaan.</p> <p><u>Bewijsmiddelen:</u></p> <ol style="list-style-type: none">1. De bij deze inschrijving te voegen verklaring van inschrijver dat aan deze minimumeis wordt voldaan;2. Een opgave met specificaties van de te leveren hardware;3. Een bij de inschrijving overgelegde kopie van een certificaat voor de te leveren computers of een ander document waaruit blijkt dat inschrijver aan deze minimumeis voldoet. Indien de hardware beschikt over het Energy Star label, versie 4.0, d.d. 20 april 2007, wordt in ieder geval voldaan aan deze minimumeis.
-------------------------	--

Toelichting voor de in koper	<p>Energy Star is een internationaal programma voor de vrijwillige labeling van energie-efficiënte apparaten, in het leven geroepen door de US Environment Protection Agency (EPA) in 1992. Door middel van een Overeenkomst met de Amerikaanse overheid participeert de Europese Unie in het Energy Star Programma voor zover het kantoorapparatuur betreft. De eisen van Energy Star voor computers zijn in 2006 aangescherpt en vastgelegd in het document "ENERGY STAR® Program Requirements for Computers". De eisen gelden vanaf 20 juli 2007.</p> <p><u>Verificatie van bewijsmiddel(en):</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Productcertificaten waaruit blijkt dat de apparatuur voldoet aan de gestelde criteria. Bij ontbreken van een certificaat (laten) meten van de apparatuur volgens de test methode in sectie 4 van de bijlage; 2. De apparatuur die is voorzien van het Energy Star label, is opgenomen in de Energy Star database (www.eu-energystar.org). In deze database kan worden nagegaan of de aangeboden apparatuur is voorzien van het Energy Star label en derhalve voldoet aan de gestelde criteria; 3. Geen nadere verificatie.
-------------------------------------	---

Minimumeis nr. 2	<p>De te leveren monitoren voldoen aan de eisen van Energy Star voor monitoren, versie 4.0, d. d. 1 januari 2006, hoofdstuk 3 en 4, zoals opgenomen in bijlage 2. Indien de monitoren beschikken over het Energy Star label, versie 4.0, d.d. 1 januari 2006, wordt het in ieder geval aan deze minimumeis voldaan.</p> <p><u>Bewijsmiddel:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. De bij deze inschrijving te voegen verklaring van inschrijver dat aan deze minimumeis wordt voldaan; 2. Een opgave met specificaties van de te leveren monitoren; 3. Een bij de inschrijving overgelegde kopie van een certificaat voor de te leveren monitoren of een ander document waaruit blijkt dat inschrijver aan deze minimumeis voldoet. Indien de monitoren beschikken over het Energy Star label, versie 4.0, d.d. 1 januari 2006, wordt in ieder geval voldaan aan deze minimumeis
-------------------------	---

Toelichting voor de in koper	<p>Energy Star is een internationaal programma voor de vrijwillige labeling van energie-efficiënte apparaten, in het leven geroepen door de US Environment Protection Agency (EPA) in 1992. Door middel van een Overeenkomst met de Amerikaanse overheid participeert de Europese Unie in het Energy Star Programma voor zover het kantoorapparatuur betreft. De eisen van Energy Star voor monitoren zijn vastgelegd in het document "ENERGY STAR® Program Requirements for Computer monitors" en gelden vanaf 1 januari 2006 (voor producten die geproduceerd zijn op of na die datum).</p> <p><u>Verificatie van bewijsmiddel(en):</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Productcertificaten waaruit blijkt dat de apparatuur voldoet aan de gestelde criteria. Bij ontbreken van een certificaat (laten) meten van de apparatuur volgens
-------------------------------------	---

	<p>de test methode in sectie 4 van de bijlage;</p> <p>2. De apparatuur die is voorzien van het Energy Star label, is opgenomen in de Energy Star database (www.eu-energystar.org). In deze database kan worden nagegaan of de aangeboden apparatuur is voorzien van het Energy Star label en derhalve voldoet aan de gestelde criteria;</p> <p>3. Geen nadere verificatie.</p>
--	---

3.2.3. Gunningscriteria

Voor deze productgroep zijn geen gunningscriteria geformuleerd.

3.2.4. Contract

Voor deze productgroep zijn geen contractbepalingen geformuleerd.

3.3. Gebruiksfase

Nadat het inkooptraject is afgerond en een product of dienst is ingekocht, bestaan er mogelijkheden om het product op een duurzame wijze te gebruiken. Specifieke aandachtspunten voor de productgroep Hardware zijn:

- **Langere levensduur**

De gemiddelde levensduur van een PC in de Europese Gemeenschap is ongeveer 6 jaar. Omdat nieuwe processoren meer energie verbruiken dan oudere (zo verbruikt een PC met 486-processor zo'n 60 Watt in 'aan'-stand en een PC met Pentium 4 processor ongeveer het dubbele, 120 Watt) is het - vanuit milieuoogpunt - gunstiger de levensduur van de PC zo lang mogelijk te maken, mits ze niet als servers worden ingezet.

- **Energiezuinig gebruik**

Stimuleer werknemers tot energiezuinig gebruik van de computer door de stand-by tijd van de computers bij geen gebruik te beperken. Het regelmatig uitzetten van de computer, bijvoorbeeld tijdens de lunch, overleg en na werktijd, bespaart energie. Communiceer dit ook naar de gebruikers.

- **Hergebruik stimuleren**

Stimuleer hergebruik in de gehele organisatie bij afdanking of overcompleet zijn van computers binnen een afdeling. Bij reorganisaties en personeelwisselingen kunnen computers op een bepaalde afdeling overbodig worden. Stimuleer dat de medewerkers/ teamleiders dit zo spoedig mogelijk aangeven, zodat anderen gebruik kunnen maken van deze computers.

- **Energiebeheer**

Met het instellen van de juiste energiebeheer opties worden de energiebesparende mogelijkheden van de aangeschafte producten benut. Ook op de EU Energy Star® website staan tips voor energiebeheer van computers en monitors (www.eu-energystar.org).

- Geen screensavers.

Screensavers zijn oorspronkelijk bedoeld om inbranden van de monitor tegen te gaan, maar met de huidige monitoren is deze kans nihil. De bewegende beelden van een screensaver, met name 3D animaties, gebruiken veel energie, meer dan bijvoorbeeld een tekstverwerkingsprogramma.

- Verantwoorde afdanking

De producent/ leverancier is wettelijk verplicht om kostenloze terugname te garanderen. Ook zijn er verschillende bedrijven die oude computers upgraden voor scholen en voor minder draagkrachtige (buitenlandse) organisaties. Alleen werkende computers mogen geëxporteerd worden, anders is het transport van afval en gelden andere regels.

4. Meer informatie

4.1 Bronnen en relevante informatie

- Electronics Industry Code of Conduct
<http://www.eicc.info/>
- Energy star EU
<http://www.eu-energystar.org/>
- Energy star VS
<http://www.energystar.gov/>
- Group for Energy Efficient Appliances (GEEA) label
<http://www.gealabel.org/Home.htm>

4.2 Gerelateerde productgroepen

- Reproductieapparatuur
- Toner cartridges
- Software
- Netwerken en infrastructuur

3 Informatiepunt SenterNovem

Voor meer informatie en advies tijdens het gebruik van deze criteria kunt u contact opnemen met het Informatiepunt van SenterNovem: telefonisch bereikbaar van 9.00 – 12.00 en 14.00 - 16.00 uur op telefoonnummer (030) 239 35 33 of stuur een e-mail.

Bijlage 1

Energy Star Program Requirements for Computers (version 4.0), Eligibility Criteria, section 3 and 4

3) **Energy Efficiency and Power Management Criteria:** Computers must meet the requirements below to qualify as ENERGY STAR. Effective dates for Tier 1 and Tier 2 are covered in Section 5 of this specification.

A) **Tier 1 Requirements - Effective July 20, 2007**

(1) **Power Supply Efficiency Requirements**

Computers Using an Internal Power Supply: 80% minimum efficiency at 20%, 50%, and 100% of rated output and Power Factor ≥ 0.9 at 100% of rated output.

Computers Using an External Power Supply: Must be ENERGY STAR qualified or meet the no-load and active mode efficiency levels provided in the ENERGY STAR Program Requirements for Single Voltage Ac-Ac and Ac-Dc External Power Supplies. The ENERGY STAR specification and qualified product list can be found at www.energystar.gov/powersupplies. Note: This performance requirement also applies to multiple voltage output external power supplies as tested in accordance to the Internal Power Supply test method referenced in Section 4, below.

(2) **Operational Mode Efficiency Requirements**

Desktop Categories for Idle Criteria: For the purposes of determining Idle state levels, desktops (including integrated computers, desktop-derived servers and game consoles) must qualify under Categories A, B, or C as defined below:

Category A: All desktop computers that do not meet the definition of either Category B or Category C below will be considered under Category A for ENERGY STAR qualification.

Category B: To qualify under Category B desktops must have:

- Multi-core processor(s) or greater than 1 discrete processor; and
- Minimum of 1 gigabyte of system memory.

Category C: To qualify under Category C desktops must have:

- Multi-core processor(s) or greater than 1 discrete processor; and
- A GPU with greater than 128 megabytes of dedicated, non-shared memory.

In addition to the requirements above, models qualifying under Category C must be configured with a minimum of 2 of the following 3 characteristics:

- Minimum of 2 gigabytes of system memory;
- TV tuner and/or video capture capability with high definition support; and/or
- Minimum of 2 hard disk drives.

Notebook Categories for Idle Criteria: For the purposes of determining Idle state levels, notebooks and tablets must qualify under Categories A or B as defined below:

Category A: All notebook computers that do not meet the definition of Category B below will be considered under Category A for ENERGY STAR qualification.

Category B: To qualify under Category B notebooks must have:

- A GPU with a minimum of 128 megabytes of dedicated, non-shared memory.

Workstation Levels: Workstation levels will be determined using a simplified Typical Electricity Consumption (TEC) approach to allow manufacturers energy trade offs between different operating modes, based on a given weighting factor for each mode. The final level will be based on the TEC power level (P_{TEC}) which will be determined by the following formula:

$$P_{TEC} = 0.1 * P_{Standby} + 0.2 * P_{Sleep} + 0.7 * P_{Idle}$$

where, $P_{Standby}$ is the power measured in Standby, P_{Sleep} is the power measured in Sleep, and in P_{Idle} is the power measured in Idle. This P_{TEC} value will then be compared to the TEC budget which is determined by a fixed percentage of the maximum power of the system, including an adder for installed hard drives as indicated in the equation in Table 1. The test procedure for determining the maximum power of workstations can be found in Section 4 of Appendix A.

Power Level Requirements: The following tables indicate the required power allowances for the Tier 1 specification. Table 1 gives the baseline requirements, while Table 2 gives additional power allowances for WOL. For those products that meet the WOL enabling requirement for either Sleep or Standby, a model must meet the energy level provided in Table 1 summed with the appropriate allowances from Table 2. **Note: Products whose Sleep levels meet the Standby power requirements do not need to have a distinct Standby (Off mode), and may qualify for this specification using only Sleep mode.**

Table 1: Tier 1 Energy Efficiency Requirements

Product Type	Tier 1 Requirements
Desktops, Integrated Computers, Desktop-Derived Servers and Gaming Consoles	<p>Standby (Off Mode): ≤ 2.0 W</p> <p>Sleep Mode: ≤ 4.0 W</p> <p>Idle State: Category A: ≤ 50.0 W Category B: ≤ 65.0 W Category C: ≤ 95.0 W</p> <p><i>Note: Desktop-derived servers (as defined in section 1. F) are exempt from the Sleep level above.</i></p>
Notebooks and Tablets	<p>Standby (Off Mode): ≤ 1.0 W</p> <p>Sleep Mode: ≤ 1.7 W</p> <p>Idle State: Category A: ≤ 14.0 W Category B: ≤ 22.0 W</p>
Workstations	<p>TEC Power (P_{TEC}): ≤ 0.35 * [P_{Max} + (# HDDs * 5)] W</p> <p><i>Note: Where P_{max} is the maximum power drawn by the system as tested per the test procedure in Section 4 of Appendix A, and #HDD is the number of installed hard drives in the system.</i></p>

Table 2: Tier 1 Capability Adder for Sleep and Standby

Capability	Additional Power Allowance
Wake On LAN (WOL)	+ 0.7 W for Sleep + 0.7 W for Standby

Qualifying Computers with Power Management Capabilities: The following requirements should be followed when determining whether models should be qualified with or without WOL:

Standby: Computers should be tested and reported as shipped for Standby. Models that will be shipped with WOL enabled for Standby should be tested with WOL enabled and will qualify using the extra allowance for Standby found in Table 2 above. Likewise, products shipped with WOL disabled for Standby must be tested with WOL disabled and must meet the baseline requirement for Standby found in Table 1.

Sleep: Computers should be tested and reported as shipped for Sleep. Models sold through enterprise channels, as defined in the Tier 1 Power Management Requirements (Section 3.A.3), shall be tested, qualified, and shipped WOL enabled. Products going directly to consumers through normal retail channels are not required to be shipped with WOL enabled from Sleep, and may be tested, qualified, and shipped with WOL either enabled or disabled. Those models sold

both through enterprise channels and directly to consumers must test and meet both the levels with and without WOL.

Systems where any additional management services are, at the customer's request, pre-provisioned by the manufacturer, do not need to test the systems with these functions in an active state providing the function is not actually activated until there is specific action by the end user (i.e., manufacturer should test in pre-provisioned state and does not have to consider the power use after full provisioning occurs on site).

(3) Power Management Requirements

Shipment Requirement: Products must be shipped with the display's Sleep mode set to activate within 15 minutes of user inactivity. All products, except for desktop-derived servers which are exempt from this requirement, must be shipped with a Sleep mode which is set to activate within 30 minutes of user inactivity. Products may have more than one low power mode but these proposed criteria address Sleep mode as defined in this specification. Computers shall reduce the speed of any active 1 Gb/s Ethernet network links when transitioning to Sleep or Standby.

All computers, regardless of distribution channel, shall have the ability to enable and disable WOL for Sleep mode. Systems shipped through enterprise channels must have Wake On LAN (WOL) enabled from the Sleep mode when operating on ac power (i.e. notebooks may automatically disable WOL when operating on their portable power sources). For the purpose of this specification, "enterprise channels" are defined as sales channels normally used by large and medium-sized business, government organizations, and educational institutions, with the intent of identifying machines that will be used in managed client/server environments. For all computers with WOL enabled any directed packet filters shall be enabled and set to an industry standard default configuration. Until one (or more) standards are agreed upon, partners are asked to provide their direct packet filter configurations to EPA for publication on the Website to stimulate discussion and development of standard configurations. Systems in which the Sleep mode maintains full network connectivity, providing the same fully connected network state found in Idle, can be considered to meet the WOL enabling requirement and may qualify using the corresponding WOL capability adder.

All machines shipped to enterprise customers shall be capable of both remote and scheduled wake events from Sleep mode. Manufacturers shall ensure, where the manufacturer has control (i.e., configured through hardware settings rather than software settings), that these settings can be managed centrally, as the client wishes, with tools provided by the manufacturer.

User Information Requirement: In order to ensure that purchasers/users are properly informed on the benefits of power management, the manufacturer will include with each computer, one of the following:

- Information on ENERGY STAR and the benefits of power management in either a hard copy or electronic copy of the user manual. This information should be near the front of the user guide; or
- A package or box insert on ENERGY STAR and the benefits of power management.

Either option must at least include the following information:

- Notice that the computer has been shipped enabled for power management and what the time settings are; and
- How to properly wake the computer from Sleep mode;

(B) Tier 2 Requirements - Effective January 1, 2009

(1a) Tier 2 Energy Efficiency Performance Metric. All computers will be required to meet the

following minimum performance per unit energy metric:

Energy Efficiency Performance Software and Associated Levels: **TBD**

- OR -

(1b) Provisional Tier 2 Idle State Requirements. If an energy efficiency performance metric and associated performance levels are not ready to go into effect **by January 1, 2009**, a provisional Tier 2 specification will automatically go into effect and will remain in effect until such a benchmark is established. This provisional Tier 2 will include revised Idle state levels for all computer types (those included in Tier 1 as well as others as appropriate [e.g., thin clients]) with the intention of capturing the top 25% performers in energy efficiency.

Additional topics, including the following, will also be re-examined under a provisional Tier 2:

- Idle levels for notebooks and integrated computers that incorporate the energy use of the displays;
- Quantitative distinctions between desktop categories (e.g., megabytes of video memory, number of processor cores, megabytes of system memory) to ensure that these distinctions remain current;
- Sleep levels for desktop-derived servers; and
- Allowances for additional management tools, such as service processors in Sleep and Standby, which may aid in the adoption of computer power management.

In the case of the implementation of a provisional Tier 2, EPA and the European Commission will re-examine these new topics and finalize new levels at least six months prior to the effective date for Tier 2.

(2) Power Management Requirements: In addition to the requirements provided under Tier 1, above, ENERGY STAR qualified computers must maintain full network connectivity while in Sleep mode, according to a platform-independent industry standard. All computers shall reduce their network link speeds during times of low data traffic levels in accordance with any industry standards that provide for quick transitions among link rates.

C) Voluntary Requirements

User Interface: Although not mandatory, manufacturers are strongly recommended to design products in accordance with the Power Control User Interface Standard — IEEE 1621 (formally known as “Standard for User Interface Elements in Power Control of Electronic Devices Employed in Office/Consumer Environments”). Compliance with IEEE 1621 will make power controls more consistent and intuitive across all electronic devices. For more information on the standard see <http://eetd.LBL.gov/Controls>.

4) Test Procedures: Manufacturers are required to perform tests and self-certify those models that meet the ENERGY STAR guidelines.

- In performing these tests, partner agrees to use the test procedures provided in Table 3, below.
- The test results must be reported to EPA or the European Commission, as appropriate.

Additional testing and reporting requirements are provided below.

A. Number of Units Required for Idle Testing: Manufacturers may initially test a single unit for

qualification. If the initial unit tested meets the maximum power level for Idle but falls within 10% of that level, one additional unit of the same model with an identical configuration must also be tested. Manufacturers shall report Idle values for both units. To qualify as ENERGY STAR, both units must meet the maximum Idle level for that product category. **Note:** This additional testing is only required for Idle qualification – only one unit is required to be tested for Sleep and Standby. The following example further illustrates this approach:

Category A desktops must meet an Idle level of 50 watts or less, making 45 Watts the 10% threshold for additional testing. The following scenarios could then occur when testing a model for qualification:

- If the first unit is measured at 44 watts, no more testing is needed and the model qualifies (44 watts is 12% more efficient than the specification and is therefore “outside” the 10% threshold).
- If the first unit is measured at 45 watts, no more testing is needed and the model qualifies (45 watts is exactly 10% more efficient than the specification).
- If the first unit is measured at 47 watts, then an additional unit must be tested to determine qualification (47 Watts is only 6% more efficient than the specification and is “within” the 10% threshold).
- If the two units are then tested at 47 and 51 watts, the model does not qualify as ENERGY STAR—even though the average is 49 watts— because one of the values (51) exceeds the ENERGY STAR specification.
- If the two units are then tested at 47 and 49 watts, the model does qualify as ENERGY STAR because both values meet the ENERGY STAR specification of 50 watts.

B. Models Capable of Operating at Multiple Voltage/Frequency Combinations: Manufacturers shall test their products based on the market(s) in which the models will be sold and promoted as ENERGY STAR qualified. EPA and its ENERGY STAR Country Partners have agreed upon a table with three voltage/frequency combinations for testing purposes. Please refer to the Test Conditions in the Test Procedure (Appendix A) for details regarding international voltage/frequency combinations for each market.

For products that are sold as ENERGY STAR in multiple international markets and, therefore, rated at multiple input voltages, the manufacturer must test at and report the required power consumption or efficiency values at all relevant voltage/frequency combinations. For example, a manufacturer that is shipping the same model to the United States and Europe must measure, meet the specification, and report test values at both 115 Volts/60 Hz and 230 Volts/50 Hz in order to qualify the model as ENERGY STAR in both markets. If a model qualifies as ENERGY STAR at only one voltage/frequency combination (e.g., 115 Volts/60 Hz), then it may only be qualified and promoted as ENERGY STAR in those regions that support the tested voltage/frequency combination (e.g., North America and Taiwan).

Table 3: Test Procedures for Measuring Operational Modes

Specification Requirement	Test Protocol	Source
Standby (Off Mode), Sleep Mode, Idle State and Maximum Power	ENERGY STAR Computer Test Method (Version 4.0)	Appendix A

<p>Power Supply Efficiency</p>	<p>IPS: Internal Power Supply Efficiency Protocol</p> <p>EPS: ENERGY STAR Test Method for External Power Supplies</p>	<p>IPS: www.efficientpowersupplies.org</p> <p>EPS: www.energystar.gov/powersupplies</p>
--------------------------------	---	---

C. Qualifying Families of Products: Models that are unchanged or that differ only in finish from those sold in a previous year may remain qualified without the submission of new test data assuming the specification remains unchanged. If a product model is offered in the market in multiple configurations or styles, as a product “family” or series, the partner may report and qualify the product under a single model number, as long as all of the models within that family or series meet either of the following requirements:

- Computers that are built on the same platform and are identical in every respect except for housing and color may be qualified through submission of test data for a single, representative model.
- If a product model is offered in the market in multiple configurations, the partner may report and qualify the product under a single model number that represents the highest power configuration available in the family, rather than reporting each and every individual model in the family. In this case, the highest configuration would consist of: the highest power processor, the maximum memory configuration, the highest power GPU, etc. For desktop systems which meet the definition for multiple desktop categories (as defined in section 3.A.2) depending on the specific configuration, manufacturers will have to submit the highest power configuration for each category under which they would like the system to qualify. For example, a system that could be configured either as a Category A or a Category B desktop would require a submittal of the highest power configuration for both categories in order to qualify as ENERGY STAR. If a product could be configured to meet all three categories, it would then have to submit data for the highest power configuration in all categories. Manufacturers will be held accountable for any efficiency claims made about all other models in the family, including those not tested or for which data was not reported.

Bijlage 2

Energy Star Program Requirements for Computer Monitors (version 4.0), Eligibility Criteria, sections 3 ('Energy-Efficiency Specifications for Qualifying Products') and 4 ('Test Methodology')

- 3) **Energy-Efficiency Specifications for Qualifying Products:** Only those products listed in Section 2 that meet the following criteria may qualify as ENERGY STAR. Effective dates for Tiers 1 and 2 are provided in Section 6 of this specification.

Widescreen Models: Widescreen (e.g., 16:9, 15:9, etc.) models are eligible to earn the ENERGY STAR, provided that they meet EPA's energy-efficiency requirements. There are no separate specifications for widescreen models and as such, they must comply with Sections 3.A and 3.B, below. For Tier 2, future revisions or clarifications for widescreen models will be evaluated and considered, when adequate energy consumption data is readily available to EPA.

A. On Mode/Active Power

1. **Tier 1:** To qualify as ENERGY STAR, computer monitor models must not exceed the following maximum active power consumption equation: $Y = 38X + 30$. Y is expressed in watts and rounded up to the nearest whole number and X is the number of megapixels in decimal form (e.g., 1,920,000 pixels = 1.92 megapixels). For example, the maximum power consumption for a computer monitor with 1800 x 1440 resolution, or 2,592,000 pixels, would be: $38(2.592) + 30 = 128.49$ or 129 watts when rounded up. Under this metric, maximum allowed power consumption for computer monitors with various standard resolutions is provided below in Table 1.
2. **Tier 2:** To qualify as ENERGY STAR, computer monitor models must not exceed the following maximum active power consumption equation: If $X < 1$ megapixel, then $Y = 23$; if $X \geq 1$ megapixel, then $Y = 28X$. Y is expressed in watts and rounded up to the nearest whole number and X is the number of megapixels in decimal form (e.g., 1,920,000 pixels = 1.92 megapixels). For example, the maximum power consumption for a computer monitor with 1024 x 768 resolution (or .78 megapixels) would be $Y = 23$ watts and for a computer monitor with 1600 x 1200 resolution would be $28(1.92) = 53.76$ or 54 watts when rounded up.

Table 1: Sample Tier 1 On Mode Maximum Power Levels

Resolution	Total Pixels	Maximum Power Use for Tier 1
640 x 480	307,200	42 watts
800 x 600	480,000	49 watts
1024 x 768	786,432	60 watts
1280 x 768	983,040	68 watts
1280 x 1024	1,310,720	80 watts
1600 x 1024	1,638,400	93 watts
1600 x 1200	1,920,000	103 watts
1920 x 1200	2,304,000	118 watts
1800 x 1440	2,592,000	129 watts
2048 x 1440	2,949,120	143 watts
2048 x 1536	3,145,728	150 watts

To qualify a computer monitor as ENERGY STAR, it must be tested according to the protocol outlined in Section 4, Test Methodology.

B. Sleep and Off Modes

1. **Tiers 1 and 2:** Maximum power consumption levels for Sleep and Off Modes are provided in Table 2 below. Computer monitors capable of multiple Sleep Modes (i.e., Sleep and Deep Sleep) shall meet the Sleep Mode requirement below in all such modes. For example, under Tier 1, a computer monitor tested at 7 watts in Sleep and 3 watts in Deep Sleep would not qualify because one of the Sleep Modes exceeds 4 watts.

2. **Sleep Mode Exception:** Computer monitors that have the capability to proceed automatically from On Mode/Active Power to an Off Mode/Standby Power of 2 watts or less in Tier 1 and 1 watt or less in Tier 2 comply with these energy consumption requirements. The computer monitor's Off Mode/Standby Power must be activated within 30 minutes of user inactivity or as otherwise defined in future versions of the Computer Agreement (issued after current Version 3.0). Upon resumption of user activity (e.g., user moves the mouse or presses a key on the keyboard), the computer monitor must return to full operational capability. In other words, a Sleep Mode is not necessary if the computer monitor can proceed from On Mode/Active Power to Off Mode/Standby Power and meet the ENERGY STAR requirements in the Off Mode/Standby Power.

Table 2: Energy-Efficiency Criteria for Sleep and Off Modes (Tiers 1 and 2)

	Tier 1	Tier 2
Sleep Mode	≤ 4 watts	≤ 2 watts
Off Mode	≤ 2 watts	≤ 1 watt

3. **Sleep Mode Enabling:** Energy savings from the computer monitor's Sleep Mode can only be achieved if this power-saving mode is enabled. EPA recognizes that enabling and default times are driven by the computer, and as such, has outlined these requirements in the Computer Agreement. However, where feasible (e.g., where monitor manufacturer has a business relationship with specific computer manufacturers or where monitor manufacturer also sells its own computers or bundled products), monitor manufacturer should ensure that ENERGY STAR qualified computer monitors have their Sleep Modes enabled when shipped to the customer. Further, the computer shall activate the computer monitor's Sleep Mode within 30 minutes of user inactivity or as otherwise defined in future versions of the Computer Agreement (issued after current Version 3.0). **If a computer monitor has the capability to proceed automatically from On Mode/Active Power to Off Mode/Standby Power, then, consistent with the Sleep Mode requirements, the computer monitor's Off Mode/Standby Power must be activated within 30 minutes of user inactivity or as otherwise defined in future versions of the Computer Agreement (issued after current Version 3.0).**

4) **Test Methodology**

Product Testing Set-up, Methodology, and Documentation: EPA utilizes, where possible, existing, widely-accepted industry practices for measuring product performance and power use under normal or typical operating conditions. The testing and measurement methods below reference published specifications from the Video Electronics Standards Association (VESA) Display Metrology Committee and the International Electrotechnical Commission (IEC), and supplement those guidelines where necessary with methods developed in cooperation with the computer monitor industry.

Manufacturers are required to perform tests and self-certify those product models that meet the ENERGY STAR guidelines. Families of computer monitor models that are built on the same chassis and are identical in every respect but housing and color may be qualified through submission of test data for a single, representative model. Likewise, models that are unchanged or that differ only in finish from those sold in a previous year may remain qualified without the submission of new test data, assuming the specification remains unchanged.

The power requirement shall be measured from the outlet or power source to the product under test. The average true power consumption of the computer monitor shall be measured during the On Mode/Active Power, the Sleep Mode/Low Power, and the Off Mode/Standby Power. When performing measurements to self-certify a product model, the product being tested must initially be in the same condition (e.g., configuration and settings) as when shipped to the customer, unless adjustments need to be made pursuant to instructions below.

To ensure a consistent means for measuring the power consumption of electronics products, the following protocol must be followed, which has three main components:

Product Testing Set-up and Conditions: Outlined below in Sections A through H are the ambient test conditions and measurement protocols that must be respected when performing power measurements.

Product Testing Methodology: The actual test steps for measuring power in On Mode/Active Power, Sleep Mode/Low Power, and Off Mode/Standby Power are provided in Section I, below.

Product Testing Documentation: Documentation requirements for submittal of qualified product data to EPA are detailed in Section J, below.

This protocol ensures that outside factors do not adversely affect the test results and that the test results can be consistently reproduced. Manufacturers may elect to use an in-house or independent laboratory to provide the test results. A sample of test facilities and recommended test equipment will be provided in the near future on the ENERGY STAR Web site at www.energystar.gov.

Product Testing Set-up and Conditions

A. Test Conditions:

General Criteria

Supply Voltage*:	North America: Europe: Australia/New Zealand: Japan:	115 (± 1%) Volts AC, 60 Hz (± 1%) 230 (± 1%) Volts AC, 50 Hz (± 1%) 230 (± 1%) Volts AC, 50 Hz (± 1%) 100 (± 1%) Volts AC, 50 Hz (± 1%)/60 Hz (± 1%)
Total Harmonic Distortion (Voltage):	< 2% THD	
Ambient Temperature:	20°C ± 5°C	
Relative Humidity:	30 – 80 %	
Line Impedance:	< 0.25 ohm	

(Reference IEC 62301: Household Electrical Appliances – Measurement of Standby Power, Sections 3.2, 3.3 and VESA Flat Panel Display Measurements (FPDM) Standard 2.0, Section 301-2)

***Supply Voltage:** Manufacturers shall test their computer monitors based on the market in which the models will be sold. Manufacturers must ensure that qualifying products marketed and sold in any region as ENERGY STAR do not exceed the power levels declared on the Qualifying Product Information (QPI) form (and stored in the ENERGY STAR database) at the standard mains voltage and frequency conditions of that region. For equipment that is sold in multiple international markets and therefore rated at multiple input voltages, the manufacturer must test at and report all relevant voltages and power consumption levels if it intends to register the product as ENERGY STAR in the respective markets. For example, a manufacturer that is shipping the same computer monitor model to the United States and Europe must measure and report the On, Sleep, and Off power consumption at both 115 Volts/60 Hz and 230 Volts/50 Hz.

B. Dark Room Conditions: When performing light measurements, the computer monitor shall be located in a dark room condition. The computer monitor screen illuminance measurement (E), when in Off Mode/Standby Power, must be 1.0 Lux or less. Measurements should be made at a point perpendicular to the center of the screen using a Light Measuring Device (LMD) with the computer monitor in Off Mode/Standby Power (Reference VESA FPDM Standard 2.0, Section 301-2F).

- C. Color Controls and Peripherals: All color controls (hue, saturation, gamma, etc.) shall be placed at their factory default settings. No external devices shall be connected to any included Universal Serial Bus (USB) hubs or ports. Any built-in speakers, TV tuners, etc. may be placed in their minimum power configuration, as adjustable by the user, to minimize power use not associated with the display itself. Circuit removal or other actions not under user control may not be taken to minimize power use.
- D. Power Measurement Test Conditions: CRT pixel format shall be set at the preferred pixel format with the highest resolution that is intended to be driven at a 75 Hz refresh rate. A VESA Discrete Monitor Timing (DMT) or newer industry standard pixel format timing must be used for the test. The CRT monitor must be capable of meeting all its manufacturer-stated quality specifications in the tested format. For LCDs and other fixed pixel technologies, pixel format shall be set to the native level. LCD refresh rate shall be set to 60 Hz, unless a different refresh rate is specifically recommended by the manufacturer, in which case that rate shall be used.
- E. Power Measurement Protocols: Computer monitor power consumption shall be measured in watts with an imposed test pattern. Warm-up time shall be a minimum of a 20-minute period (Reference VESA FPDM Standard 2.0, Section 301-2D or 305-3 for warm-up test). A true RMS power meter with a crest factor of at least five shall be used to measure the power use of each randomly chosen unit at one or more, as appropriate, of the voltage/frequency combinations provided in Section 4.A (Reference VESA Standard: Display Specifications and Measurement Procedures, Version 1.0, Revision 1.0, Section 8.1.3). Measurements shall be taken after wattage values are stable over a three-minute period. Measurements are considered stable if the wattage reading does not vary more than 1% over the three-minute period (Reference IEC 4.3.1). (Manufacturers shall ignore the input sync signal check cycle when metering the model in Sleep Mode/Low Power and Off Mode/Standby Power.) Manufacturers shall use calibrated measuring equipment capable of measurements accurate to one-tenth of a watt or better.

Borrowing from European Norm 50301 (Reference BSI 03-2001, BS EN 50301:2001, Methods of Measurement for the Power Consumption of Audio, Video, and Related Equipment, Annex A), EPA has established a test procedure where the number of units required for test depends on the test results for the first unit. For the purposes of ENERGY STAR, if a tested computer monitor uses at least 15% less power (i.e., greater than or equal to 15%) than the ENERGY STAR specification in all three operating modes (On Mode/Active Power, Sleep Mode/Low Power, and Off Mode/Standby Power), then it only has to be tested once. However, if a tested computer monitor is within 15% (i.e., less than 15%) of the ENERGY STAR specification in any of the three operating modes, then two more units have to be tested. None of the test values may exceed the ENERGY STAR specification for the model to qualify as ENERGY STAR. All of the test results as well as the average values (based on the three or more data points) must be reported on an ENERGY STAR QPI form.

The following example further illustrates this approach:

EXAMPLE: For simplicity, assume the specification is **100 watts or less and only applies to one operational mode. 85 watts would represent the 15% threshold...**

- If the first unit is measured at **80 watts**, **no more testing** is needed and the model qualifies (80 watts is at least 15% more efficient than the specification and is “outside” the 15% threshold).
- If the first unit is measured at **85 watts**, **no more testing** is needed and the model qualifies (85 watts is exactly 15% more efficient than the specification).
- If the first unit is measured at **90 watts**, then **two more units** must be tested to determine qualification (90 watts is only 10% more efficient than the specification and is “within” the 15% threshold).
- If three units are tested at **90, 98, and 105 watts**, the model **does not qualify** as ENERGY STAR—even though the average is 98 watts—because one of the values (105) exceeds the ENERGY STAR specification.

- F. Luminance Test Patterns and Procedures: **For CRT monitors**, the technician shall initiate the AT01P (Alignment Target 01 Positive Mode) pattern (VESA FPDM Standard 2.0, A112-2F, AT01P) for screen size and use it to set the computer monitor to the manufacturer's recommended image size, which is typically slightly smaller than maximum viewable screen size. Then, test pattern (VESA FPDM Standard 2.0, A112-2F, SET01K) shall be displayed that provides eight shades of gray from full black (0 volts) to full white (0.7 volts).² Input signal levels shall conform to VESA Video Signal Standard (VSIS), Version 1.0, Rev. 2.0, December 2002. The technician shall adjust (where feasible) the computer monitor brightness control downward from its maximum until the lowest black bar luminance level is just slightly visible (VESA FPDM Standard 2.0, Section 301-3K). The technician shall then display a test pattern (VESA FPDM Standard 2.0, A112-2H, L80) that provides a full white (0.7 volts) box that occupies 80% of the image. The technician shall then adjust the contrast control until the white area of the screen provides at least 100 candelas per square meter of luminance, measured according to VESA FPDM Standard 2.0, Section 302-1.

For all Fixed Pixel displays (e.g., LCDs and others), test pattern (VESA FPDM Standard 2.0, A112-2F, SET01K) shall be displayed that provides eight shades of gray from full black (0 volts) to full white (0.7 volts).² Input signal levels shall conform to VESA Video Signal Standard (VSIS), Version 1.0, Rev. 2.0, December 2002. With the brightness and contrast controls at maximum, the technician shall check that, at a minimum, the white and near white gray levels can be distinguished. If white and near white gray levels cannot be distinguished, then contrast shall be adjusted until they can be distinguished. The technician shall next display a test pattern (VESA FPDM Standard 2.0, A112-2H, L80) that provides a full white (0.7 volts) box that occupies 80% of the image. The technician shall then adjust the brightness control until the white area of the screen provides at least 175 candelas per square meter of luminance, measured according to VESA FPDM Standard 2.0, Section 302-1. [If computer monitor's maximum luminance is less than 175 candelas per square meter (e.g., 150), then technician shall use the maximum luminance (e.g., 150) and report the value to EPA with other required testing documentation. Similarly, if the computer monitor's minimum luminance is greater than 175 candelas per square meter (e.g., 200), then technician shall use the minimum luminance (e.g., 200) and report the value to EPA.]

- G. Light Measurement Protocols: When light measurements, such as illuminance and luminance, need to be made, a LMD shall be used with the computer monitor located in dark room conditions. The LMD shall be used to make measurements at the center of, and perpendicular to the computer monitor screen (Reference VESA FPDM Standard 2.0, Appendix A115). The screen surface area to be measured shall cover at least 500 pixels, unless this exceeds the equivalent of a rectangular area with sides of lengths equal to 10% of the visible screen height and width (in which case this latter limit applies). However, in no case may the illuminated area be smaller than the area the LMD is measuring (Reference VESA FPDM Standard 2.0, Section 301-2H).
- H. Display Set-up and Characterization: The computer monitor test sample characteristics shall be recorded prior to the test. The following information shall be recorded at a minimum:

² Corresponding voltage values for digital only interface monitors that correspond to the brightness of the image (0 to 0.7 volts) are:

0 volts (black) = a setting of 0
0.1 volts (darkest shade of gray analog) = 36 digital gray
0.7 volts (full white analog) = 255 digital gray

Please note that future digital interface specifications may widen this range, but in all cases, 0 volts shall correspond to black and the maximum value shall correspond to white, with 0.1 volts corresponding to one-seventh of the maximum value.

Product Description/Category (e.g., 17-inch computer monitor with white housing)
Display Technology (e.g., CRT, LCD, Plasma)
Brand Name/Manufacturer
Model Number
Serial Number
Rated Voltage (VAC) and Frequency (Hz)
Viewable Diagonal Size (inches)
Aspect Ratio (e.g., 4:3)
Recommended Image Size (actual size tested) Width X Height
Viewing Angle (horizontal and vertical degrees)
Screen Refresh Rate (during test) (Hz)
Number of Pixels as Tested (horizontal)
Number of Pixels as Tested (vertical)
Maximum Claimed Resolution (horizontal)
Maximum Claimed Resolution (vertical)
Analog, Digital, or Both Interfaces
Instrumentation Information (e.g., type of signal generator)

Product Testing Methodology

- I. Test Method: Following are the test steps for measuring the true power requirements of the test unit in On Mode/Active Power, Sleep Mode/Low Power, and Off Mode/Standby Power. Manufacturers are required to test their computer monitors using the analog interface, except in those cases where one is not provided (i.e., digital interface monitors, which are defined as only having a digital interface for purposes of this test method). For digital interface monitors, please see Footnote 2 on page 9 for voltage information and then follow the test method below using a digital signal generator.

On Mode/Active Power

1. Connect the test sample to the outlet or power source and test equipment. For computer monitors shipped with an external power supply, the external power supply (as opposed to a reference power supply) must be used in the test.
2. Power on all test equipment and properly adjust power source voltage and frequency.
3. Check for normal operation of the test unit and leave all customer adjustments set to factory default settings.
4. Bring the test unit into On Mode/Active Power either by using the remote control device or by using the ON/OFF switch on the test unit cabinet. Allow the unit under test to reach operating temperature (approximately 20 minutes).
5. Set the proper display mode. Refer to Section D, Power Measurement Test Conditions.
6. Provide dark room conditions. See Sections G, Light Measurement Protocols, and B, Dark Room Conditions.
7. Set size and luminance. Refer to Section F, Luminance Test Patterns and Procedures for CRT or Fixed Pixel displays. Once luminance is set, dark room conditions are no longer needed.
8. Either verify that the wall outlet power is within specifications or adjust the AC power source output as described in Section A (e.g., 115V ± 1%, 60Hz ± 1%).
9. Set the power meter current range. The full-scale value selected multiplied by the crest factor rating (I_{peak}/I_{rms}) of the meter must be greater than the peak current reading from the oscilloscope.
10. Allow the readings on the power meter to stabilize and then take the true power reading in watts from the power meter. Measurements are considered stable if the wattage reading does not vary more than 1% over the three-minute period. See Section E, Power Measurement Protocols.
11. Power consumption shall be recorded, as well as total pixel format (horizontal x vertical pixels displayed), to calculate pixels/watt.
12. Record the test conditions and test data.

Sleep Mode/Low Power (Power Switch On, No Video Signal)

1. At the conclusion of the On Mode/Active Power test, initiate the computer monitor's Sleep Mode/Low Power. The method of adjustment shall be documented along with the sequence of events required to reach the Sleep Mode/Low Power. Power on all test equipment and properly adjust operation range.
2. Allow the computer monitor to remain in Sleep Mode/Low Power until stable power readings are measured. Measurements are considered stable if the wattage reading does not vary more than 1% over the three-minute period. Manufacturers shall ignore the input sync signal check cycle when metering the model in Sleep Mode/Low Power.
3. Record the test conditions and test data. The measurement time shall be sufficiently long to measure the correct average value (i.e., not peak or instantaneous power). If the device has different Sleep Modes that can be manually selected, the measurement should be taken with the device in the most energy consumptive of those modes. If the modes are cycled through automatically, the measurement time should be long enough to obtain a true average that includes all modes.

Off Mode/Standby Power (Power Switch Off)

1. At the conclusion of the Sleep Mode/Low Power test, initiate the computer monitor's Off Mode/Standby Power. If only one power switch is provided (i.e., a soft off or a hard off), press that switch; if two power switches are provided (i.e., a soft off AND a hard off), press the soft off switch. The method of adjustment shall be documented along with the sequence of events required to reach the Off Mode/Standby Power. Power on all test equipment and properly adjust operation range.
2. Allow the computer monitor to remain in Off Mode/Standby Power until stable power readings are measured. Measurements are considered stable if the wattage reading does not vary more than 1% over the three-minute period. Manufacturers shall ignore the input sync signal check cycle when metering the model in Off Mode/Standby Power.
3. Record the test conditions and test data. The measurement time shall be sufficiently long to measure the correct average value (i.e., not peak or instantaneous power).

Product Testing Documentation

- J. Submittal of Qualified Product Data to EPA: Partners are required to self-certify those product models that meet the ENERGY STAR guidelines and report information to EPA on a QPI form. ENERGY STAR qualifying product lists, including information about new as well as discontinued models, must be provided on an annual basis, or more frequently if desired by the manufacturer.

Bijlage 2d

SenterNovem Criteriadocument Reproductieapparatuur

Criteria voor duurzaam inkopen van
Reproductieapparatuur

Colofon

Deze criteria voor duurzaam inkopen zijn ontwikkeld door SenterNovem in opdracht van het Ministerie van VROM. Dit programma is een gezamenlijk initiatief van de Rijksoverheid, VNG, IPO en de UvW.

Datum definitieve vaststelling: 03-05-2007

Meer informatie (030) 239 35 33, duurzaaminkopen@senternovem.nl en <http://www.senternovem.nl/duurzaaminkopen>.

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	2
1.1	Afbakening van de productgroep Reproductieapparatuur	2
1.2	Status	2
2.	Markt en duurzaamheid	3
2.1.	Marktonwikkelingen	5
2.2.	Duurzaamheidsaspecten	3
3.	Duurzaamheid in het inkoopproces	5
3.1.	Vorbereidingsfase (aandachtspunten)	5
3.2.	Specificatiefase (criteria)	6
3.2.1.	Kwalificatie van leveranciers	7
3.2.2.	Programma van eisen	7
3.2.3.	Gunningscriteria	8
3.2.4.	Contract	8
3.3.	Gebruiksfase	8
4.	Meer informatie	10
4.1	Bronnen en relevante informatie	10
4.2	Gerelateerde productgroepen	10
3	Informatiepunt SenterNovem	10
	Bijlage 1	11

1. Inleiding

De overheid wil concrete stappen zetten naar een duurzame samenleving en geeft zelf het goede voorbeeld. Jaarlijks besteden overheidsorganisaties meer dan 40 miljard euro aan inkopen en diensten. Door als overheid duurzaam in te kopen, krijgt de markt voor duurzame producten een stevige impuls.

De overheden hebben duidelijke doelen gesteld: het Rijk wil in 2010 voor 100 procent duurzaam inkopen. De gemeenten streven naar 75 procent in 2010 en 100 procent in 2015. Provincies en waterschappen hebben minimaal 50 procent in 2010 als doel gesteld. 100 procent duurzaam inkopen betekent dat de inkopen voldoen aan de eisen die op dat moment voor de desbetreffende productgroepen zijn opgesteld. Meer informatie hierover vindt u op de [website](#) van Duurzaam Inkopen.

SenterNovem ondersteunt overheden om de doelstellingen te bereiken, onder andere door duurzaamheidcriteria te ontwikkelen voor alle producten, diensten en werken die overheden inkopen. In dit document vindt u de criteria voor de productgroep Reproductieapparatuur. Ook vindt u in dit document aandachtspunten voor de fase vóór en ná de inkopen, achtergrondinformatie, afwegingen bij de criteria, uitwerking van de criteria in bestekteksten en uitwerking van de beoordeling van criteria.

1.1 Afbakening van de productgroep

De productgroep Reproductieapparatuur omvat apparatuur voor gebruik op het kantoor. Dit heeft betrekking op printers (zwart-wit en kleurenapparaten), kopieerapparaten, faxen en multifunctionele (digitale) apparatuur waarin minimaal 2 functies (printen, kopiëren, faxen of scannen) worden gecombineerd. Dit document heeft géén betrekking op: frankeermachines en scanners.

Om het de aanbestedende dienst gemakkelijker te maken wordt een selectie van CPV-codes gegeven die van toepassing kunnen zijn op deze productgroep. Deze selectie is niet uitputtend of compleet. Het blijft de verantwoordelijkheid van de aanbestedende dienst om zelf de juiste set van CPV-codes te verzamelen, aansluitend bij de betreffende aanbesteding.

Het betreft hier producten met CPV code(s):

Apparatuur	30121000-3	Fotokopieer- en thermokopieerapparaten.
	30125000-1	Delen en toebehoren van fotokopieerapparaten.

1.2 Status

De criteria voor Reproductieapparatuur zijn op 3 mei 2007 definitief vastgesteld door de stuurgroep Duurzame Bedrijfsvoering Overheden. Vanaf dit moment dienen ze als basis voor monitoring. Op de website van Duurzaam Inkopen staat de planning voor het gereedkomen en eventuele herziening van de criteriadocumenten.

2. Markt en duurzaamheid

De criteria voor de productgroep Reproductieapparatuur zijn zorgvuldig, met raadpleging van verschillende belanghebbenden, samengesteld. Meer informatie over het algemene proces van de totstandkoming van criteria is te vinden op de [website](#) van Duurzaam Inkopen. In dit hoofdstuk vindt u de inhoudelijke afwegingen die geleid hebben tot de criteria voor Reproductieapparatuur.

2.1. Duurzaamheidsaspecten

Bij het opstellen van criteria voor duurzaam inkopen van reproductieapparatuur is uitgegaan van de belangrijkste duurzaamheidsaspecten voor deze productgroep. Voor reproductieapparatuur zijn dit:

- Papier- en tonerverbruik (o.a. energieverbruik bij papierproductie en gebruik van hout als grondstof).
- Energieverbruik tijdens gebruik (verbruik van niet-hernieuwbare grondstoffen (brandstof) en productie van broeikasgassen).
- Gebruik van energie en grondstoffen bij productie van reproductieapparatuur.
- Toepassing van schadelijke stoffen (brandvertragers en zware metalen) in reproductieapparatuur.

Papier- en tonerverbruik

Voor reproductieapparatuur geldt dat de hoeveelheid energie benodigd voor productie van papier en toner vele malen hoger is dan het elektriciteitsverbruik van de apparatuur zelf. Om deze reden is dubbelzijdig kopiëren/printen ("duplexing") de meest waardevolle energiebesparingsmaatregel. Dit is als eis in de criteria opgenomen. Na dubbelzijdig kopiëren/printen is het gebruik van gerecycled papier het meest zinvol, gevolgd door spaarzaam tonerverbruik. Voor papier en tonercartridges worden aparte criteria ontwikkeld. De criteria voor tonercartridges en reproductieapparatuur worden in 2009 herzien en zullen dan onderling afgestemd worden.

Energieverbruik

Naast papier- en tonerverbruik zijn het reduceren van energieverbruik in wachtstand en powermanagement opties van belang. Dit wordt bereikt door het gebruik van energie-efficiënte apparaten.

De aanschaf van energie-efficiënte apparaten is in de criteria uitgewerkt met een verwijzing naar Energy Star. Energy Star is een internationaal programma voor de vrijwillige labelling van energie-efficiënte apparaten, in het leven geroepen door de US Environment Protection Agency (EPA) in 1992. Door middel van een overeenkomst met de Amerikaanse overheid participeert de Europese Unie in het Energy Star Programma voor zover het kantoorapparatuur betreft. De eisen van Energy Star voor reproductieapparatuur zijn in 2006 samengevoegd in het document "ENERGY STAR® Program Requirements for Imaging Equipment" en gelden vanaf 1 april 2007.

Inmiddels is in maart 2008 op Europees niveau de Energy Star verordening in werking getreden, waarin gesteld wordt dat de lidstaten bij aanbestedingen van kantoorapparatuur van de nationale overheid (rijksoverheid) verplicht zijn energie-efficiënte eisen vast te stellen die minimaal zo streng zijn als de Energy Star specificaties. Daarnaast zullen de Energy Star eisen voor reproductieapparatuur naar verwachting in 2009

opnieuw aangescherpt worden. Als gevolg van deze ontwikkelingen zullen ook de eisen voor duurzaam inkopen van reproductieapparatuur in de toekomst verder aangescherpt worden.

Productie

Naast papierverbruik en energieverbruik is het gebruik van energie en grondstoffen bij de productie van reproductieapparatuur een belangrijk milieu-aspect. Dit kan verminderd worden door recycling van apparatuur en grondstoffen. De producentenverantwoordelijkheid voor het afvalbeheer van elektrische en elektronische apparaten is al geregeld in de WEEE-richtlijn (Directive on waste electrical and electronic equipment). De richtlijn is in Nederland geïmplementeerd met de "Regeling beheer elektrische en elektronische apparatuur". Om deze reden zijn er (nog) geen criteria opgenomen met betrekking tot recycling.

Schadelijke stoffen

Tenslotte is de toepassing van schadelijke stoffen van belang. Ook voor dit aspect bestaat een Europese richtlijn, de "RoHS directive" (Restriction of use of certain Hazardous Substances in electrical and electronic equipment). De richtlijn houdt in dat vanaf 1 juli 2006 geen producten meer op de markt mogen komen met gevaarlijke stoffen als lood, cadmium, kwik, zeswaardig chroom en PBB/PBDE. Deze richtlijn is in Nederland geïmplementeerd met het "Besluit beheer elektrische en elektronische apparatuur". Om deze reden zijn er ook (nog) geen criteria opgenomen met betrekking tot gevaarlijke stoffen.

Sociale aspecten

Behalve milieu criteria kunnen ook sociale criteria een rol spelen bij duurzaam inkopen. Het gaat daarbij om eerlijke handel, mensenrechten en het bevorderen van de toepassing van internationale arbeidsnormen. Wat de arbeidsnormen betreft gaat het primair om de vier fundamentele arbeidsnormen, zoals vastgelegd door de ILO met absoluut zwaartepunt op kinderarbeid en dwangarbeid. Bij uitzondering en selectief toegepast kunnen in sommige gevallen ook andere ILO normen van toepassing zijn. Voor elke productgroep zal worden vastgesteld of en welke sociale criteria relevant zijn, en hoe leveranciers kunnen aantonen dat zij daaraan voldoen. SenterNovem verwacht najaar 2008 de sociale criteria van alle relevante productgroepen te hebben vastgesteld.

Inkoperende overheidsinstanties die beleid hebben geformuleerd ten aanzien van arbeidsparticipatie van zwakke groepen op nationaal niveau, kunnen in hun inkoopbeleid hiermee gewoon doorgaan (uiteraard binnen de aanbestedingsregels). Hiervoor zullen geen criteria worden opgesteld. Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid overweegt een overzicht op te stellen van "best practices" die als voorbeeld kunnen dienen.

Uit onderzoek naar de arbeidsomstandigheden in de elektronicasector (onder andere van SOMO) is gebleken dat de arbeidsomstandigheden in de keten een aandachtspunt zijn. Aandachtspunten zijn bijvoorbeeld het gebruik van kinderarbeid en onderbetaling van werknemers. De elektronicasector heeft zelf een gedragscode (Electronics Industry Code of Conduct (EICC)) opgesteld om de situatie te verbeteren, maar niet alle fabrikanten onderschrijven deze code.

2.2. Marktonwikkelingen

Op de markt is voldoende print-, kopieer- en multifunctionele apparatuur beschikbaar dat kan voldoen aan de eis voor automatisch dubbelzijdig kopiëren en/of printen. Door overstappen van enkelzijdig naar dubbelzijdig kopiëren/printen kan ca. 30% op het papierverbruik worden bespaard (dit geldt niet voor faxapparatuur).

Ook apparatuur die voldoet aan de eisen van Energy Star is voldoende beschikbaar. Deze apparatuur is opgenomen in de [Energy Star Database](http://www.eu-energystar.org/nl/nl_database.htm) (http://www.eu-energystar.org/nl/nl_database.htm). In de database kunnen modellen geselecteerd worden op verschillende functionele en energetische prestaties. De gegevens worden regelmatig ververs.

Gebruik van energie-efficiënte apparatuur betekent een lager energieverbruik. Zo hebben printers met het Energy Star® label een energieverbruik dat gemiddeld 60% lager ligt dan dat van printers zonder dit label. Voor kopieerapparaten is dat 40%. Maar het betekent ook minder warmteproductie, een langere levensduur, lagere kosten voor koeling / airconditioning en mogelijk minder ruimtegebruik.

Dit kan ertoe leiden dat de total cost of ownership (TCO) voor energiezuinige apparatuur positief uitpakt. Op de website van Energy Star kan met behulp van een 'energie calculator' een berekening uitgevoerd worden (www.eu-energystar.org).

3. Duurzaamheid in het inkoopproces

De criteria in dit document zijn verdeeld over de verschillende stappen in het inkoopproces. Meer informatie over de stappen in het inkoopproces en de manier waarop duurzaamheid daarin kan worden meegenomen, vindt u in de 'Instructie Duurzaam inkopen'. Deze is binnenkort te [downloaden](#). Het is aan te bevelen deze instructie te bekijken voordat u met de criteria voor deze productgroep aan de slag gaat.

3.1. Voorbereidingsfase (aandachtspunten)

Elke inkoop of aanbesteding begint met het inventariseren van de behoefte van de (interne) klant.

Duurzaamheid kan in deze fase meegenomen worden door te onderzoeken of de aanschaf noodzakelijk is en of er een duurzamere oplossing is voor de inkoopbehoefte. Specifieke aandachtspunten voor de inkoop van de productgroep Reproductieapparatuur zijn:

- Analyse van print- en reproductiebehoefte.

Maak vooraf een goede analyse van de print- en reproductiebehoefte van de organisatie. Hiervoor is inzicht nodig in relevante cijfers, zoals het verbruik van papier en toner over een bepaalde periode. Deze cijfers kunnen bijvoorbeeld in het kader van interne milieuzorg verzameld worden of uitbesteed worden aan de leverancier in het kader van onderhoud.

- Kies een apparaat dat optimaal voldoet aan de kopieer- en/of printbehoefte.

De keuze voor het type kopieerapparaat/printer zal over het algemeen bepaald worden door het aantal kopieën/prints dat gemaakt wordt (het kopieervolume). Zware apparatuur gebruikt aanzienlijk meer energie dan

een middenvolume-apparaat. Zware apparatuur plaatsen als niet zoveel kopieën gemaakt worden is dus energieverpilling. Te lichte apparatuur is ook niet goed. Als op een apparaat meer kopieën worden gemaakt dan waarmee bij het ontwerp rekening is gehouden, kan dat leiden tot een snelle slijtage, meer reparaties en vroegtijdige vervanging.

- Kies voor printers met verschillende laden voor verschillende soorten papier. Printers met meer dan één lade bieden de mogelijkheid om de papierkeuze af te stemmen op het gebruik van de print (archivering of niet, dikker papier of niet, etc.), waardoor altijd een zo milieuvriendelijk mogelijke keuze gemaakt kan worden.
- Kies voor centraal kopiëren/printen. Door een centrale plaats te kiezen voor kopiëren/printen kan het aantal apparaten omlaag; dit scheelt grondstoffen en afval (ook van tonercartridges). Eén groot apparaat dat gebruikt wordt door verscheidene gebruikers verbruikt over het algemeen minder energie dan vele kleine apparaten bij elkaar.
- Kies voor multifunctionele (digitale) apparatuur. Eén multifunctioneel apparaat (MFD of 'alles-in-één-apparaat') verbruikt circa 50% minder energie dan een separate printer, scanner, fax en kopieerapparaat. Dit kan ook een kostenbesparing opleveren. Een voorbeeld op www.eu-energystar.org: een afdeling van 100 personen kan circa \$2.000,- per jaar besparen op elektriciteitskosten (uitgaande van een tarief van \$0,18/kWh) door acht afdelingsprinters, 24 werkplekprinters en 12 faxmachines te vervangen door 8 gecombineerde digitale kopieerapparaten / printers.
- Bekijk of het mogelijk is om hergebruikte (refurbished) apparatuur aan te schaffen (mits deze voldoet aan de gestelde energiecriteriën). In de praktijk blijkt dat deze apparatuur kwalitatief niet minder is en niet meer onderhoud nodig heeft dan nieuwe apparatuur.

3.2. Specificatiefase (criteria)

In de specificatiefase wordt de behoefte van de (interne) klant vertaald in een aanbestedingsdocument. In deze fase worden geformuleerd:

- Criteria voor de kwalificatie van leveranciers. Dit kunnen uitsluitingsgronden en geschiktheidseisen zijn, ofwel eisen aan de leverancier en in een niet-openbare aanbesteding eventueel ook selectiecriteria, ofwel wensen ten aanzien van de leverancier.
- Een beschrijving van de minimumeisen die ten aanzien van levering, dienst of werk gesteld worden (het Programma van Eisen).
- Gunningscriteria, ofwel wensen ten aanzien van levering, dienst of werk. Deze zijn alleen van toepassing als gekozen wordt voor het gunnen op Economisch Meest Voordelige Inschrijving.
- Het contract met daarin contractbepalingen.

Meer informatie over de verschillende soorten criteria en de verschillende manieren van aanbesteden vindt u in de 'Instructie Duurzaam Inkopen'. In de gunningscriteria is, indien relevant, ook innovatie meegenomen. Innovatie is gericht op de ontwikkeling en introductie van nieuwe ideeën en producten.

De criteria in dit document zijn opgesteld om de inkoper te ondersteunen bij het duurzaam inkopen van Reproductieapparatuur. De criteria zijn juridisch getoetst. Elke inkoop en aanbesteding is echter maatwerk. Het opstellen van een aanbestedingsdocument blijft dan ook de verantwoordelijkheid van de inkoper.

3.2.1. Kwalificatie van leveranciers

Voor deze specifieke productgroep zijn geen criteria geformuleerd voor de kwalificatie van leveranciers. Meer informatie over de mogelijkheden om duurzaamheid toch mee te nemen in dit onderdeel vindt u in de 'Instructie Duurzaam inkopen'.

3.2.2. Programma van eisen

Minimumeisen

<p>Minimumeis nr. 1</p>	<p>De te leveren reproductieapparatuur voldoet aan de eisen van Energy Star voor kantoorapparatuur (Imaging equipment), versie 1.0, d.d. 1 april 2007, hoofdstuk 3 en 4, zoals opgenomen in bijlage 1.</p> <p>Indien de reproductieapparatuur beschikt over het Energy Star label, versie 1.0, 1 april 2007, voldoet het in ieder geval aan deze minimumeis.</p> <p><u>Bewijsmiddel:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. De bij deze inschrijving te voegen verklaring van inschrijver dat aan deze minimumeis wordt voldaan; 2. Een opgave met specificatie van de te leveren reproductieapparatuur; 3. Een bij deze inschrijving te voegen certificaat voor de te leveren reproductieapparatuur of een ander document waaruit blijkt dat inschrijver aan deze minimumeis voldoet. Indien de reproductieapparatuur beschikt over het Energy Star label, versie 1.0, d.d. 1 april 2007, wordt in ieder geval voldaan aan deze minimumeis.
<p>Toelichting voor inkoper</p>	<p>Energy Star is een internationaal programma voor de vrijwillige labeling van energie-efficiënte apparaten, in het leven geroepen door de US Environment Protection Agency (EPA) in 1992. Door middel van een Overeenkomst met de Amerikaanse overheid participeert de Europese Unie in het Energy Star Programma voor zover het kantoorapparatuur betreft. De eisen van Energy Star voor verschillende kantoorapparaten zijn in 2006 samengevoegd in het document "ENERGY STAR® Program Requirements for Imaging Equipment" en gelden vanaf 1 april 2007.</p> <p><u>Verificatie van bewijsmiddel(en):</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Productcertificaten waaruit blijkt dat de apparatuur voldoet aan de gestelde criteria. Bij ontbreken van een certificaat (laten) meten van de apparatuur volgens de test methode in sectie 4 van de bijlage 2. De apparatuur die is voorzien van het Energy Star label, is opgenomen in de Energy Star database (www.eu-energystar.org). In deze database kan worden

	<p>nagegaan of de aangeboden apparatuur is voorzien van het Energy Star label en derhalve voldoet aan de gestelde criteria;</p> <p>3. Geen nadere verificatie.</p>
<p>Minimumeis nr. 2</p>	<p>Print-, kopieer- en multifunctionele apparatuur (zoals gedefinieerd in dit Programma van Eisen) is geschikt voor automatisch dubbelzijdig kopiëren en/of printen.</p> <p><u>Bewijsmiddel:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Een bij de offerte overgelegde verklaring dat de kantoorapparatuur voldoet aan de minimumeis; 2. Een opgave met specificatie van de te leveren apparatuur.
<p>Toelichting voor inkoper</p>	<p><u>Verificatie van bewijsmiddel(en):</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Productcertificaten waaruit blijkt dat de apparatuur voldoet aan de gestelde criteria. Bij ontbreken van deze certificaten testen van de apparatuur op automatisch dubbelzijdig kopiëren en/of printen 2. Geen nadere verificatie.

3.2.3. Gunningscriteria

Voor deze productgroep zijn geen gunningscriteria geformuleerd.

3.2.4. Contract

Voor deze productgroep zijn geen contractbepalingen geformuleerd.

3.3. Gebruiksfase

Nadat het inkooptraject is afgerond en een product of dienst is ingekocht, bestaan er mogelijkheden om het product op een duurzame wijze te gebruiken. Specifieke aandachtspunten voor de productgroep Reproductieapparatuur zijn:

- Stel de apparatuur op de juiste wijze in.
Zorg ervoor dat de leverancier bij plaatsing de powermanagementfunctie (maar ook de slaapstand en stand-by modus) van het apparaat zo energiezuinig mogelijk instelt. Laat het apparaat ook zo ingesteld worden dat er standaard dubbelzijdig geprint/gekopieerd wordt.
- Stimuleer werknemers tot energiezuinig gebruik van de reproductieapparatuur.
Stimuleer werknemers om de reproductieapparatuur uit te zetten, vooral in de avond en in het weekend. Het uitschakelen van grote kopieerapparaten en printers aan het einde van de dag kan per stuk een redelijke hoeveelheid energie besparen. Met name de grotere kopieerapparaten (90-100 pagina's Z/W per minuut)

gebruiken tijdens de uit-stand ook energie. Dit is echter 95-97% lager dan het energiegebruik tijdens de low-power stand.

- Zorg voor het juiste onderhoud.

Goed en regelmatig onderhoud voorkomt storingen en eventueel vrijkomen van schadelijke stoffen.

- Zorg voor een verantwoorde afdanking van de apparatuur.

De producent/ leverancier is wettelijk verplicht om kostenloze terugname van de apparatuur te garanderen en te informeren over de wijze van milieuverantwoorde verwerking van afgedankte apparaten. Volg de aanwijzingen van de producent/ leverancier.

- Maak de gebruikers bewust van onnodig papiergebruik.

Verwerk informatie zoveel mogelijk digitaal. Dit kan door medewerkers te wijzen op de alternatieven voor papierverbruik, zoals telefonische memo's via Outlook, prints eerst bekijken via "afdrukvoorbeeld", en de mogelijkheid om meerdere pagina's per vel af te drukken.

- Benut dubbele printer- en kopieerladen (i.v.m. de juiste papierselectie).

Maak gebruik van een aparte lade voor archiefpapier, zodat de gebruiker voor het afdrukken kan bepalen of het betreffende document bijvoorbeeld op archiveerbaar papier dient te worden afgedrukt of niet. Oftewel: door het gebruik van meerdere printer- en kopieerladen kan het papier met de juiste kenmerken of maat voor de taak geselecteerd worden.

- Maak gebruik van elektronisch faxen.

Als e-mail niet mogelijk is, kan op deze wijze (aan de verzendzijde) papier worden bespaard.

4. Meer informatie

4.1 Bronnen en relevante informatie

De belangrijkste wet- en regelgeving:

- Besluit Beheer Elektrische en Elektronische Apparatuur, Publicatie BEA: Staatsblad 2004 / 340.
- Regeling Beheer Elektrische en Elektronische Apparatuur, Publicatie REA: Staatscourant 28 juli 2004, nr. 142 / pag. 26
- EG-richtlijn 2002/96/EG betreffende afgedankte en elektrische en elektronische apparatuur (AEE) (WEEE Directive)
- EG-richtlijn 2002/95/EG betreffende beperking van het gebruik van bepaalde stoffen in elektrische en elektronische apparatuur. (RoHS Directive)
- EG-richtlijn 2005/32/EG betreffende de totstandbrenging van een kader voor het vaststellen van eisen inzake ecologisch ontwerp voor energieverbruikende producten (EuP Directive)

4.2 Gerelateerde productgroepen

- Tonercartridges
- Aanschaf hardware

3 Informatiepunt SenterNovem

Voor meer informatie en advies tijdens het gebruik van deze criteria kunt u contact opnemen met het Informatiepunt van SenterNovem: telefonisch bereikbaar van 9.00 – 12.00 en 14.00 - 16.00 uur op telefoonnummer (030) 239 35 33 of stuur een e-mail.

Bijlage 1

Energy Star Program Requirements for Imaging Equipment (version 1.0), Eligibility Criteria, section 3 and 4

- 3) **Energy-Efficiency Specifications for Qualifying Products:** Only those products listed in Section 2 above that meet the following criteria may qualify as ENERGY STAR. Effective dates are provided in Section 6 of this specification.

Products Sold with an External Power Adapter: To qualify, imaging equipment products using a single-voltage external ac-dc or ac-ac power adapter must use an ENERGY STAR qualified adapter, or one that meets the ENERGY STAR External Power Supply (EPS) specification when tested to the ENERGY STAR test method on the date the imaging product is qualified as ENERGY STAR. The ENERGY STAR specification and test method for single voltage external ac-dc and ac-ac power supplies may be found at www.energystar.gov/products.

Products Designed to Operate with an External DFE: To qualify, an imaging equipment product that is sold with a DFE that uses its own ac power source must use an ENERGY STAR qualified DFE, or one that meets the ENERGY STAR Computer specification when tested to the ENERGY STAR test method on the date the imaging product is qualified as ENERGY STAR. The ENERGY STAR specification and test method for computers may be found at www.energystar.gov/products.

Products Sold with an Additional Cordless Handset: To qualify, fax machines or MFDs with fax capability that are sold with additional cordless handsets must use an ENERGY STAR qualified handset, or one that meets the ENERGY STAR Telephony specification when tested to the ENERGY STAR test method on the date the imaging product is qualified as ENERGY STAR. The ENERGY STAR specification and test method for telephony products may be found at www.energystar.gov/products.

Duplexing: Standard-size copiers, MFDs, and printers that use EP, SI, and heat-intensive IJ marking technologies addressed by the TEC approach in Section 3.A. must meet the following duplexing requirements, based on product speed:

Color Copiers, MFDs, and Printers

Product Speed	Duplexing Requirement
≤ 19 ipm	N/A
20 – 39 ipm	Automatic duplexing must be offered as a standard feature or optional accessory at the time of purchase.
≥ 40 ipm	Automatic duplexing is required as a standard feature at the time of purchase.

Monochrome Copiers, MFDs, and Printers

Product Speed	Duplexing Requirement
≤ 24 ipm	N/A
25 – 44 ipm	Automatic duplexing must be offered as a standard feature or optional accessory at the time of purchase.
≥ 45 ipm	Automatic duplexing is required as a standard feature at the time of purchase.

- A. **ENERGY STAR Eligibility Criteria – TEC.** To qualify as ENERGY STAR, the TEC value obtained for imaging equipment outlined in Section 2, Table 1 above must not exceed the corresponding criteria below.

For imaging products with a functionally-integrated DFE that relies on the imaging product for its power, manufacturers should subtract the DFE’s energy consumption in Ready mode from the product’s total TEC result before comparing the product’s TEC to the criteria limits below. In order to take advantage of this allowance, the DFE must meet the definition in Section 1.CC. and be a separate processing unit that is capable of initiating activity over the network.

Example: A printer's total TEC result is 24.5 kWh/week and its internal DFE consumes 50W in Ready mode. 50W x 168 hours/week = 8.4 kWh/week, which is then subtracted from the tested TEC value: 24.5 kWh/week – 8.4 kWh/week = 16.1 kWh/week. 16.1 kWh/week is then compared to the following criteria.

Note: In all of the following equations, *x* = Product speed (ipm).

TEC Table 1

Product(s): Copiers, Digital Duplicators, Fax Machines, Printers		
Size Format(s): Standard-size		
Marking Technologies: DT, Mono DS, Mono EP, Mono Stencil, Mono TT		
	Tier I	Tier II
Product Speed (ipm)	Maximum TEC (kWh/week)	Maximum TEC (kWh/week)
≤ 12	1.5 kWh	TBD
12 < ipm ≤ 50	(0.20 kWh/ipm)x – 1 kWh	TBD
> 50 ipm	(0.80 kWh/ipm)x – 31 kWh	TBD

TEC Table 2

Product(s): Copiers, Digital Duplicators, Fax Machines, Printers		
Size Format(s): Standard-size		
Marking Technologies: Color DS, Color Stencil, Color TT, Color EP, SI		
	Tier I	Tier II
Product Speed (ipm)	Maximum TEC (kWh/week)	Maximum TEC (kWh/week)
≤ 50	(0.20 kWh/ipm)x + 2 kWh	TBD
> 50	(0.80 kWh/ipm)x – 28 kWh	TBD

TEC Table 3

Product(s): MFDs		
Size Format(s): Standard-size		
Marking Technologies: DT, Mono DS, Mono EP, Mono TT		
	Tier I	Tier II
Product Speed (ipm)	Maximum TEC (kWh/week)	Maximum TEC (kWh/week)
≤ 20	(0.20 kWh/ipm)x + 2 kWh	TBD
20 < ipm ≤ 69	(0.44 kWh/ipm)x – 2.8 kWh	TBD
> 69	(0.80 kWh/ipm)x – 28 kWh	TBD

TEC Table 4

Product(s): MFDs		
Size Format(s): Standard-size		
Marking Technologies: Color DS, Color TT, Color EP, SI		
	Tier I	Tier II
Product Speed (ipm)	Maximum TEC (kWh/week)	Maximum TEC (kWh/week)
≤ 32	(0.20 kWh/ipm)x + 5 kWh	TBD
32 < ipm ≤ 61	(0.44 kWh/ipm)x – 2.8 kWh	TBD
> 61	(0.80 kWh/ipm)x – 25 kWh	TBD

- B. ENERGY STAR Eligibility Criteria – OM.** To qualify as ENERGY STAR, the power consumption values for imaging equipment outlined in Section 2, Table 2 above must not exceed the corresponding criteria below. For products that meet the Sleep-mode power requirement in Ready mode, no further automatic power reductions are required to meet the Sleep criterion. Additionally, for products that meet the Standby-power requirements in Ready or Sleep mode, no further power reductions are required to earn the ENERGY STAR.

For imaging products with a functionally-integrated DFE that relies on the imaging product for its power, the power consumption of the DFE should be excluded when comparing the product's measured Sleep to the combined marking-engine and functional-adder criteria limits below. The DFE must not interfere with the ability of the imaging product to enter or exit its lower-power modes. In order to take advantage of this exclusion, the DFE must meet the definition in Section 1.CC. and be a separate processing unit that is capable of initiating activity over the network.

Default Delay Time Requirements: To qualify for ENERGY STAR, OM products must meet the default-delay time settings provided in Tables A through C below for each product type, enabled upon product shipment. In addition, all OM products must be shipped with a maximum **machine** delay time not in excess of four hours, which is only adjustable by the manufacturer. This maximum machine delay time cannot be influenced by the user and typically cannot be modified without internal, invasive product manipulation. The default-delay-time settings provided in Tables A through C may be user adjustable.

Table A: Maximum Default Delay Times to Sleep for Small-format and Standard-size OM Products, Excluding Mailing Machines, in Minutes

Product Speed (ipm)	Fax Machines	MFDs	Printers	Scanners
0 - 10	5	15	5	15
11 - 20	5	30	15	15
21 - 30	5	60	30	15
31 - 50	5	60	60	15
51 +	5	60	60	15

Table B: Maximum Default Delay Times to Sleep for Large-format OM Products, Excluding Mailing Machines, in Minutes

Product Speed (ipm)	Copiers	MFDs	Printers	Scanners
0 - 10	30	30	30	15
11 - 20	30	30	30	15
21 - 30	30	30	30	15
31 - 50	30	60	60	15
51 +	60	60	60	15

Table C: Maximum Default Delay Times to Sleep for Mailing Machines in Minutes

Product Speed (mppm)	Mailing Machines
0 – 50	20
51 – 100	30
101 – 150	40
151 +	60

Standby Requirements: To qualify for ENERGY STAR, OM products must meet the Standby power criteria provided in Table D below for each product type.

Table D: Maximum Standby Power Levels for OM Products in Watts

Product Type & Size Format	Standby (W) – Tier 1	Standby (W) – Tier 2
All Small Format and Standard-size OM Products without Fax Capability	1	Tier 1 levels remain unchanged
All Small Format and Standard-size OM Products with Fax Capability	2	Tier 1 levels remain unchanged
All Large Format OM Products and Mailing Machines	N/A	TBD

The eligibility criteria in OM Tables 1 through 8 below address the marking engine of the product. Since products are expected to be shipped with one or more functions beyond a basic marking engine, the corresponding allowances below should be added to the marking engine criteria for Sleep. The total value for the base product with applicable “functional adders” should be used to determine eligibility. Manufacturers may apply no more than **three** Primary functional adders to each product model, but may apply as many Secondary adders as present (with Primary adders in excess of three included as Secondary adders). An example of this approach is provided below:

Example: Consider a Standard-size IJ printer with a USB 2.0 connection and a memory card connection. Assuming the USB connection is the Primary interface used during the test, the printer model would receive a functional-adder allowance of 0.5 W for USB and 0.1 for the memory card reader, for a total of 0.6 W of total functional-adder allowances. Since OM Table 2 provides a Sleep mode marking-engine criterion of 3 W, to determine qualification under ENERGY STAR, the manufacturer would sum the Sleep mode marking-engine criterion with the applicable functional-adder allowances to determine the maximum power consumption permitted for qualification of the base product: 3 W + 0.6 W. If the power consumption of the printer in Sleep mode measures at or below 3.6 W, then the printer would meet the ENERGY STAR Sleep criterion.

Qualifying Products: Table 3 – OM Functional Adders

Type	Details	Functional Adder Allowances (W)	
		Primary	Secondary
Interfaces	A. Wired < 20 MHz	0.3	0.2
	A physical data- or network-connection port present on the imaging product that is capable of a transfer rate < 20 MHz. Includes USB 1.x, IEEE488, IEEE 1284/Parallel/Centronics and RS232.		
	B. Wired ≥ 20 MHz and < 500 MHz	0.5	0.2
	A physical data- or network-connection port present on the imaging product that is capable of a transfer rate ≥ 20 MHz and < 500 MHz. Includes USB 2.x, IEEE 1394/FireWire/i.LINK, and 100Mb Ethernet.		
	C. Wired ≥ 500 MHz	1.5	0.5
	A physical data- or network-connection port present on the imaging product that is capable of a transfer rate ≥ 500 MHz. Includes 1G Ethernet.		
	D. Wireless	3.0	0.7
	A data- or network-connection interface present on the imaging product that is designed to transfer data via radio-frequency wireless means. Includes Bluetooth and 802.11.		
	E. Wired card/camera/storage	0.5	0.1
	A physical data- or network-connection port present on the imaging product that is designed to allow the connection of an external device, such as flash memory-card/smart-card readers and camera interfaces (including PictBridge).		
G. Infrared	0.2	0.2	

Type	Details	Functional Adder Allowances (W)	
		Primary	Secondary
	A data- or network-connection interface present on the imaging product that is designed to transfer data via infrared technology. Includes IrDA.		
Other	Storage	-	0.2
	Internal storage drives present on the imaging product. Includes internal drives only (e.g., disk drives, DVD drives, Zip drives), and applies to each separate drive. This adder does not cover interfaces to external drives (e.g., SCSI) or internal memory.		
	Scanners with CCFL lamps	-	2.0
	The presence of a scanner that uses Cold Cathode Fluorescent Lamp (CCFL) technology. This adder is applied only once, regardless of the lamp size or the number of lamps/bulbs employed.		
	Scanners with non-CCFL lamps	-	0.5
	The presence of a scanner that uses a lamp technology other than CCFL. This adder is applied only once, regardless of the lamp size or the number of lamps/bulbs employed. This adder addresses scanners using Light-Emitting Diode (LED), Halogen, Hot-Cathode Fluorescent Tube (HCFT), Xenon, or Tubular Fluorescent (TL) technologies.		
	PC-based system (cannot print/copy/scan without use of significant PC resources)	-	-0.5
	This adder applies to imaging products that rely on an external computer for significant resources, such as memory and data processing, to perform basic functions commonly performed by imaging products independently, such as page rendering. This adder does not apply to products that simply use a computer as a source or destination for image data.		
	Cordless handset	-	0.8
	The capability of the imaging product to communicate with a cordless handset. This adder is applied only once, regardless of the number of cordless handsets the product is designed to handle. This adder does not address the power requirements of the cordless handset itself.		
	Memory	-	1.0 W per 1 GB
	The internal capacity available in the imaging product for storing data. This adder applies to all volumes of internal memory and should be scaled accordingly. <u>For example</u> , a unit with 2.5 GB of memory would receive an allowance of 2.5 W while a unit with 0.5 GB would receive an allowance of 0.5 W.		
	Power-supply (PS) size, based on PS output rating (OR) [Note: this adder does not apply to scanners]	-	For PSOR > 10 W, 0.05 x (PSOR – 10 W)
	This adder applies to all imaging products except for scanners. The allowance is calculated from the internal or external power supply's rated DC output as specified by the power supply manufacturer. (It is not a measured quantity). <u>For example</u> , a unit that is rated to provide up to 3 A at 12 V has a PSOR of 36 W and would receive an allowance of 0.05 x (36-10) = 0.05 x 26 = 1.3 W of power supply allowance. For supplies that provide more than one voltage, the sum of power from all voltages is used unless the specifications note that there is a rated limit lower than this. <u>For example</u> , a supply which can supply 3A of 24 V and 1.5 A of 5 V output has a total PSOR of (3 x 24) + (1.5 x 5) = 79.5 W, and an allowance of 3.475 W.		

For the adder allowances shown in Qualifying Products Table 3 above, distinctions are made for “Primary” and “Secondary” types of adders. These designations refer to the state in which the interface is required to remain while the imaging product is in Sleep. Connections that remain active during the OM test procedure while the imaging product is in Sleep are defined as Primary, while connections that can be inactive while the imaging product is in Sleep are defined as Secondary. Most functional adders typically are Secondary types.

Manufacturers should consider only the adder types that are available on a product in its as-shipped configuration. Options available to the consumer after the product is shipped or interfaces that are present on the product’s externally-powered digital front-end (DFE) should not be considered when applying allowances to the imaging product.

For products with multiple interfaces, these interfaces should be considered as unique and separate. However, interfaces that perform multiple functions should only be considered once. For example, a USB connection that operates as both 1.x and 2.x may be counted only once and given a single allowance. When a particular interface may fall under more than one interface Type according to the table, the manufacturer should choose the function that the interface is primarily designed to perform when determining the appropriate adder allowance. For example, a USB connection on the front of the imaging product that is marketed as a PictBridge or “camera interface” in product literature should be considered a Type E interface rather than a Type B interface. Similarly, a memory-card-reader slot that supports multiple formats may only be counted once. Further, a system that supports more than one type of 802.11 may count as only one wireless interface.

OM Table 1

Product(s): Copiers, MFDs	
Size Format(s): Large Format	
Marking Technologies: Color DS, Color TT, DT, Mono DS, Mono EP, Mono TT, Color EP, SI	
	Sleep (W)
Marking Engine	58

OM Table 2

Product(s): Fax Machines, MFDs, Printers	
Size Format(s): Standard-size	
Marking Technologies: Color IJ, Mono IJ	
	Sleep (W)
Marking Engine	3

OM Table 3

Product(s): MFDs, Printers	
Size Format(s): Large Format	
Marking Technologies: Color IJ, Mono IJ	
	Sleep (W)
Marking Engine	13

OM Table 4

Product(s): Mailing Machines	
Size Format(s): N/A	
Marking Technologies: DT, Mono EP, Mono IJ, Mono TT	
	Sleep (W)
Marking Engine	3

OM Table 5

Product(s): Printers	
Size Format(s): Small Format	
Marking Technologies: Color DS, DT, Color IJ, Color Impact, Color TT, Mono DS, Mono EP, Mono IJ, Mono Impact, Mono TT, Color EP, SI	
	Sleep (W)
Marking Engine	3

OM Table 6

Product(s): Printers	
Size Format(s): Standard-size	
Marking Technologies: Color Impact, Mono Impact	
	Sleep (W)
Marking Engine	6

OM Table 7

Product(s): Scanners	
Size Format(s): Large Format, Small Format, Standard-size	
Marking Technologies: N/A	
	Sleep (W)
Scanning Engine	5

OM Table 8

Product(s): Printers	
Size Format(s): Large Format	
Marking Technologies: Color DS, Color Impact, Color TT, DT, Mono DS, Mono EP, Mono Impact, Mono TT, Color EP, SI	
	Sleep (W)
Marking Engine	54

4) **Test Procedures**

Product Testing Set-up, Procedures, and Documentation: The specific instructions for testing the energy efficiency of imaging equipment products are outlined in three separate documents entitled:

- “ENERGY STAR Qualified Imaging Equipment Typical Electricity Consumption Test Procedure;”
- “ENERGY STAR Qualified Imaging Equipment Operational Mode Test Procedure;” and
- “Test Conditions and Equipment for ENERGY STAR Imaging Equipment Products.”

The test results produced by these procedures shall be used as the primary basis for determining ENERGY STAR qualification.

Manufacturers are required to perform tests and self-certify those product models that meet the ENERGY STAR guidelines. Families of imaging equipment models that are built on the same chassis and are identical in every respect except for housing and color may be qualified through submission of test data for a single, representative model. Likewise, models that are unchanged or that differ only in finish from those sold in a previous year may remain qualified without the submission of new test data,

assuming the specification remains unchanged.

If a product model is offered in the market in multiple configurations as a product “family” or series, the partner may test and report the highest configuration available in the family, rather than each and every individual model. When submitting model families, manufacturers continue to be held accountable for any efficiency claims made about their imaging products, including those not tested or for which data was not reported.

Example: Models A and B are identical, with the exception that model A is shipped with a wired interface > 500 MHz, and model B is shipped with a wired interface < 500 MHz. If model A is tested and meets the ENERGY STAR specification, then the partner may report the test data solely for model A, to represent both models A and B.

If a product’s electrical power comes from Mains, USB, IEEE1394, Power-over-Ethernet, telephone system, or any other means or combinations of means, the net AC electrical power consumed by the product (taking into account ac-to-dc conversion losses, as specified in the OM test procedure) must be used for qualification.

Additional testing and reporting requirements are provided below.

- A. Number of Units Required for Test: Testing shall be conducted by the manufacturer or its authorized representative on a single unit of a model.
- a. For products outlined in Section 2, Table 1 of this specification, if the initial unit tested has TEC test results that meet the eligibility criteria but fall within 10% of the criteria level, one additional unit of the same model must also be tested. Manufacturers shall report values for both units. To qualify as ENERGY STAR, both units must meet the ENERGY STAR specification.
 - b. For products outlined in Section 2, Table 2 of this specification, if the initial unit tested has OM test results that meet the eligibility criteria but fall within 15% of the criteria level in any of the specified operating modes for that product type, then two more units shall be tested. To qualify as ENERGY STAR, all three units must meet the ENERGY STAR specification.
- B. Submission of Qualified Product Data to EPA: Partners are required to self-certify those product models that meet the ENERGY STAR guidelines and report information to EPA. The information to be reported for products shall be outlined shortly following publication of the final specification.

In addition, partners must submit to EPA excerpts from product literature that explain to consumers the recommended default delay-times for power management settings. The intent of this requirement is to support that products are being tested as shipped and recommended for use.

- C. Models Capable of Operating at Multiple Voltage/Frequency Combinations: Manufacturers shall test their products based on the market(s) in which the models will be sold and promoted as ENERGY STAR qualified. EPA and its ENERGY STAR Country Partners have agreed upon a table with three voltage/frequency combinations for testing purposes. Please refer to the Imaging Equipment **Test Conditions** for details regarding international voltage/frequency and paper sizes for each market.

For products that are sold as ENERGY STAR in multiple international markets and therefore rated at multiple input voltages, the manufacturer must test at and report the required power consumption or efficiency values at all relevant voltage/frequency combinations. For example, a manufacturer that is shipping the same model to the United States and Europe must measure, meet the specification, and report test values at both 115 Volts/60 Hz and 230 Volts/50 Hz in order to qualify the model as ENERGY STAR in both markets. If a model qualifies as ENERGY STAR at only one voltage/frequency combination (e.g., 115 Volts/60 Hz), then it may only be qualified and promoted as ENERGY STAR in those regions that support the tested voltage/frequency combination (e.g., North America and Taiwan).

Bijlage 5

Vergelijking oude en nieuwe criteria

Vergelijking milieucriteria van de huidige criteria en de menukaarten (vóór juridische toetsing door de BAG)

	huidige criteria (na BAG toetsing)	(strekking van) voormalige criteria (menukaarten, voor BAG toetsing)			vergelijking
	<i>MINIMUMEISEN/GUNNINGCRITERIA/ CONTRACT</i>	<i>ACTIEF</i>	<i>VOORLOPEND</i>	<i>INNOVATIEF</i>	
Drukwerk	<p>1 geschiktheidseis:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Milieumanagementsysteem <p>4 minimumeisen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 5% IPA in het vochtwater - vlampunt reinigingsmiddel 55° - geen r-zinnen in halogenen etc - geen r-zinnen in inkt/lijm etc <p>2 gunningscriteria</p> <ul style="list-style-type: none"> - gehalte IPA in vochtwater nul - vlampunt reinigingsmiddel 100° of meer 	<p>Papier voldoet 20% aan eisen milieukeur, gerecycled papier, chloorvrij papier, gebruik van licht papiersoorten, leverancier heeft milieubeleidsverklaring</p>	<p>Voorgaande*, papier voldoet 50% aan eisen milieukeur, computer to plate technologie, minimaal gebruik schadelijke chemicaliën, kleuren met minder pigmenten, gebruik van standaard maten</p>	<p>Voorgaande, voldoet 75% aan eisen milieukeur, minimaal verpakkings-materiaal, ongecoat papier, leverancier heeft een milieuzorgsysteem</p>	<p>Identieke criteria? Nee Overlap/gelijkenis? Ja deels</p> <p>De huidige criteria zijn concreter en technischer dan de menukaarten. Bijvoorbeeld, minimaal gebruik van schadelijke chemicaliën (in de menukaarten) is geconcretiseerd in de huidige criteria met de aanwezigheid van R-zinnen en het % IPA. De menukaarten hebben wel een bredere reikwijdte dan de huidige criteria (verpakking, kleuren, leveranciereisen).</p>
Catering	<p>2 minimumeisen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 40% biologisch assortiment - portieverpakkingen zijn voor eenmalig gebruik of porselein <p>2 gunningcriteria</p> <ul style="list-style-type: none"> - meer dan 40% biologisch assortiment - niet-biologische producten die wel andere duurzaamheid-kenmerken hebben <p>2 contractbepalingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opdrachtnemer stelt 	<p>10% van het inkoop-volume voldoet aan milieukeureisen, afvalscheiding, minimaal gebruik schoonmaakmiddel en, milieusociaal-verantwoorde koffie</p>	<p>Voorgaande, 20% van het inkoopvolume voldoet aan milieukeureisen, minimaal gebruik disposable servies, leverancier stelt milieuplan op, monitoring biologische producten,</p>	<p>Voorgaande, 30% van het inkoop-volume voldoet aan milieukeureisen, registratie energieverbruik, leverancier heeft een milieuzorgsysteem</p>	<p>Identieke criteria? Nee Overlap/gelijkenis? Ja deels</p> <p>De menukaarten zijn vrijblijvender. Dit is te zien aan de terminologie 'registratie', 'minimaliseren' en 'monitoring'. De huidige criteria koppelen cijfers (procenten) of objectieve eisen aan de criteria (alleen porseleinen servies óf wegwerpservies). Opvallend is dat het percentage biologische voeding in de menukaarten een 'monitor' is, terwijl dit in de huidige criteria een (harde) eis en wens is.</p>

	communicatieplan op - opdrachtnemer stelt plan voor vermindering milieubelasting op				
Hardware	2 minimumeisen: - Energy star lap- en desktops - Energy star voor monitoren	Hergebruik, tweezijdig printen, energieverbruik, adapters voldoen aan Energy Star, milieubeleidsverkl aring leverancier	Voorgaande, materiaal, geluidsniveau, ILO normen	Voorgaande, verpakkings- materiaal, leverancier heeft een gecertificeerd milieuzorgsysteem	Identieke criteria? Nee Overlap/gelijkenis? Ja deels De menukaarten bevatten aanzienlijk meer milieuaspecten dan de huidige criteria (bijvoorbeeld verpakking en geluid). Andersom is er weinig van de huidige criteria terug te vinden in de menukaarten: alleen bij adapters wordt Energy Star genoemd.
Repro	Geen vergelijking mogelijk omdat de menukaarten hiervan niet beschikbaar zijn				

* 'voorgaande' betekent dat bij de menukaartgradaties steeds wordt uitgegaan dat ook het voorgaande relevant blijft. Dit betekent dat bij 'voorlopend' ook datgene van 'actief' relevant blijft, en bij 'innovatief' datgene van actief en voorlopend relevant blijven.

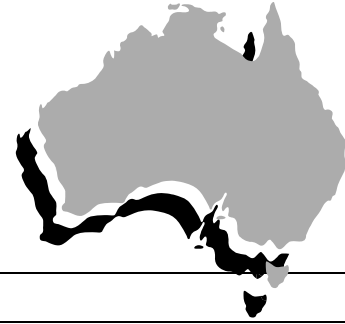
Enkele algemene opmerkingen/observaties:

- Geen van de huidige criteria hierboven zijn als zodanig benoemd in de menukaarten. Dit betekent waarschijnlijk dat de menukaart-criteria juridisch niet (goed) houdbaar waren.
- De menukaarten zijn minder concreet geformuleerd. Er wordt bijvoorbeeld niet altijd een cijfer of percentage genoemd, maar men gebruikt vaak termen als 'minimaliseren', 'registreren', en 'monitoren'. De huidige criteria zijn concreter en gebruiken objectieve eisen en/of cijfers. Een voetnoot is wel dat wellicht de 'oude' criteriadocumenten dit wel specificeren.
- De menukaarten hebben een grotere reikwijdte van milieuaspecten dan de huidige criteria: zo verwijzen ze naar afval, energie, geluid, en verpakkingen. Bij de huidige criteria is dit in alle drie de gevallen minder breed.
- Het is niet altijd mogelijk om een vergelijking te maken van de 'strengheid' van de criteria aangezien ze meestal niet hetzelfde zijn voor en na de toetsing. Echter, over het algemeen zorgt de verkleining van reikwijdte ervoor dat huidige inkopen op minder criteria worden getoetst en daardoor minder streng zouden kunnen worden genoemd.

Bijlage 6

Duurzaam inkopen wereldwijd

Australië

Is er beleid aangaande duurzaam inkopen?

Ja, er is overheidsbeleid voor duurzaam inkopen: 'green procurement'. Australië heeft hiertoe een aantal duurzaamheidsprincipes geformuleerd en daarnaast (net zoals Nederland) productgroepen vastgesteld om dit beleid vorm te geven.

Wat is de doelstelling in dit beleid?

De Australische overheid wil voorlopen op gebied van milieuvriendelijke inkoop door producten en diensten in te kopen die zo min mogelijk milieueffecten hebben; door samen te werken met de industriële sector om reductie van milieueffecten verder te vergroten; en door het toetsen van milieueffecten aan internationale standaarden.

Welke instrumenten worden ingezet bij dit beleid?

- In 2005 en 2006 zijn (herziene) '*procurement guidelines*' gepubliceerd, waarin '*life-cycle*'-kosten worden genoemd als een overweging bij aankopen. Ook zijn er aanwijzingen voor het aanbestedingsproces en juridische aspecten zoals non-discriminatie;
 - Publicatie van verschillende '*better practice guides*', zoals '*Developing and Managing Contract*', '*Getting the Right Outcome, Paying the Right Price*' (2007);
 - Australië heeft samen met Nieuw-Zeeland een algemeen beleidskader ontwikkeld voor duurzaam inkopen (2007). In dit document zijn vier principes geformuleerd waaraan beide landen zich committeren. Deze principes zijn: 1) het vaststellen van strategieën die onnodige consumptie voorkomen en de vraag sturen 2) het toepassen van de levenscyclus benadering 3) het geven van een impuls aan duurzame productie en 4) het steunen van leveranciers die maatschappelijk verantwoord ondernemen en ethische waarden toepassen.
-

Heeft de nationale Rekenkamer onderzoek gedaan of gepland naar dit beleid?

Ja, in 2005 en er wordt in 2009 onderzoek gedaan naar '*Green Procurement and Sustainable Office Management*'. Ter vergelijking: in Nederland worden 85 productgroepen ontwikkeld, in Australië wordt een onderscheid gemaakt tussen 15 soorten producten en diensten, met per productsoort verschillende duurzaamheidsaspecten (maar geen doorvertaling naar aanbestedingscriteria). Dit lijkt vooralsnog ook niet het geval te zijn in het onderzoek van 2009.

Zo ja, welke relevante bevindingen heeft de Rekenkamer tot nu toe gedaan?

De uitkomsten van het onderzoek van de Australische Rekenkamer laten zien dat Australië nog niet optimaal presteert wat betreft duurzaam inkopen. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat hoewel een beperkt aantal '*better practices*' zijn geïdentificeerd (zoals de aandacht voor energie-efficiënte bij inkoop), over het algemeen vooral tekortkomingen werden geconstateerd in de toepassing van de levenscyclusbenadering in de kostenbepaling van producten en diensten en in het management van milieuvriendelijke inkoopbeslissingen.

Wat is de rol van sociale aspecten in dit beleid?

Voor Australië is duurzaam inkopen alleen milieuvriendelijk inkopen, en de sociale component blijft in beginsel achterwege. Wel juicht de overheid maatschappelijk verantwoord ondernemen en het aannemen van ethische waarden toe. Dit principe is (nog) niet verder uitgewerkt of geoperationaliseerd.

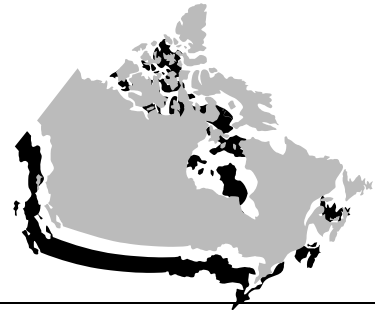
Welke 'good practices' zijn er voor Nederland?

- Publiceren van '*better practices guides*' die relevant zijn voor de stakeholders. Bijvoorbeeld, Australië heeft een *better practice guide* voor de selectie van leveranciers. Hierin staat hoe inkopers rekening kunnen houden met duurzaamheid tijdens de selectie van leveranciers. De inkoper moet risico's inschatten van financiën, prestaties van de leverancier en de kwaliteit van de dienst of het product (waaronder milieuaspecten);
 - Het opzetten van een strategie voor de actualisatie van beleid en bijbehorende doelen en eisen. Inkoopbeleid is een bewegend terrein en vergt daarom regelmatig herzieningen. In Nederland heeft de herziening van de duurzaamheidscriteria nog geen duidelijke vorm gekregen.
-

Bron:

www.anao.gov.au

Canada

Is er beleid aangaande duurzaam inkopen?

Ja, in Canada is sinds 1 april 2006 beleid voor milieuvriendelijk inkopen: 'Policy on Green Procurement'. Tot juni 2008 ontbrak een overkoepelende duurzaamheidsstrategie. Sindsdien is bij wet vereist om vanaf 2010 milieuvriendelijk in te kopen. Canada past hierbij geen duurzaamheidscriteria toe zoals Nederland, maar formuleert taken en verantwoordelijkheden van verschillende overheidsinstanties.

Wat is de doelstelling in dit beleid?

Het doel van dit beleid is om de bescherming van het milieu te bevorderen en een bijdrage te leveren aan duurzame ontwikkeling door milieufweging te integreren bij de besluitvorming in het inkoopproces. De operationele doelstellingen van dit beleid luiden als volgt.

- Een positieve bijdrage leveren aan milieudoelstellingen, zoals de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen en luchtverontreinigingen, de verbetering van de efficiënt gebruik van energie en water, en de vermindering van afval en het bevorderen van hergebruik en recycling.
 - De koopkracht van de federale overheid gebruiken om schaalvoordelen in de aankoop van milieuvriendelijke goederen en diensten te bereiken, waardoor de kosten voor de overheid afnemen en groenere markten en industrieën worden versterkt;
 - Zorgen voor meer milieubewustzijn bij de planning, de aankoop, het gebruik en de verwijdering van producten binnen de federale overheid;
 - Een gezondere werkomgeving bieden aan medewerkers en voor de burgers (in het algemeen) via de aankoop van milieuvriendelijke goederen en diensten.
-

Welke instrumenten worden ingezet bij dit beleid?

Bij verschillende betrokkenen, zoals relevante ministeries, adviesorganen en 'Deputy Heads', is de verantwoordelijkheid voor bepaalde taken neergelegd. Deze taakbeschrijving en verdeling van verantwoordelijkheden kan gezien worden als manier om het beleid te implementeren. Voorbeelden hiervan zijn:

- controleren van aanbestedingsprocedures op het wel of niet meenemen van milieuaspecten;
 - inkoopondersteuning bieden;
 - trainingen geven;
 - competentie opnemen in functieomschrijving over bijdragen aan doelstellingen van 'groen' inkoopbeleid; dit evalueren in functioneringsgesprekken;
 - rapporteren over voortgang van 'groen' inkoopbeleid in jaarverslag;
 - levenscyclusbenadering hanteren;
 - na vijf jaar de doeltreffendheid van het 'groene' inkoopbeleid evalueren.
-

Heeft de nationale Rekenkamer onderzoek gedaan of gepland naar dit beleid?

Ja, er is in het verleden twee keer onderzoek gedaan waarin duurzaam inkopen aan bod kwam:

-
- in september 2005: '*September Report of the Commissioner of the Environment and Sustainable Development*';
 - Een follow-up onderzoek in maart 2008: '*March Status Report of the Commissioner of the Environment and Sustainable Development*'.
-

Zo ja, welke relevante bevindingen heeft de Rekenkamer tot nu toe gedaan?

Een kernbevinding is het verband tussen de slechte voortgang van de Canadese overheid in duurzaam inkopen en de afwezigheid van een federale overkoepelende strategie voor duurzame ontwikkeling. In het onderzoek had de Rekenkamer gehoopt op meer concrete vooruitgang, omdat de overheid zelf de keuze voor wel of niet duurzaam inkopen maakt en dus sneller effect zou moeten kunnen hebben. Ondanks dat bewustzijn en inzet onder inkopers belangrijk is, is het niet realistisch om te verwachten dat elk individu de kennis en expertise zelf ontwikkelt (er is wel een systeem van productcriteria, maar er is geen leidraad voor de toepassing ervan). De Canadese Rekenkamer pleit daarom voor een centrale aansturing en ondersteuning. Verder heeft de ketenbenadering ('*commodity management approach*') volgens de Rekenkamer een positief effect op het proces van verduurzaming.

Wat is de rol van sociale aspecten in dit beleid?

Het beleid richt zich hoofdzakelijk op milieuvriendelijk – 'groen' – inkopen. Sociale aspecten worden niet benoemd en/of toegepast.

Welke 'good practices' zijn er voor Nederland?

De Canadese overheid biedt een '*tool*' en een '*tool kit*' voor duurzaam inkopen:

- '*Decision Making Tool*', dit instrument is bedoeld als een leidraad voor federale departementen en kan ook worden gebruikt voor bewustwording van productketen-benadering;
 - '*Environmental Awareness Tool Kit*', deze 'gereedschapskist' bevat een overzicht van informatie over en tools ten behoeve van milieuvriendelijk inkopen. Zo staan hier links naar energiebesparingmeters en een totale kostenberekening (levenscycluskosten).
-

Bronnen:

- <http://www.tpsgc-pwgsc.gc.ca/greening/text/proc/pol-e.html> op 19-2-2009.
- Office of the Auditor General of Canada (2005). *Report of the Commissioner of the Environment and Sustainable Development to the House of Commons – Chapter 6 Green Procurement*. Ontario, Ottawa: Minister of Public Works and Government Services Canada 2008.
- Office of the Auditor General of Canada (2008). *Status Report of the Commissioner of the Environment and Sustainable Development to the House of Commons*. Ontario, Ottawa: Minister of Public Works and Government Services Canada 2008.

Groot-Brittannië

Is er beleid aangaande duurzaam inkopen?

Ja, er is overheidsbeleid voor duurzaam inkopen: *Sustainable Public Procurement* (2003). Groot-Brittannië zet hierbij verschillende instrumenten in, maar onderscheidt geen productgroepen en criteria zoals Nederland dat doet.

Wat is de doelstelling in dit beleid?

De regering heeft het doel gesteld om in 2009 koploper op het gebied van duurzaam inkoop te zijn ten opzichte van andere EU-landen.

Welke instrumenten worden ingezet bij dit beleid?

- Publicatie van de *Joint Note on Environmental Issues in Purchasing*;
- De werkzaamheden van de interdepartementale Duurzaam Inkopen Groep, inclusief *Quick Wins* (laaghangend fruit);
- Inkoop opnemen in *'the Framework for Sustainable Development on the Government Estate'*, en de voortgang monitoren in het jaarlijkse rapport over 'Duurzaam Inkopen door Overheid'.

Heeft de nationale Rekenkamer onderzoek gedaan of gepland naar dit beleid?

Ja, in september 2005 is onderzoek gedaan.

Zo ja, welke relevante bevindingen heeft de Rekenkamer tot nu toe gedaan?

- Over het rapport van de monitor (SDiG) schrijft de Britse Rekenkamer dat er mogelijk inconsistenties bestaan tussen de resultaten in het rapport doordat departementen de vragenlijsten verschillend hebben geïnterpreteerd. Daarnaast schetst het rapport een positiever beeld over de voortgang van de departementen bij duurzaam inkopen dan de werkelijkheid;
- De meeste departementen hebben *'high level'* processen in hun organisatie die het mogelijk maken om duurzaam in te kopen: (1) milieu inkoopbeleid, (2) begaan met 'Joint Note' en (3) begaan met het inkopen van goederen die voldoen aan de minimumeisen uit de *'Quick Wins'*;
- Enkele departementen zijn erin geslaagd om instrumenten in te zetten voor implementatie van duurzaam inkopen: (1) training en bewustwordingsprogramma's, (2) milieurisico-assessment, (3) vastleggen van de voortgang (monitoring, dataverzameling, evaluatie) en (4) het opnemen van milieuclausules in contracten;
- Inkoopteams beschrijven een aantal hindernissen bij de implementatie van duurzaam inkopen: (1) conflict tussen duurzaam inkopen en kostenreductie, (2) gebrek aan leiderschap, (3) gebrek aan integratie van duurzaam inkopen bij bestaande inkoopprocessen, (4) gebrek aan centrale inkoopcontrole bij departementen en (5) gebrek aan kennis (vanwege te lage prioriteit voor trainingen en begeleiding bij duurzaam inkopen).

Wat is de rol van sociale aspecten in dit beleid?

De OGC (Office of Government Commerce) heeft een document opgesteld met *'Social Issues in*

Purchasing'. Dit document illustreert hoe sociale aspecten kunnen worden toegepast bij inkopen. Tijdens verschillende stadia van het inkoopproces (zoals de contractfase en de selectiefase) wordt aangegeven welke sociale overwegingen kunnen worden gemaakt. Bijvoorbeeld, tijdens de selectiefase kan de inkoper van leveranciers achterhalen hoe eerdere contracten zijn verlopen en hoe daarin vorm is gegeven aan sociale aspecten. Andere onderwerpen die aan bod komen in het document zijn eerlijke handel, arbeidsomstandigheden, gender en aandacht voor het MKB.

Welke 'good practices' zijn er voor Nederland?

- Het document over sociale aspecten van duurzaamheid zou bruikbaar kunnen zijn, omdat SenterNovem nog bezig is met ontwikkelen van sociale criteria. Bijvoorbeeld, in Nederland is men van plan om de overweging van sociale aspecten af te laten hangen van een financiële drempel. Bij aanbestedingen onder de (Europese) aanbestedingsdrempel zullen sociale aspecten niet worden meegenomen. In Groot-Brittannië stelt men voor om uit te gaan van de verwachte sociale impact van de aanbesteding, en vervolgens pas de kosteneffectiviteit hiervan te overwegen. Een ander voorbeeld is de procesbenadering die Groot-Brittannië voorstelt bij de overwegingen van sociale aspecten. Tijdens de voorbereidende fase van een aanbesteding zijn andere sociale aspecten van belang dan gedurende de selectie en gunning. Overwegingen over de geschiktheid van een leverancier moet in het beginstadium plaatsvinden, terwijl contractvoorwaarden pas later in het proces belangrijk worden. In Nederland wordt een dergelijk onderscheid tussen inkoopfasen niet gemaakt.
 - Een website waarop *Quick Wins* staan (voor een aantal producten de minimeisen genoemd): <http://www.defra.gov.uk/sustainable/government/what/priority/consumption-production/quickWins/index.htm>
 - Het Ministerie van Transport heeft binnen haar eigen organisatie gevraagd met welke onderdelen van duurzaam inkopen de verschillende beleidsafdelingen moeite hebben gehad bij de implementatie. Dit is onderzocht aan de hand van vragenlijsten, waarbij een extern onderzoeksbureau is ingehuurd om de verkregen informatie te verifiëren. Hierdoor heeft het departement een beter beeld van de moeilijkheden die er zijn bij duurzaam inkopen in de praktijk.
-

Bronnen:

- NAO (2005) *Sustainable procurement in central government*. London: National Audit Office.
- OGC (2006) *Social Issues in Purchasing*. London: Office of Government Commerce.

Nieuw-Zeeland

Is er beleid aangaande duurzaam inkopen?

Nee, niet specifiek. Nieuw-Zeeland heeft sinds kort een nieuwe regering, en beleid rondom duurzaamheid en milieu is nog niet geheel uitgewerkt. De vorige regering heeft zich gecommitteerd aan zes duurzaamheidsinitiatieven in 2007, waaronder duurzaam inkopen.

Wat is de doelstelling in dit beleid?

-

Welke instrumenten worden ingezet bij dit beleid?

- De voormalige overheid heeft een aanbestedingsrichtlijn opgesteld voor publieke aanbesteding (augustus 2007), hierin wordt geen aandacht besteed aan duurzaamheid van de aanbesteding.
 - De voormalige regering van Nieuw-Zeeland heeft samen met Australië in 2007 een algemeen beleidskader met implementatieactiviteiten ontwikkeld voor duurzaam inkopen. In dit document zijn vier principes geformuleerd waaraan beide landen zich committeren (zie verder onder Australië).
 - De Rekenkamer van Nieuw-Zeeland heeft een aanbestedingrichtlijn geschreven voor publieke aanbestedingen (juni 2008). Hierin worden beleidsmatige en strategische principes besproken, en tevens wordt aandacht geschonken aan duurzaamheid. Duurzaamheid wordt opgenomen als overweging bij aanbestedingen.
-

Heeft de nationale Rekenkamer onderzoek gedaan of gepland naar dit beleid?

Nee, en is dit ook niet van plan op de korte termijn. Reden hiervoor is dat de Rekenkamer wil wachten totdat er specifiek beleid voor duurzaam inkopen is ontwikkeld.

Zo ja, welke relevante bevindingen heeft de Rekenkamer tot nu toe gedaan?

-

Wat is de rol van sociale aspecten in dit beleid?

Duurzaam inkopen betekent met name milieuvriendelijk inkopen; de sociale aspecten spelen geen rol. Wel wordt in het algemene beleidskader voor duurzaam inkopen maatschappelijk verantwoord ondernemen en het aannemen van ethische waarden toegejuicht door de regering. Dit principe is (nog) niet verder uitgewerkt of geoperationaliseerd.

Welke 'good practices' zijn er voor Nederland?

Niet bekend

Oostenrijk

Is er beleid aangaande duurzaam inkopen?

Nee, er is geen specifiek beleid voor duurzaam inkopen, maar Oostenrijkse wetgeving (meest recentelijk 2006) biedt verschillende beginpunten die relevant zijn voor duurzaam inkopen. Twee voorbeelden zijn dat milieuaspecten in betrekking moeten worden genomen bij het afsluiten van contracten met leveranciers en dat inkopers over informatie moeten kunnen beschikken over de ecologische kwaliteiten van producten en diensten.

Wat is de doelstelling in dit beleid?

Er is geen expliciet beleidsdoel voor duurzaam inkopen, maar in algemene zin zijn de volgende beleidsdoelen geformuleerd voor duurzaamheid die van belang zijn voor (duurzaam) inkopen:

- Het promoten van consumptiepatronen die milieudruk verminderen en tegelijkertijd menselijke behoeften voorzien.
- Het ontwikkelen van beter inzicht in de rol van consumptie en hoe meer duurzame consumptie gerealiseerd kan worden.

Welke instrumenten worden ingezet bij dit beleid?

- "Check it!" is een beknopte lijst van criteria voor zes productgebieden: 1) papier en papierproducten, 2) elektrische toepassingen, 3) meubilair, 4) schoonmaak, 5) constructie, en 6) technische bouwsystemen, licht en watergebruik. Per productgebied wordt beschreven wat relevant milieuthema's zijn, en welke vragen inkopers zichzelf kunnen stellen bij een aanbesteding.
- Er is een service faciliteit opgezet, de Beschaffungs Service Austria (BSA), die is gefinancierd door de overheid. De BSA promoot ecologisch inkopen, publiceert een elektronische nieuwsbrief over ecologisch inkopen, er is een telefonische helpdesk, de BSA biedt colleges en seminars aan en organiseert bijeenkomsten.

Heeft de nationale Rekenkamer onderzoek gedaan of gepland naar dit beleid?

Nee, en is dit ook niet van plan in 2009.

Zo ja, welke relevante bevindingen heeft de Rekenkamer tot nu toe gedaan?

-

Wat is de rol van sociale aspecten in dit beleid?

Sociale aspecten worden niet expliciet benoemd; het gaat met name om ecologisch verantwoord inkopen.

Welke 'good practices' zijn er voor Nederland?

Niet bekend
